

ליגת נשים למען ישראל

חלוציות שהגיעה לגבורות

תוכן העניינים:

מס' עמוד	תוכן:
	פרולוג: דברי חברות הליגה
	מבוא: ליגת נשים למען ישראל – חלוציות שהגיעה לגבורות
	פרק א': רקע היסטורי – עד 1928
	המצב בארץ ומצב היהודים בתפוצות
	הקמתה של ליגת נשים בארה"ב
	מבנה הליגה
	יוזמתה של רחל ינאית בן צבי
	פרק ב': מיישוב למדינה – 1928-1948
	המצב בארץ
	הקמת בית החלוצות הראשון – בחיפה
	הקמת בית החלוצות השני – בתל אביב
	אולפן מאיר
	הקמת בית החלוצות השלישי – בירושלים
	פעילות לנ"י במהלך מלחמת העצמאות 1948
	פרק ג': המדינה בראשית דרכה 1949-1967
	המצב בארץ
	הקמת בית החלוצות הרביעי – בנתניה
	מפעל 'אורה'
	שיתוף הפעולה עם האוניברסיטה העברית בירושלים
	פרק ד': בעיות חברה וכלכלה וסיוע לאוכלוסיות במצוקה 1968-1991
	המצב בארץ
	מלגות
	פעילויות בית לנ"י בירושלים:
	המרכז לשיקום נוער
	פעילות קיץ של הסוכנות היהודית
	מיט"ל
	אולם אירועים
	קורסים של המכון לפריון העבודה והייצור
	רעיונות יצירתיים:
	ספר בישול
	תרומת שמלות כלה
	מתחם לנ"י בנתניה:
	בית הספר המקצועי להכשרת מבוגרים
	בית הספר התיכון המקצועי
	השכרה במתחם לנ"י
	המעונות
	המטבח המרכזי וחדר האוכל
	אירוח אימהות מקריית שמונה בבית לנ"י בתל אביב

	שיתוף הפעולה עם משרד העבודה והרווחה:
	ראשית העבודה הסוציאלית בארץ
	רבעון 'חברה ורווחה'
	פרויקט שיקום הנערות
	פרויקט קבוצות לעזרה עצמית (קל"ע)
	התחנה לטיפול בפרט ובמשפחה
	מניעת אלימות במשפחה
	מרכז קשר הורים-ילדים
	שיתוף הפעולה עם הצבא
	פרק ה': טלטלות ותמורות 1992-2007
	המצב בארץ
	המשך שיתוף הפעולה עם משרד העבודה והרווחה:
	פרויקט 'יחדיו'
	פרויקט 'דרור' – פריצת שרשרת המצוקה הבין-דורית
	שירותי אומנה במרכז
	תמיכה באומנים עולים
	ארוחת סיום שנה בבית הספר התיכון של לנ"י בנתניה
	פעילויות נוספות
	אפילוג: בהווה, עם הפנים לעתיד
	רשימת נשיאות

פרולוג:

מבוא:

ליגת נשים למען ישראל – חלוציות שהגיעה לגבורות

ארגון לנ"י – ליגת נשים למען ישראל נוסד על ידי נשים יהודיות, מתנדבות, בניו יורק שבארצות הברית, בשנת 1928. מטרתו הראשונית של הארגון הייתה מתן עזרה לנשים צעירות ובודדות שהגיעו לארץ ישראל כעולות חדשות, מאירופה, בלי ידיעת השפה, בלי בן זוג ומשפחה ובלי הכשרה מקצועית. לנ"י הקימה בתים, שבהן התגוררו נשים אלה מיד עם רדתן מן האונייה, ורכשו שפה, השכלה, משלוח יד, תרבות וחברה. הבתים, שנקראו "בתי החלוצות", שימשו לעולות חדשות אלה "בית הרחק מהבית". הן חיו בחברת נשים כמוהן, התמודדו עם קשיי החיים בארץ יחד, עבדו והתפרנסו באופן שוויוני וקואופרטיבי, וספגו שפה חדשה, ידיעת הארץ ותרבות יהודית וכללית.

בחודש ספטמבר 1933 נרשמה לנ"י כחברה שהתאגדה בפלסטינה, תחת שלטון המנדט הבריטי.

ברבות השנים, על רקע הנסיבות המשתנות, ובהתאם לצרכים המשתנים של האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל, השתנו, התרחבו והתחלפו מטרותיה של לנ"י, ובעקבות זאת גם פעולותיה. אולם, הקו מנחה של פעולותיה, ה"אני מאמין" של לנ"י – שהיא ארגון הפועל שלא למטרות רווח – היה ועודנו: **"לעזור לאדם לעצמו"**. "אני מאמין" זה עובר כחוט השני בעשייה הציבורית של לנ"י לאורך שנות קיומה. התחומים שבהם התמקדה פעילותה של לנ"י במהלך השנים, לאורו של "אני מאמין" זה, היו **קליטה, רווחה וחינוך**. לאורך כל השנים הושקו פרויקטים רבים על ידי לנ"י בשיתוף גורמים ממשלתיים ואחרים בארץ, כאשר כל הפרויקטים האלה היו במסגרת התחומים הנזכרים לעיל, כשלנ"י מנסה בכל דרך אפשרית – פיזית, ארגונית וכלכלית – לעזור, לתמוך ולעודד אוכלוסיות נזקקות – קודם כול נשים, ולאחר מכן גם משפחות צעירות ואנשים צעירים בני שני המינים. עם זאת, לאורך כל שנות קיומה, עד היום, בו-זמנית עם הפרויקטים המגוונים שהופעלו על ידה, הוסיפה לנ"י לשמור על "חוט השדרה" של פעילותה, דהיינו הלנת נשים צעירות בשכר דירה סמלי בבתי לנ"י (מלבד בנתניה), נשים חסרות גיבוי כלכלי וחברתי, שבאו לעיר כדי ללמוד ולעבוד למחייתן. במגורים ב"בתי החלוצות" נמשך הקשר אל ה"חלוצות" מימיו הראשונים של היישוב בארץ ומימיה הראשונים של הליגה.

מיד לאחר הקמת הארגון, ועוד לפני קום מדינת ישראל, כשארץ ישראל הייתה נתונה לשלטון המנדט הבריטי, הוקמו "בתי החלוצות" בחיפה (1931), בתל אביב (1936) ובירושלים (1943). הארגון סייע לעולות החדשות הצעירות, שעלו לארץ בגפן, בקליטתן בארץ. לאחר קום המדינה ולאורך עשרות שנים סייעה לנ"י בקליטת עלייה – במתן קורת-גג, בלימוד השפה העברית ובהכשרה מקצועית, בעיקר לנשים.

הרעיון הסוציאליסטי, שלאורו פעלו ראשי היישוב בארץ עם ראשית הציונות, בא לידי ביטוי בבית לנ"י בתל אביב: העולות הצעירות עבדו במפעלים קואופרטיביים, כגון מפעל אריגה, מפעל לקליעת רהיטים מנצרים, מכבסה ומסעדת פועלים. הפועלות קיבלו תשלום בעבור המוצרים והשירותים שסיפקו המפעלים. התשלום חולק בין הפועלות שווה בשווה, ואף שימש להחזר הוצאות המפעלים. כך החזיקו המפעלים את עצמם, ולנשים היה מקור פרנסה. דיירות הבתים למדו עברית, בבית בתל אביב היה זה באולפן 'מאיר' ששכן במתחם לנ"י. כמו כן, השתתפו הדיירות בשיעורים, בהרצאות ובפעילויות חברתיות שעסקו במצב הפוליטי בארץ, בתרבות, באומנות ובנושאים כלליים. בפעילויות אלה הודגש הפן היהודי והציוני. לאחר קום המדינה, בשנת 1950, נוסד הבית הרביעי על ידי לנ"י בנתניה. עם התמורות החברתיות המהירות במדינה הצעירה והפיתוח המהיר של הארץ, הורגש צורך דחוף בבעלי מקצוע, ובמיוחד בנשים בעלות הכשרה מקצועית. עקב כך נפתח בבית לנ"י בנתניה, בשיתוף משרד העבודה והרווחה, מרכז ארצי להכשרה ולפיתוח כוח אדם, המיועד לנוער ולמבוגרים,

בתחומים הבאים: אומנויות הבישול, אופנה, טיפוח החן (קוסמטיקה וספרות נשים), מקצועות השן (טכנאות שיניים וסייעות לרופאי שיניים), מזכירות ממוחשבת ועוד.

בתי לנ"י שימשו מוקדים לפעילות ציבורית ותרבותית ענפה בימות שלום, ואילו בעתות חירום תרמו בתי לנ"י את חלקם במאבק, בשירותים שניתנו ללוחמים: מקום התכנסות, שירותי כביסה, הכנת חומרי עזרה ראשונה (תחבושות) וכד'.

ב-1952 הוקם על ידי לנ"י ומשרד העבודה והרווחה, במתחם בית לנ"י בנתניה, מפעל 'אורה' – מפעל מוגן לאריגת יד של עיוורים, במטרה לשקם עיוורים על ידי עבודה יצרנית, ולאפשר להם לנהל חיים עצמאיים למרות מגבלותיהם. ליד מפעל האריגה הוקמה מתפרה, שהעסיקה נשים עולות ומוגבלות בייצור מפות בשלל צבעים, בגדי ילדים ונשים, טליתות ומוצרי טקסטיל למיניהם, מאריגי המפעל, הכול באיכות מעולה ובסגנון ישראלי מקורי. מפעל האריגה קיבל פרס קפלן בעבור התמדה של האורגים בעבודה, ובעבור האיכות המקורית של המוצרים.

בשנות ה-50 החל שיתוף פעולה לבין האוניברסיטה העברית בירושלים, ולנ"י תרמה את הסכומים שנדרשו לבניית שני בנייני המעונות הראשונים לסטודנטיות, קפיטריה, אולם ספורט ומרכז הסטודנט בקמפוס גבעת רם. בעקבות שחרור ירושלים, החלה לנ"י את הבנייה בקמפוס הר הצופים עם בנייתם של שלושה בנייני מעונות נוספים לסטודנטיות. בהמשך הקימה לנ"י את הקתדרה לסוציולוגיה על שם רוז אייזקס, והקימה קרן מלגות לחיילים משוחררים. כיום ממשיכה לנ"י לתרום לאוניברסיטה העברית בירושלים, באמצעות קרן מלגות חדשה לסטודנטים נזקקים שנוסדה בשנות האלפיים.

במהלך השנים אף השכירה לנ"י חלקים מנכסיה – אולמות, כיתות, משרדים, מטבחים וכדומה – לכל מיני גופים, ממלכתיים, חצי-ממלכתיים (למשל: הסוכנות היהודית, המכון לפיריון העבודה והייצור וכדומה) ופרטיים. העיקרון שעל פיו פעלה לנ"י היה גביית שכר הדירה הגבוה ביותר האפשרי, בכפוף להיצע בשוק. מטרת דמי השכירות הללו הייתה להעלות את שיעור ההשתתפות העצמית של בתי לנ"י בהוצאות השוטפות של כל בית, כך שיקטן הצורך בהזרמת תקציב שוטף מצד הנהלת הליגה בארה"ב, והסכומים שנאספים שם יופנו יותר ויותר למטרות חדשות בתחומי הפעילות של לנ"י בארץ.

בשנות ה-80, החלה מגמה לצמצם עד כמה שניתן את ההשכרות לגופים חיצוניים, ובזמן-זמנית להגדיל את כמות הפרויקטים העצמיים, או את הפרויקטים המתבצעים בשיתוף פעולה עם גורמי חוץ, בתחומי העיסוק של לנ"י. עם זאת, כדי למנוע גירעון כספי עקב צמצום ההכנסה מהשכרת שטחים, וכדי לשמור על מאזן כלכלי תקין, הציבה הנהלת לנ"י קריטריונים לבחירת הפרויקטים שיבוצעו, ואלה הם:

1. הפרויקט חייב לעסוק באחד מתחומי הפעילות המוגדרים של הליגה, קרי: קליטה, חינוך או רווחה;
 2. הפרויקט חייב להיות כזה שהליגה יכולה לבצעו ולקדמו, מבחינה כלכלית ומבחינה מקצועית, על הצד הטוב ביותר, אם בעצמה ואם בשיתוף עם גורמים אחרים;
 3. קיום הפרויקט יענה על צורך קיים בשטח, רצוי רחב היקף, שאין לו מענה כלל או אין לו מענה מספק על ידי השירותים הקיימים;
 4. הפרויקט יוסיף תהודה חיובית ויוקרה לליגה.
- באופן כללי עודדה הנהלת הליגה גיוון בסוגי הפרויקטים ואת השותפים בהם, כדי "לא לשים את הביצים כולן בסל אחד".

במשך השנים שיתפה לנ"י פעולה עם משרד העבודה והרווחה על אגפיו השונים, והרחיבה את פעולתה בכך שהעניקה שירותי רווחה לאוכלוסיות במצוקה בישראל – לא רק נשים "חלוצות", עולות חדשות – אלא גם משפחות צעירות משכבות מצוקה, סטודנטים מעוטי

יכולת מהפריפריה, ילדים להורים גרושים, קורבנות תקיפה מינית, קורבנות אלימות
במשפחה, משפחות אומנות, אומנים ומוזיקאים מעוטי יכולת, קבוצות לעזרה עצמית ועוד.

מאות יחידים ומשפחות בישראל אסירי תודה ללנ"י על האפשרות שהיא פתחה בפניהם
להיות בני אדם עצמאיים ויצרניים; כאלה המסוגלים לפרנס את עצמם ואת משפחותיהם,
לגדל ולחנך את ילדיהם, ולמצות את הפוטנציאל האנושי והמשפחתי הטמון בהם ובילדיהם.

חוברת זו תסקור את פעילותה המבורכת של לנ"י מיום היווסדה ועד ימינו אלה, בהגיעה
לגבורות.

פרק א': רקע היסטורי – עד 1928

המצב בארץ ומצב היהודים בתפוצות

בסוף המאה ה-19, בעקבות התעוררות הרגשות הלאומיים בקרב היהודים ברחבי העולם, התגברות מעשי האלימות נגד יהודים, והצורך הגובר והולך של היהודים למולדת משלהם – קמה התנועה הציונית, ונוסדה ההסתדרות הציונית, בקונגרס הציוני העולמי הראשון שהתקיים בבאזל אשר בשווייץ, בתאריכים 29-31 באוגוסט, 1897. הקונגרס אישר את 'תוכנית באזל', שקבעה כי התנועה הציונית שואפת להקמת בית מולדת ליהודים בארץ ישראל תוך הבטחת ערבות (Charter) של אומות העולם, ונקבעו דרכי פעולה לביצוע התוכנית.

בעקבות החלטה זו החלו הצעדים האופרטיביים להגשמתה.

אחד ההישגים הגדולים של הפעילות הציונית בראשית המאה ה-20, עם תום מלחמת העולם הראשונה – שבה נפלה האימפריה העות'מנית ששלטה עד אז בארץ ישראל והארץ נכבשה על ידי הצבא הבריטי – הייתה הכרתה של ממשלת בריטניה בזכותו של העם היהודי לבית בארץ ישראל. הכרה זו נוסחה ב'**הצהרת בלפור**', מיום 2 בנובמבר 1917, בזו הלשון: "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בפלסטינה..."

His Majesty's Government view with favour the establishment in Palestine of
...a national home for the Jewish people

הצהרה זו נתנה דחיפה ועידוד ליהודי התפוצות להתארגן בארגונים ציוניים ('תנועת שיבת ציון'), לעלות לארץ, שנשלטה אז על ידי המנדט הבריטי, להתיישב בה ולעבוד בה, בעיקר בעבודת האדמה. זאת מכמה סיבות: ראשית היה צורך 'להפריח את השממה' מאחר שחלקים גדולים מהארץ היו שוממים וחרבים; שנית – היה צורך באמצעי פרנסה, וגידולים חקלאיים היו המענה המיידי לצורך זה, ושלישית, וזו אולי הסיבה החשובה מכול: גלי העלייה הראשונים לארץ ישראל היו מורכבים מאנשים שהושפעו מהרוחות שנשבו אז בעולם – רעיונות הליברליזם, הסוציאליזם והזכויות לבני מעמד הפועלים. העולים לארץ בתקופה ההיא – החלוצים – שאפו ליישם רעיונות אלה בעלייתם לארץ להגשים בה את רעיון הפועל העברי עם רעיון תחיית המולדת הנושנה של עם ישראל.

אחרי 'העלייה הראשונה' של סוף המאה ה-19 (1882-1903) בעשורים הראשונים של המאה ה-20 הגיעו לארץ ישראל (פלסטינה), על פי שלטון המנדט הבריטי) גלי עלייה גוברים והולכים ('העלייה השנייה' 1904-1914, 'העלייה השלישית' 1919-1923, 'העלייה הרביעית' 1924-1928).

עם כל עלייה נוצרו צורות חדשות של התיישבות בארץ, והוקמו יישובים חדשים. התפתחו ענפי התעסוקה והוקמו מוסדות הגנה, חינוך, תרבות, בריאות וגופים שלטוניים למיניהם.

הערבים תושבי ארץ ישראל הרגישו מאוימים בגלל הגידול באוכלוסייה היהודית, וב-1 במאי 1921 פתחו בסדרה של פרעות אלימות ומעשי טרור נגד היישוב היהודי בארץ ישראל. המאורעות לוו בביזה, שוד, רצח, ופגיעה ביהודי ארץ ישראל. המאורעות נמשכו חמישה ימים ובמהלכם נרצחו 43 יהודים – ביניהם נרצח בפרדס ביפו הסופר יוסף חיים ברנר – ונפצעו 140.

בעקבות המאורעות הקימו הבריטים את ועדת הייקראפט במטרה לחקור את הסיבות שהובילו למאורעות. מסקנות הוועדה הובילו לפרסום 'הספר הלבן הראשון' – מסמך שבו פירטה ממשלת בריטניה את התייחסותה למצב בפלסטינה. במסמך זה נקבע כי בריטניה ממשיכה לתמוך בעקרונות הצהרת בלפור בדבר הקמת 'בית לאומי' ליהודים בתחומי ארץ ישראל, אולם העלייה היהודית לארץ ישראל תוגבל למכסה שאותה תהיה מסוגלת הארץ לקלוט מבחינה כלכלית, בלי שהדבר ייפך לעול על כתפי תושבי הארץ הקיימים.

בכך התערבה לראשונה בצורה רשמית ממשלת המנדט הבריטי בעליות היהודים לארץ ישראל, התערבות שיהיה לה המשך בפרסום 'הספרים הלבנים' הבאים, וביצירת גלי עלייה 'בלתי לגאלית' לארץ ישראל בשנות ה-30 וה-40.

בשנת 1924, עם תחילת 'העלייה הרביעית', שעיקרה הגיע מפולין, גדל מאוד מספר העולים לארץ ישראל. רבים מעולים אלה התגוררו בערים ועסקו במסחר ובתעשייה. עלייה זו הביאה עמה הון פרטי בהיקף שלא היה קיים בעליות הקודמות, והיא הניחה את הבסיס למעמד הבינוני בארץ ישראל. בפעם הראשונה נכנסו לארץ ישראל יותר יהודים מאשר לכל מקום אחר בעולם, לרבות ארצות הברית.

אחרי זמן מה פרץ משבר כלכלי חמור בארץ ישראל. ממשלת פולין הגבילה העברת כספים מפולין לארץ. מספר העולים בעלי ההון ירד, והגיעו עולים חדשים בעלי אמצעים כספיים דלים. חלק מבעלי ההון הקודמים נותרו בלי כסף, בשל השקעות לא מוצלחות, ולכן לא היה מי שישקיע בפיתוח ובהרחבה של מקומות עבודה ובנייה. נוצר מחסור במקומות עבודה לעולים שהמשיכו להגיע בהמוניהם. המצב החמיר עוד יותר, מפני שמחירי הקרקע והדירות, שעלו בתחילה, ירדו ואנשים היו צריכים למכור אדמות ובתים במחירי הפסד.

בין השנים 1927-1928 עלה מספר העוזבים את הארץ על מספר העולים אליה. המצב הכלכלי החמור השפיע לא רק על העולים אלא על כל תושבי הארץ. היישוב היהודי שקע במשבר כלכלי קשה. התאוששות ממשבר זה החלה רק בשנת 1927.

על רקע המצב הזה החלה פעולתה של ליגת נשים למען פלסטינה.

הקמתה של ליגת נשים בארה"ב

רוז אייזקס, שהייתה אשתו של דיוויד אייזקס, משכיל יהודי אמריקני, הייתה אישה יהודייה דתייה, וב-20 שנים חדורת אמונה סוציאליסטית ופמיניסטית. ב-1928 היא הקימה עם חברותיה ארגון של נשים יהודיות וציוניות, ששאפו לתרום ליישוב היהודי המתחדש בארץ ישראל, ובעיקר לאוכלוסיית הנשים שבו. הארגון נקרא אז **ליגת נשים למען פלסטינה** (= "לנ"פ) ונרשם באופן רשמי בניו יורק ב-1929.

(41) ממייסדות ליגת נשים, גברת רוז אייזקס

ליגת נשים למען פלסטינה (ולאחר מכן: ליגת נשים למען ישראל = "לנ"י") היא ארגון התנדבותי הפועל שלא למטרות רווח. מטרתה הראשונית הייתה לתמוך בנשים יהודיות בארץ ישראל – בעיקר עולות חדשות – בקליטה ובהסתגלות בארץ, במתן קורת גג ובלימוד מקצוע. עם השנים, ועם השינוי בצרכים שעלו מן השטח, כלומר – מפלסטינה ואחר כך מדינת ישראל – השתנו המטרות של הליגה, אולם תמיד נותרו במסגרת התמיכה בתחומים **קליטה, רווחה וחינוך**. לאורך השנים מימנה הליגה את פעולותיה מכספי תרומות המופנים לפעילות בישראל ובשיתוף משרדי ממשלה, רשויות מקומיות ומוסדות ציבור. כספי התרומות נאספים באמצעות רשת נרחבת של פעילות בארה"ב, בעיקר בניו יורק ובשנים האחרונות גם בפלורידה.

רוז אייזקס, ממקימות הליגה, נמצאה בקשרי חברות עם רחל ינאית בן צבי, ממנהיגות תנועת הפועלות בארץ וחברת מועצת הפועלות. מתוך קשריה ההדוקים עם רחל ינאית עלה הצורך לשלוח לארץ תרומות כספיות שיממנו את המפעלים של תנועת הפועלות בארץ.

רוז אייזקס דיברה עברית, נסעה לפלסטינה לעתים תכופות ונפגשה שם עם רחל ינאית ועם חברות מועצת הפועלות. היא יזמה עם יושבות-ראש מועצת הפועלות, גולדה מאירסון (בשנים 1928-1930) ובבה אידלסון (החל מ-1930), את הקמת 'בתי החלוצות' בפלסטינה, בתים שבהן ימצאו הנשים והנערות היהודיות קורת גג ופינה חמה, ילמדו משלח-יד ויסללו את דרכן לעצמאות כלכלית. היא האמינה כי "מה שטוב למען פלסטינה הסוציאליסטית יהיה טוב גם לליגת נשים".

בקשריה אלה הניחה רוז אייזקס את היסודות למערכת היחסים הממושכת מאוד, הפורייה אך המפותלת, בין ליגת נשים ובין מועצת הפועלות.

שתי הנשיאות הראשונות של הליגה כיהנו במשך תקופה קצרה יחסית: אמה גות'היל Emma Gotheil (בשנים 1928-1929), ולאחריה רוז בלומנטל Rose Blumenthal (בשנים 1929-1930). במשך השנים האלה רוז אייזקס שימשה ככוח המניע שמאחורי פעולתה של "לנ"פ" בפלסטינה. הנשיאה השלישית, Jane Prince ג'יין פרינס, כיהנה במשך התקופה הארוכה ביותר בתולדות ליגת נשים, 25 שנה! (בשנים 1932-1957).

רוז אייזקס הייתה גם חברתה הטובה של ג'יין פרינס. ג'יין פרינס הייתה אישה אמידה ביותר, ואילו רוז אייזקס הייתה אישה חסרת אמצעים וצנועה מאוד. אולם בכל הנוגע לפעילותה של "לנ"פ", רוז אייזקס הייתה, מצד אחד, מורת הדרך הרוחנית של ג'יין פרינס, ומנגד – אשת ביצוע מסורה ונמרצת. היא הוציאה לפועל את מטרותיו של הארגון בנסייעותיה התכופות לפלסטינה, בקשריה הענפים וביכולת ההנעה שלה. התפקיד הרשמי שלה בליגה היה ראש הוועדה לפלסטינה (ראה הסבר להלן).

(42) ג'יין פרינס, הנשיאה השלישית של ליגת נשים

כמו רוז אייזקס, גם מייסדות לנ"פ האחרות לא היו נשים אמידות, אלא נשים ממעמד בינוני משכונות יהודיות בניו יורק. בעליהן היו מפרנסי המשפחה, ועבדו במפעלים או בחנויות. הן עצמן היו אכפתיות ונדיבות ביותר, וראו את הצרכים של העולות החדשות לארץ ישראל לנגד עיניהן. בעיניהן, ההישג של העולות החדשות היה הגשמת החלום הציוני, והן הזדהו אתן במאבקייהן ובהישגיהן היום-יומיים.

כדי לגייס כסף למען המטרה הנעלה שעמדה לנגד עיניהן, חסכו נשים אלה ככל יכולתן מתקציבן המשפחתי, בלי לפגוע כמובן בפרנסת המשפחה. כמו כן, הן העלו רעיונות יצירתיים ומקוריים באשר לגיוס הכסף: הן ניהלו ירידים קטנים, קנו ומכרו סחורות לשכנים ולמכרים, לימים גם כתבו ספר בישול ומכרו אותו לצורך תרומה. כל הסכומים שנאספו נשלחו לארץ. הליגה לא נקטה כל אמצעי פרסום ויחסי ציבור, משום שלא רצתה 'לבזבז' סכומים על מטרות תרומה ישירה לפעילות בישראל. בכך הן גם מנעו את הגדלת היקף גיוס הסכומים, והגיוס נשאר מצומצם יחסית וצנוע.

מבנה הליגה

במהלך שנותיה פעלה הליגה בשלוש רמות:

ברמה הארצית National

ברמה האזורית Regional

ברמה המקומית – סניף Chapter

כל ממלאות התפקידים ברמות השונות נבחרו לכהונה בת שלוש שנים. הייתה אפשרות להיבחר לשתי כהונות, כלומר סך הכול לתקופה של שש שנים.

הרמה הארצית – התפקידים:

President	נשיא
Honorary President	נשיא כבוד
Senior Vice President	נשיא בכיר
Vice President	נשיא
Secretary	סגן
Treasurer	סגן
Director	נשיא
Executive Director?	נשיא (נוסף מאוחר יותר)

נשיאות הכבוד הן נשים שהיו נשיאות הליגה בעברן.

כל ממלאות התפקידים הנ"ל הרכיבו את מועצת המנהלים הארצית National Board שהתכנסה פעמיים בשנה והחליטה החלטות עקרוניות בנוגע למדיניות הארגון ולפעילות הארגון (אישור תקציב שנתי, כיווני פעילות חדשים ופרויקטים חדשים).

מחצית מממלאות התפקידים הנ"ל ישבו בוועדה מצומצמת שהתכנסה פעם בחודש: National Executive Committee

הרמה האזורית:

בתחילה פעלה הליגה בניו יורק בלבד, ובשלב מאוחר יותר, כאשר אחת ממלאות התפקידים בליגה עברה להתגורר בפלורידה, נפתחה גם פעילות ענפה ביותר בפלורידה.

בכל אחד משני האזורים קיימים תפקידים הזוהים לתפקידים ברמה הארצית.

כמו כן, בכל אזור פעלו מועצת המנהלים Regional Board והוועדה המצומצמת Regional Executive Committee.

הרמה המקומית:

באזור ניו יורק פעלו chapters 21 סניפים ובאזור פלורידה מספר דומה בכל סניף יכולים להיות מספר שונה של חברות members מ-15 ומעלה. לכל סניף יש נשיאה נבחרת וממלאות תפקידים אחרים.

ועדות ספציפיות שהוקמו בארגון:

הוועדה לפלסטינה/ארץ ישראל Palestine Committee: זו הוועדה שבראשה עמדה רוז אייזקס עם הקמת הליגה, והיא עסקה ישירות בשימוש שנעשה בכספי הליגה בארץ, ובישום המטרות שהליגה שמה לנגד עיניה.

כמו כן, פעלו בליגה הוועדות הללו:

1. Growth & Development פיתוח והרחבה
הוועדה התמקדה בשלושה נושאים: הקמת סניפים חדשים, גיוס עוד חברות לסניפים הקיימים והחיאה של סניפים רדומים
במהלך השנים הוקמו שני סניפים בקליפורניה וסניף בווינגטון הבירה.
2. Membership Retention שימור חברים
מטרת הוועדה למצוא כל מיני דרכים למניעת נשירה של חברות מהארגון (באמצעות חלוקת תעודות, סיכות וכדומה).
3. Leadership Development Program תוכנית לפיתוח מנהיגות
מטרת הוועדה לגדל מנהיגות חדשה וצעירה מקרב החברות.
האמצעים: סמינרים בנושאים להלן ויישום בכל שלוש הרמות
הנושאים: מנהיגות על צורותיה; שימוש אפקטיבי במיומנות מנהיגותית; ידיעה יסודית של הארגון, של ההיסטוריה שלו, של המבנה הארגוני; תמונה פיננסית; פרויקטים בישראל וכו'.
בשיא התוכנית ולסיומה – מתארגנת משלחת לישראל לסיוור בן כמה ימים.
4. Convention Committee ועדת הכנס
ועדה שתכננה את הכנס שבו נבחרות כל ממלאות התפקידים
5. Fund Raising גיוס תרומות
הוועדה עוסקת במציאת כל מיני דרכים לגיוס תרומות, שבאמצעותן יתוגמלו התורמים, אם בדרך של פרסום שמם על קירות הנצחה, על לוחיות הנצחה, בחוברות שיצאו לאור אחת לשנה (שנקראו "עץ החיים" Tree of Life). הפרויקט הבולט והגדול ביותר בתחום תגמול התורמים היה בניית 'קיר המורשת' באוניברסיטה העברית בירושלים, שעליו נכתבו שמות התורמים מליגת נשים. את הפרויקט הובילה בשנות ה-80 נשיאת הכבוד של הליגה, אנה ניידיץ, Anna Cahane Neiditz שהייתה נשיאת הליגה בשנים 1963-1957.

(43) גברת אנה ניידיץ, הנשיאה ה-? בערב התרמה של הליגה מגישה מתנה עשוי מאבני הנגב לאד סאליבן, כוכב הטלוויזיה בארה"ב

6. ועדה לבחירת כיוונים חדשים New Direction Committee מטרת הוועדה לבדוק פרויקטים קיימים במסגרת הליגה בישראל, ולבחון אותם מחדש. כמו כן, לבדוק פרויקטים חדשים אפשריים בישראל. הייתה קיימת הסכמה כללית בין חברות הליגה, על כך שרצוי שהליגה תפעיל בארץ פרויקטים עצמאיים ופחות תשכיר חדרים לגופים אחרים. כאשר דובר על הכרת שטח לגוף כלשהו, המגמה הייתה לגבות את התשלום המרבי (בכפוף להיצע בשוק), כדי לעזור לבתי החלוצות להגדיל את ההשתתפות העצמית שלהם בכיסוי ההוצאות.

משעה שקמו בתי החלוצות, לכל בית התמנתה מנהלת. כנציגת הליגה בישראל התמנתה מנהלת כללית שמנהלות הבתים היו כפופות אליה, ישבו אתה בישיבות ודיווחו לה על הנעשה בבתי. המנהלת הכללית הייתה נוסעת מדי פעם לארה"ב, ונפגשת שם עם ממלאות התפקידים של הליגה. אחת לחודש נשלח מכתב מישראל אל מועצת המנהלים של הליגה ובו דיווח מפורט על פעילות הליגה בישראל. במשך תקופה מסוימת המכתבים נשלחו מהנהלות הבתים בנפרד, ומאוחר יותר מהמנהלת הכללית. ככלל התנהלה במשך השנים התכתבות ענפה ביותר בין הנציגות בישראל ובין הנהלת הליגה בניו יורק.

אחת לכמה שנים הגיעה לישראל משלחת שכללה בדרך כלל את נשיאת הליגה הנוכחית, לעיתים גם נשיאות כבוד וממלאות תפקידים אחרים. המשלחת הייתה מסיירת בישראל ומתרשמת באופן ישיר ואישי מיישום מטרותיה של הליגה בישראל.

יזמתה של רחל ינאית בן צבי

בשנת 1908 עלתה רחל ינאית ארצה והתיישבה בירושלים. מראה העיר החשופה מצמחייה זעזע אותה, וכך תיארה את רשמיה: "עריית הארץ עמדה לעיני כמראה בלהות... מה מאוד ביקשתי לראותך, ירושלים שוב ירוקה..."

בשנת 1911 נסעה רחל ינאית לצרפת והשתלמה בתורת האגרונומיה, ושבה ארצה ערב מלחמת העולם הראשונה. רעיון ייעור ירושלים לפעום בלבה של רחל ינאית והיא הקימה קבוצת נערות שעסקו בחקלאות במגרשים פתוחים בעיר, ושיווקו את תוצרתן לאוכלוסייה הירושלמית. רחל ינאית האמינה שהקמת משתלות וקבוצות עבודה חקלאיות ישנו את חזוניה של העיר ויחוללו מהפכה באופייה החברתי והיצרני של האוכלוסייה הירושלמית. היא חיפשה שטח אדמה רחב-ידיים דיו, ובו בור מים, להקים עליו משתלת עצי נוי. נאמנה לעקרונותיה הציוניים והסוציאליסטיים של חיים ופעולה דווקא בתוככי ירושלים, העיר הקרתנית ומעוז היישוב הישן – עמדה רחל ינאית על כך, ששטח האדמה ימצא בלב המתחם העירוני, ולא בפריפריה כפי שהציעו מומחים. לאחר מעבר מחלקת קרקע אחת לאחרת בתוך ירושלים, נמצא לבסוף שטח מתאים למשתלה המיוחלת בפאתי שכונת רחביה, אולם המחסור במים העיק ביותר. בור לא היה בחלקה, והמים ניתנו בצמצום מצינורות שהניחה העירייה. חפירת בור הייתה פתרון לבעיית המים, וגם יכולה הייתה להעניק זכות 'חזקה' על הקרקע. אלא שחפירת בור גדול דיו לצורכי המשתלה הצריכה ממון רב, וזה לא היה בנמצא. או אז עלה בדעתה של רחל ינאית לפנות במכתב לידידתה סופיה יודין, חברת 'פועלי ציון' שהתגוררה בארה"ב, ובאמצעותה אל הנשים היהודיות שחיו שם. היא סיפרה על השתילים הרכים הנמקים בצמא ועל הרצון לקיים את המשתלה. היא גוולה בפניהן את פרשת בור המים, וביקשה מהן הלוואה.

דבריה של רחל ינאית היכו גלים בקרב הנשים הציוניות בארה"ב. המכתב נקרא במסיבות ובכינוסים והיה 'לאגדת הבור', שסופרה שוב ושוב. התוצאות לא איחרו לבוא, ולמען כריית הבור המיוחל הגיע סכום של חמש מאות דולר "מתן חברות לעזרה בעבודה". הייתה זו ראשיתו של קשר רב-שנים עם הנשים הציוניות באמריקה.

באמצע שנות ה-20, בימי העלייה הרביעית, שררה בארץ אבטלה קשה. הנפגעות העיקריות היו הנשים – עולות חדשות – שלא היו מיומנות בעבודות כפיים ורבות מהן הגיעו אל סף רעב. מנהיגות תנועת הפועלות, נשים בעלות יוזמה כחנה צ'יזיק ורחל ינאית, הגו את רעיון משק הפועלות, שבו יעברו העולות תקופת הכשרה במקצועות המשק, המלאכה והחקלאות.

המשתלה ברחביה הייתה למשק הפועלות הראשון מבין תשעה שעתידיהם היו לקום ברחבי הארץ. שכונת רחביה תוכננה על ידי האדריכל ריכרד קאופמן, בהשראת ערי הגנים שנפוצו באנגליה ובגרמניה בראשית המאה ה-20. משק הפועלות השתרע על פני שטח שיועד למגרשים פרטיים אחדים.

הפועלות התגוררו בחדר דל בשכונת 'שערי חסד' הסמוכה לרחביה עד אשר גדלה הקבוצה ורחל ינאית החליטה, שיש להקים למען חברותיה צריף מגורים בשטח המשתלה. היא הציעה, כי הצריף ייבנה בידי מחוסרי-עבודה באמצעות כספי הסיוע שניתנו על ידי מחלקת העבודה של ההנהלה הציונית. נערכה תוכנית בניין לצריף ונאספו החומרים הדרושים, ואולם רישיון הבנייה הממשלתי לא ניתן מפאת החשש שהצריף יפגום בסגנון בתיה הנאים של רחביה. חברות הקבוצה נקטו יוזמה: הן הכינו בסתר את כל חלקי הצריף וחפרו יסודות. לילה אחד התגייסו כולן ובעזרת פועלים הורכב הצריף, ועם בוקר עמד על מכונו. בזכות החוק העות'מאני, שאסר על הריסת מבנה שהושלם, היה צריף המשתלה של משק הפועלות לעובדה קיימת בנוף של שכונת הגנים הבורגנית.

בשלהי שנות העשרים כבר היה המקום צר מלהכיל את משק הפועלות והמשתלה, ובשנת 1928 עבר המשק לאזור שכונת תלפיות, סמוך למקום שבו עתיד היה להיבנות כעבור שנים אחדות ארמון הנציב. לאחר שנים אחדות הוסב המשק לחוות לימוד לנערות. רחל ינאית גרסה, שהמפעל שהחל בהכשרת החלוצה העולה, והמשיך בסיוע לאם העובדת, צריך למצוא לעצמו ייעוד חדש בדמות הכשרת הנערה ובקביעת דמותה כאישה וחלוצה בעתיד. המשתלה ברחביה המשיכה לפעול ולשרת את החווה בתלפיות.

השטח בתלפיות נרכש, למעשה, באמצעות סכום הכסף הראשון שתרמה ליגת נשים למען פלסטינה (לנ"פ), שהוקמה באותה השנה בארה"ב. תרומה זו יצאה לפועל בזכות ההיכרות והחברות שבין רחל ינאית בן צבי ובין גב' רוז אייזקס. במכתב להלן מתארת בהתרגשות רחל ינאית את תולדותיה של קבוצת הפועלות החקלאיות שהקימה, ומודה לחברתה רוז אייזקס וללנ"פ על היענותן ועל תרומתן להמשכיות מפעלה בארץ (הפסקה הפותחת את המכתב מתייחסת לגיבוש הרעיון בנוגע להקמת בית החלוצות בחיפה, על ידי הוועדה בת השלושה חברים, שרחל ינאית הייתה שותפה בה):

ירושלים
8 בינואר, 1928

חברתי היקרה גב' אייזקס,
כאשר קיבלתי את פרוטוקול הפגישה של "הוועדה לפלסטינה", ואת ההחלטה של מועצת המנהלים, שעל פיהם – המרכז על פי הקווים המנחים שאנחנו שרטטנו ייבנה – מיד העברתי אותם למועצת הפועלות בפלסטינה. ברגע שאקבל תשובה מהן, לא אבזבז זמן ואעביר לך את תשובתן מיד.

להבא, מאחר שהליגה נמצאת עכשיו בתקשורת ישירה עם מועצת המנהלות, את תקבלי את המידע ישירות מהן, ואליהן איץ בך להפנות את כל הצעותייך העולות מן העבודה הקדחתנית שלך בפלסטינה.

ועתה, בל להשתהות, איענה לבקשתך לקבלת הסבר בכתב מהו השימוש שנעשה בסכום של 1250 הדולר שארגונך שלח אלינו.

מי שמכיר את התנאים בפלסטינה, מבין כי העבודה החקלאית שם היא הבסיס העיקרי לתחייתה של האומה ושל הארץ. בלי בעלות על הקרקע ובלי התיישבות עליה לא תוכל להיות לנו גאולה. יתרה מכך, אנו מקווים כי החקלאות תטפח בפלסטינה סוג חדש של יהודי, כזה שיהיה מושרש היטב בארץ, שאותה הוא הפך ממדבר שממה לשדות פוריים ומניבים, כדי למנוע את האפשרות שיגדל בפלסטינה עוד דור של בעלי-חלומות לא-מעשיים. ואכן, רוח החלוציות, רוח העבודה, החקלאות כמטרה העיקרית – החדירו בחלוצים ובחלוצות את השאיפה להשיג מחדש בעלות על הקרקע.

כדי להצליח ביישוב הארץ, עלינו להכין את העולים החדשים לקראת העבודה ולצייד אותם בידע חקלאי מקיף. קבוצות הנערות התארגנו למטרה הזאת. כיום יש לנו 17 חוות בארץ ישראל, שמכילות 500 נערות חלוצות לעבודה כללית במשק, כולל גידול עופות, גידול שתילים, שתילת עצים ופרחים, חליבה וגידול דבורים.

הנערות החלוצות עובדות במשך כשנתיים באחת מן החוות הללו. לאחר שנתיים אלה הן בקיאות בעבודה החקלאית, ואז הן עוברות לחווה קבועה, כדי להדריך קבוצות חדשות. הקבוצה בירושלים התארגנה לפני שמונה שנים. זו הייתה הקבוצה הראשונה שהוקמה לצורך המטרה הזאת. החווה ידעה קשיים רבים. בשנתיים הראשונות עברנו ממקום למקום, עד שמצאנו פיסת אדמה שאותה נוכל לטפח. מאחר שחלקת האדמה נמצאה לבסוף הייתה קטנה, הקבוצה נאלצה להגביל את פעולותיה לגידול שתילים צעירים (יותר משני מיליון וחצי מהם שתולים עכשיו בכל רחבי פלסטינה). אבל תמיד שאפנו להתרחב, להבטיח לעצמנו חלקת אדמה גדולה, שעליה נוכל להקים חווה גדולה שבה ניתן יהיה לעבוד בכל ענפי החקלאות, כך שהאישה החלוצה תוכל להתמחות בהם, כדי שתוכל להעביר את הידע שלה לאחרים; ועתה, לאחר שמונה שנים של סבל ועבודה קשה, "הקרן הלאומית" הסכימה לתת לנו שטח אדמה בגודל 50 דונם ליד תלפיות, במטרה שחלק מן הכסף הנדרש למטרה זו יובא על ידינו.

הקרקע באזור ירושלים יקרה מאוד, אולם כדי לשמור על בטיחותן של הנערות החיות בחוות, יש לבחור שטח אדמה בקרבת עיר. דבר זה רצוי גם בשל השוק שהעיר מציעה למכירת מוצרי החווה. שיקול נוסף הוא, שכרגע יש לנו הרבה מים בירושלים, ועליך להבין כמה חשוב שיהיו מים בחווה. שיקולים אלה הנחו את "הקרן הלאומית" להסכים לתת לנו את הקרקע בתנאים שפורטו לעיל.

בהתאם לכך, פנינו לארגון הנשים באמריקה, הידידותי, וביקשנו מהן להציג את הנושא בפני הארגון שלך, באמצעות הנשיאה שלך, גברת גוטהיל, שמודעת לתנאים שבהם חיות ועובדות החלוצות בפלסטינה, ומזדהה אתן בזכות אומץ לבן ורוחן הטובה, ולכן עשויה לשאוף לקידום רווחתן.

ועתה, מאחר שענית לנו בזריזות ובאדיבות כה רבה, אני מעוניינת לציין כי ב-8 בינואר, התשלום הראשון בעבור הקרקע סודר וה"קרן הלאומית" תשלם את היתרה במהלך השנה. בעת מסעותי בארצות הבית אני מקווה לגייס את המימון הדרוש לרכישת ציוד לחווה, ומיד עם שובי לפלסטינה, במהלך החודשיים הבאים, אתמקד בפיתוח החווה.

למען המטרה הזאת אין לי כל כוונה לפנות אל "ליגת נשים" מאחר שאני חשה כי החלטתכן להקים את "המרכזים השיתופיים" כדי לשכן את הנשים והנערות החלוצות הוא בעל חשיבות גדולה יותר מכל צעד אחר בעת הזאת; וכמסקנה אני רק יכולה לבקש מכן להמשיך בהגשמת החזון שלך במועד המוקדם ביותר האפשרי, כך שתוך שנה נזכה לחגוג את חנוכת הבית הראשון שייבנה על ידכן.

בברכה חמה וידידותית לכולכן,
שלכן בכנות
רחל בן צבי

יו"ר מועצת הפועלות דאז, גב' גולדה מאירסון, שבאופן טבעי הייתה מעורבת במפעליה של רחל ינאית, תרמה גם היא את הסבריה לשימוש שנעשה בתרומתה הראשונה של ליגת נשים למען נשות ארץ ישראל:

"הכסף הגיע ברגע קריטי ביותר, כאשר מועצת הפועלות כמעט נואשה מיכולה לעשות דבר כלשהו מלבד לגדל שתילי עצים, מאחר שהייתה זו שאיפתנו זה זמן רב לייסד בית ספר חקלאי. בגלל המשאבים המוגבלים, בכל אופן, לא יכולנו מעולם להוציא לפועל את התוכנית הזאת. עם המימון הנוכחי, יכולנו מיד לרכוש את חלקת האדמה, ובאמצע החגיגה הגדולה, הצלחנו ליישב עליה 50 נערות, שאומנו בכל ענפי החקלאות. בת הספר החקלאי הזה ממוקם במקום מעולה. בהיותו קרוב לירושלים, לנערות יש שוק מצוין למכור בו את מרכולתן. לא רק שהן יהפכו לעצמאיות מבחינה כלכלית תוך זמן קצר, אלא הן ישמשו דוגמה לנערות מן היישוב הישן, שאצלן עדיין מקובל הרעיון שעבודה מחוץ לבית היא דבר משפיל לאישה. הדעה הרווחת ביניהן היא שעליהן להיות

בטלות מעבודה, כמו אימותיהן וסבותיהן לפניהן, עד שיימצא בעבורן בעל
ראוי. את קבוצה זו יש לחנך לתפיסות מודרניות..."

פרק ב': מיישוב למדינה – 1928-1948

המצב בארץ

כאמור לעיל, באמצע שנות ה-20 של המאה ה-20, לאחר תקופת שגשוג של תחילת 'העלייה הרביעית', פגע בארץ משבר כלכלי חריף. המשק המקומי קרס, ערך המטבע ירד, ובשנת 1927 ירדו מהארץ כ-5,000 איש. אולם, עם תום המשבר, באותה השנה, הודות לעבודות ציבוריות שאורגנו בידי המנדט הבריטי, והודות לקליטת עובדים במפעלים ציבוריים למיניהם, חזר היישוב היהודי לשגשג. ברחוב הערבי גברו תחושות הנישול והגברו, לנוכח התפשטות היישוב היהודי בארץ ישראל.

כמו כן, התחזקה גם נוכחותם של היהודים המתפללים במקומות הקדושים, כמו בכותל המערבי בירושלים. דבר זה העלה את חמתם של תושבי הארץ הערביים.

ב-23 באוגוסט 1929 נערכה בכותל הפגנה של יהודים (בארגון תנועת בית"ר) בעד זכותם לחופש הפולחן בכותל. כתגובה תקפו תושבים ערביים, חמושים באלות ובסכינים, את השכונות היהודיות בירושלים. הפרעות התפשטו למחרת (שבת, 24 באוגוסט) לחברון, שם נרצחו כ-67 יהודים השאר גורשו בידי הפורעים הערביים. בתייהם נבזזו. התוצאה הייתה מחיקת הקהילה היהודית העתיקה שישבה בחברון מאות שנים. ראוי לציין כי מספר משפחות ערביות הגנו על היהודים, ועזרו להם לברוח מחברון. יהודי תל אביב וחיפה הצליחו להדוף את מתקפות הערבים בעזרת פעילי ארגון 'ההגנה'. במאורעות אלה נהרגו בסך הכול 113 יהודים נהרגו ו-339 יהודים נפצעו.

שלטונות המנדט הבריטי גינו את התפרעויות הערבים, והכריזו על השבתה זמנית של כל העיתונים הערבים משום שראו בהם אחראים להסתה לאלימות ולהפרת הסדר הציבורי.

הצלחת 'ההגנה' בפעולות ההגנה, במקומות שבהם פעלה, העלתה את כוחה. עם זאת, בשל מעשי הרצח והפגיעות המזעזעות של הערבים ביהודים, קמו קולות מתוך 'ההגנה' שטענו כי אין לשבת תמיד ב'חיבוק ידיים' וכי יש לנקוט קו תקיף יותר כלפי הצד הערבי. הדבר הביא לפילוג שיצר את 'האצ"ל' (ארגון צבאי לאומי).

בעקבות המאורעות פורסם 'הספר הלבן השני' של פאספילד, באוקטובר 1930, שעל פיו הוגבלה מכירת קרקעות ליהודים, והוגבלה העלייה בהתאם ליכולת הקליטה הכלכלית ובהתחשב במצב התעסוקה ברחוב הערבי. כמו כן, נאמר שישנה התחייבות כפולה לערבים וליהודים, ולכן הומלץ להקים 'מועצה מחוקקת', שתשקף את האינטרסים של כל צד.

ליהודים שעלייתם אושרה הונפקו על יד שלטונות המנדט הבריטי אשרות עלייה מיוחדות שנקראו 'סרטיפיקטים'.

אם כן, הספר הלבן השני מבטא נסיגה ממדיניות בריטניה, יש בו התחייבות כפולה המנוגדת להצהרת בלפור ולכתב המנדט. בהצהרת בלפור ובכתב המנדט ישנה התחייבות לבניית בית לאומי לעם היהודי.

בעקבות הפרעות ב-1929 ובעקבות ההתאוששות מהמשבר הכלכלי שפקד את הארץ ב-1927 בימי 'העלייה הרביעית', החלה 'העלייה החמישית' לארץ ישראל, מאירופה ומאסיה, והסתיימה עם תחילת מלחמת העולם השנייה ב-1939.

העלייה שהחלה כעלייה חלוצית בממדים צנועים, קיבלה אופי של עלייה המונית בשנים 1933-1935, בעקבות הרדיפה הגזענית בגרמניה. נחלשה בשנים 1936-1937, והתחזקה שוב בשנים 1938-1939. בשנים אלה הוסיפו לעלות רבבות עולים, חלקם באורח בלתי חוקי.

עליית היטלר ומפלגתו לשלטון ב-1933 גרמה לזעזוע גדול בחיי היהודים בגרמניה ובשכנותיה במזרח אירופה, שלא יכולים היו להיות עוד מובילי הכלכלה בארצות אלה. היהודים בגרמניה הנאצית סבלו גל של אנטישמיות גלויה ותוקפנית, ורבים החליטו לעלות לארץ ישראל. באותו הזמן לא ניתן היה להגר לארה"ב. בשנת 1924 החליטה ארה"ב לצמצם את ההגירה אליה ובתקופת העלייה החמישית שעריה נותרים עדיין סגורים בפני רוב המהגרים, אף על פי שידעה על מצבם הקשה של יהודי אירופה.

בעיקרה הייתה עלייה זו עליית המעמד הבינוני: בעלי מקצועות חופשיים, סוחרים ותעשיינים. שיעור החלוצים היה קטן מבעליות קודמות, ושיעור בעלי ההון והידע המקצועי גדול יותר. פניית העולים לעיר הייתה לגיטימית, ומקומות בעלי אופי כפרי נהיו לבעלי אופי עירוני.

אף שהעולים מגרמניה היו רק כ-21% מכלל העולים, תרומתם הייתה רבה והם היו אלה שקבעו את אופייה. העולים מגרמניה שינו את הדפוסים המקובלים בתחומים רבים, ויצרו טיפוס חדש של מעמד בורגני-עירוני בארץ ישראל. הם שינו את פני הבנייה העירונית, פתחו בתי קפה וחנויות מעוצבות. הם יזמו הקמת מפעלי תרבות (כמו התזמורת הפלהרמונית) שתרמו לפיתוח התרבות בארץ. בעלי ההשכלה שולבו באוניברסיטאות בארץ ובכך תרמו לפיתוח ההשכלה.

בשל היקפה הגדול של העלייה, תרומתה לגידול היישוב והתעצמותו הכלכלית והארגונית הייתה רבה. 280,000 העולים העלו את מספר אנשי היישוב ל-475,000 כ-31.2% מהאוכלוסייה הכללית בארץ.

במסגרת ארגון 'עליית הנוער' – ארגון להצלת נוער מאירופה בעקבות הרדיפה הנאצית – עלו לארץ כ-5,000 נערים ונערות מגרמניה ומאוסטריה בשנים 1934-1939, באמצעות סרטיפיקטים שהונפקו במיוחד.

בעקבות הגידול באוכלוסייה היהודית בארץ ישראל עקב העלייה החמישית וחששם של העברים תושבי הארץ מערעור מעמדם, ובעקבות תעמולה אנטישמית שחדרה למזרח התיכון עם עליית כוחו של הפשיזם האיטלקי ושל הנאציזם הגרמני, פרץ ב-

1936 מרד בקרב האוכלוסייה הערבית בארץ ישראל, שנמשך עד שנת 1939. במהלכו נערכו פעולות איבה אלימות כנגד היהודים והשלטון הבריטי בארץ באותה התקופה – יהודים נורו בזמן שעבדו, נסעו וטיילו, וגידולים חקלאיים רבים נשרפו. הערבים תקפו לא רק את היהודים, אלא גם שיירות מזון ותחמושת של הבריטים.

ביום הראשון למרד, 19 באפריל 1936, נהרגו בתל אביב תשעה יהודים ו-54 נפצעו. יום לאחר מכן נהרגו שבעה נוספים. ביום השני למרד הוכרזה שביתה כללית של הפועלים הערביים, על מנת לפגוע במשק היהודי שהיה תלוי בהם. השביתה נמשכה 175 ימים.

הערבים קיוו לשבות עד שימולאו הדרישות הבאות: הפסקה כללית של העלייה היהודית; איסור מכירת קרקעות ליהודים והקמת ממשלה ייצוגית לפי יחס מספרי.

הבריטים הזרימו לאזור כוחות בסדר גודל עצום, אך מנגד הבטיחו להקים ועדת חקירה אשר תבדוק את תביעות הערבים. היישוב היהודי התגבר על המחסור בעובדים הערביים ואת מקומם תפסו עובדים יהודיים. הערבים, לא רק שלא השיגו את מטרותם אלא השיגו תוצאה הפוכה – המשק היהודי בארץ ישראל שגשג. הערבים הכריזו על הפסקת אש רק כאשר הגיעו לסף רעב ואיבדו את תמיכתן של מדינות ערב.

במהלך המאורעות הורחב היישוב היהודי בארץ על ידי תנועת התיישבות שנקראה 'חומה ומגדל'. עקרון הפעולה של תנועה זו היה הקמת יישוב בן-לילה, באמצעות הקמה של מגדל ושל חומה עשויים לוחות עץ – שהוכנו מראש. החוק הע'ומאני שעדיין כובד בארץ קבע כי יישוב בנוי הוא בעל זכות קיום ואין להרסו. כך נוספו, במהלך שלוש השנים שבין 1936 ל-1939 44 יישובים חדשים ברחבי ארץ ישראל, והם הרחיבו והגדירו את גבולותיה של ההתיישבות היהודית בארץ ישראל.

עם פרוץ השביתה הערבית נסגר גם נמל יפו, שדרכו הגיעו עד אז נוסעים וסחורות לארץ. היישוב היהודי הגיב בהתגייסות למען בניית נמל חדש, נמל תל אביב, שנפתח כבר ב-1936 ותפס את תפקידו של נמל יפו מבחינת היישוב היהודי.

ועדת פיל, שהתכנסה בעקבות המאורעות, פרסמה ב-7 ביולי 1937 את מסקנתה, והיא כי יש לסיים את המנדט הבריטי ולחלק את הארץ בין היהודים לערבים. עם זאת, הגבילה הוועדה את עליית היהודים ארצה ל-75,000 יהודים במשך 5 השנים הבאות בלבד - 15,000 עולים בשנה. הערבים דחו את מסקנות הוועדה אשר הכירה בזכותם של היהודים בארץ ישראל. גם היהודים לא התלהבו מהתוכנית, אך קיבלו אותה באופן כללי. המרד הערבי התחדש בספטמבר 1937 אך דעך עד שנסתיים ב-1939. היישוב היהודי הגיב לצמצום המכסות לעלייה בעלייה בלתי לגאלית, 'ההעפלה'. ההעפלה הייתה הכניסה הבלתי חוקית לארץ ישראל, שאורגנה על ידי היישוב העברי בזמן המנדט הבריטי, מתחילת שנות ה-30, במשך מלחמת העולם השנייה ועד קום המדינה (ראה להלן).

ביישוב היו דעות חלוקות באשר לאופן התגובה למרד. ההנהגה הציונית דגלה ב'הבלגה', שהייתה מדיניות הפעולה של ארגון ה'הגנה' נגד התוקפנות הערבית כלפי היישוב בארץ ישראל בשנים ההן. פירושה של 'ההבלגה' היא התאפקות והגנה עצמית. למעשה, מדיניות זו הובילה להתבצרות בתוך היישובים ובהגנה עליהם מבפנים, מול הפורעים הערביים. מדיניות זו מנעה תגובות אלימות ומעשי נקם בערבים חפים מפשע. המחנה השמאל-הפועלי תמך

במדיניות 'ההבלגה' מטעמים מוסריים, בטענה כי מעשי הנקם בערבים חותרים תחת היסודות המוסריים של היהדות והציונות, זורעים שנאה בין עמי הארץ ועלולים להמיט שואה על היישוב היהודי והארץ כולה; ומטעמים מדיניים, בטענה ש'ההבלגה' תביא ליחסים טובים עם בריטניה ולרגש חיובי כלפי לציונות בעיני דעת הקהל העולמית. דבר זה, כמובן, יביא תועלת ליישוב היהודי.

חברי 'ההגנה' שפרשו ממנה עקב המחלוקת, והקימו את ה'אצ"ל', פעלו נגד התוקפנות הערבית בניגוד להחלטת היישוב היהודי, והכריזו על עצמם כ-'שוברי ההבלגה'. הם דגלו בתקיפה לשם הגנה עצמית. מדיניות האצ"ל הובילה לפעולות תגמול, חסרות הבחנה, גם נגד תושבים ערביים חפים מפשע, כתגמול על טרור ערבי נגד היהודים.

בניסיון אחרון לפתור את בעיית הסכסוך היהודי-ערבי זימנה ממשלת בריטניה את ועידת 'השולחן העגול'. הוועידה התקיימה בין 7 ל-17 בפברואר 1939, ונחלה כישלון. בעקבותיה פרסמו הבריטים ב-17 במאי 1939 את 'הספר הלבן' השלישי של מקדונלד. עיקריו היו כדלהלן: ארץ ישראל לא יכולה להיות שייכת לערבים או ליהודים; בשטחי ארץ ישראל המנדטורית תוקם תוך עשר שנים מפרסום הספר מדינה דו-לאומית שתהיה שייכת לתושבי הארץ הערבים והיהודים כאחד; מכסת העלייה היהודית בחמש השנים הקרובות תעמוד על סך 65,000 נפש (וגם זאת מתוך התחשבות במצב היהודים באירופה). בגל ראשון יוכלו לעלות 15 אלף יהודים (כדי לעזור מיידית ליהודים מאירופה), ובמשך 5 שנים יורשו לעלות עשרת אלפים יהודים כל שנה, סך הכול 65 אלף. מעבר למכסה זו העלייה תותנה בהסכמת הערבים; תוגבל רכישת קרקעות על ידי יהודים.

הספר, שכונה בפי היהודים 'ספר המעל', היה בגדר שינוי מוחלט של המדיניות הבריטית שראשיתה בהצהרת בלפור מ-1917 והשלמת הנסיגה ההדרגתית ממדיניותה הפרו-ציונית המקורית של בריטניה. לפיכך, עורר הספר והתקנות שנלוו אליו תגובת זעם ומחאה ביישוב ובתנועה הציונית.

מלחמת העולם השנייה, שפרצה עם פלישת הנאצים לפולין ב-1 בספטמבר 1939, מצאה את היישוב היהודי בארץ ישראל מותש לאחר שלוש שנות מאורעות 1936-1939, ומאבק נגד מדיניות 'הספר הלבן'. למרות מאבק זה, תמך היישוב היהודי בכל נפשו ומאודו במחנה בנות הברית, וראה בגרמניה הנאצית אויב של האנושות, וראשית לכול, אויב של העם היהודי. היישוב ראה עצמו כבן ברית אקטיבי של בריטניה ובמהלך המלחמה התנדבו 38,000 מבני היישוב לשרת בצבא הבריטי, מספר עצום ביחס ליישוב שמנה באותה עת כ-431,000 איש.

עם סיום מלחמת העולם השנייה (1939-1945) התבררו ממדיה הנוראיים של שואת יהודי אירופה. רבים ביישוב היהודי הניחו כי ההגבלות על העלייה יבוטלו, אולם הממשלה הבריטית החליטה להמשיך במדיניות של הגבלות על עלייתם של יהודים, כולל ניצולי השואה. 'המוסד לעלייה ב' – זרוע של 'ההגנה', הוקם כדי לעזור לפליטים להגיע ארצה באמצעות עלייה שאינה מאושרת על ידי המנדט הבריטי. במבצע נשלחו עשרות אלפי ניצולי שואה, מעשרות נמלים באירופה, לארץ ישראל. כמו כן, השתתפו בו גם צעירים מארץ ישראל, אשר פיקדו על ספינות המעפילים, שמרו עליהן והשיטו אותן בשעת הצורך.

הבריטים נקטו שיטות שונות כדי לבלום את זרם ההעפלה: הם ניסו למנוע את הפלגת ספינות המעפילים מנמלי אירופה, שמו מצוד על ספינות המעפילים שהתקרבו לחופי הארץ ומ-1945 גויסו ספינות מלחמה לכידת הספינות הבלתי לגאליות. עד סוף שנת 1946 נהגו הבריטים לכלוא את המעפילים במחנות מעצר בארץ, ולשחרר אותם לאחר שהושגו בעבורם רשיונות עלייה. מאוחר יותר, כאשר מחנות המעצר בארץ התמלאו בפליטים, החלו הבריטים

לגרש את הפליטים למחנות מעצר בקפריסין. בשנות הארבעים המוקדמות הסבו הבריטים את המחנה הצבאי שלהם בעתלית למחנה מעצר למעפילים.

רוב ספינות המעפילים בשנים 1946-1947 נתפסו בידי הבריטים, אך כל ספינה הביאה להפגנות הזדהות של היישוב היהודי בארץ ישראל עם המעפילים, והגבירה את הלחץ על השלטון הבריטי עד להקמת המדינה. ב-14 שנות ההעפלה הפליגו 141 אוניות מעפילים שהביאו ארצה כ-110,000 איש.

תקופה של חרדה עברה על היישוב במהלך מלחמת העולם השנייה, בראשית שנת 1942, כאשר כוחות קורפוס אפריקה בפיקודו של הגנרל ארווין רומל התקדמו מזרחה בצפון אפריקה לכיוון תעלת סואץ, והיה חשש כי יכבשו את ארץ ישראל. הסכנה חלפה ב-3 בנובמבר 1942 עם נצחון הבריטים בקרב אל עלמיין.

במהלך שנות המלחמה השתפר מצבו הכלכלי של היישוב עקב היות ארץ ישראל בסיס לכוחות של צבא בריטניה, שנזקק לשירותים ולאספקה מן היישוב, וכתוצאה מעבודות ביצורים נרחבות שביצעו הבריטים בארץ ישראל ובמזרח התיכון, באמצעות קבלני בניין מארץ ישראל.

איטליה, שהכריזה ב-1940 מלחמה על בריטניה לצדה של גרמניה, תקפה את ארץ ישראל מן האוויר. חיפה הופצצה ב-15 וב-24 ביולי 1940 ובהתקפות נהרגו עשרות אנשים. ב-9 בספטמבר התקיפה את תל אביב. בהתקפה נהרגו כמאה איש, רבים נפצעו ונגרם הרס רב.

לאחר סיום מלחמת העולם השנייה בניצחון של בעלות הברית, ב-2 בספטמבר 1945, שב היישוב היהודי בארץ למאבקו לעצמאות ביתר שאת, בעקבות גורלם האיום של יהודי אירופה וההכרה כי הפתרון היחיד למצוקתם של יהודי העולם יהיה הקמת מדינה עצמאית ריבונית בשטחי ארץ ישראל. כל הפלגים והארגונים שפעלו בארץ ישראל עד אז התאחדו למאבק מזוין משותף נגד שלטון המנדט הבריטי. הוקמה 'תנועת המרי' שפעלה בשנים 1945-1946.

וביצעה 11 פעולות גדולות. הבולטות בפעולות אלה היו שחרור 200 מעפילים ממחנה המעצר בעתלית, פיצוץ מסילות ברזל ותחנת רכבת בליל הרכבות, התקפות על תחנות משטרה בריטיות, פיצוץ עשרה גשרים ברחבי הארץ בליל הגשרים ופיצוץ מלון המלך דוד שבו שכנה המפקדה הבריטית.

ב-29 בנובמבר 1947 הצביעה עצרת האו"ם בעד הקמת מדינות ליהודים ולערבים בשטח ארץ ישראל, וקבעה את גבולותיהן ('תוכנית החלוקה'), ברוב של 33 נגד 13 ובהימנעות 10 מדינות. המדינה היהודית אמורה הייתה להיבנות משלושה חלקים שאינם כוללים את יפו (שתהיה למובלעת ערבית) ואת ירושלים (שתהיה לאזור בין-לאומי).

חרף האופי המקוטע והמוגבל של השטח שהוקצה ליישוב היהודי ב'תוכנית החלוקה', קיבלה הנהגת היישוב את התוכנית, ויהודים רקדו משמחה בחוצות הערים והיישובים בכל רחבי ארץ-ישראל. גם בחוץ-לארץ חגגו היהודים. ברומא התאספו לתפילת הודיה מול שער טיטוס, המקום המסמל את החורבן שאירע אלפיים שנה קודם לכן. הבריטים הודיעו על תום המנדט ב-15 במאי 1948, ועל גמר הפינוי הצבאי ב-1 באוגוסט 1948.

לעומת שמחת היהודים דחו הערבים לחלוטין את התוכנית. למחרת ההצבעה באו"ם פתחו הערבים במעשי איבה נגד היהודים, וכך פרצה מלחמת העצמאות.

ביום ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948, הכריז דוד בן-גוריון על הקמת מדינת-ישראל, במוזיאון תל אביב בשד' רוטשילד בתל אביב. בן-גוריון, יו"ר מועצת העם, ששימשה כפרלמנט הזמני של מדינת ישראל, קרא את נוסח ההכרזה המכונה 'מגילת עצמאות'. מגילה זו התוותה את אופי מדינת ישראל כמדינת יהודים שאליה יתקבצו יהודי הגלות, ויקבלו בה יחס שווה, בלי הבדל דת, גזע ומין. עם תום ההכרזה חתמו חברי מועצת העם על מגילת העצמאות. ראשון החותמים היה דוד בן גוריון שהתמנה מאוחר יותר לראש הממשלה הראשון ולשר הביטחון בממשלה הזמנית הראשונה.

לאחר טקס החתימה הוכרז על ביטול חוקי הספר הלבן, הגבלות העליה ועל החלטות ראשונות נוספות של הממשלה הזמנית. מיד עם ההכרזה על הקמתה של מדינת ישראל הכירו בה ארצות הברית, ברית המועצות ומדינות נוספות.

למחרת, ב-15 במאי, יום סיום שלטון המנדט הבריטי על ארץ ישראל, הצטרפו מדינות ערב לערביי ארץ ישראל במאבקם. צבאותיהן הסדירים פלשו אל המדינה שזה עתה הוקמה. המדינה, שהוקמה במהלך המלחמה, כוננה ממשלה זמנית, נקבעו סדרי שלטון ומשפט והכוחות הלוחמים שנקראו מיום הכרזת המדינה בשם 'כוחות המגן' הוכרזו ב-26 במאי 1948 כ'צבא ההגנה לישראל'. המלחמה הסתיימה בניצחונו של צה"ל, שהדף את צבאות ערב והרחיב את תחום המדינה מעבר לגבולות שנקבעו למדינה היהודית בהחלטת עצרת האו"ם. מלחמת העצמאות הסתיימה רשמית ב-20 ביולי 1949 (אף כי הקרבות הסתיימו כבר בינואר 1949), בחתימת הסכמי שביתת-נשק עם סוריה, עם לבנון, עם ירדן ועם מצרים.

הקמת בית החלוצות הראשון – בחיפה

על פעילותן הציונית של נשות לנ"פ שמע ד"ר חיים וייצמן, ששימש כנשיא ההסתדרות הציונית העולמית בשנים 1920-1946 (למעט השנים 1931-1935), ולימים נשיאה הראשון של מדינת ישראל. בשנת 1928 פנה וייצמן למזכירת לנ"פ בניו יורק, גב' דנציגר, כדי להודיעה על הירתמו למען המטרה הראויה של הקמת בית לעולות חדשות בארץ ישראל. במכתבו סיפר ד"ר וייצמן כי פנה אל הברון אדמונד דה רוטשילד, שישב בפאריס, בבקשה שיקצה שטח בחיפה לשם הקמת הבית הראשון של הליגה בארץ.

וכך כותב ד"ר וייצמן לגב' דנציגר, מזכירת לנ"פ בניו יורק, בתאריך 13 בנובמבר 1928:

גב' דנציגר היקרה,
שמחתי מאוד לשמוע כי ליגת נשים למען פלסטינה קיבלה על עצמה לספק בית לנערות המהגרות לפלסטינה. פרויקט זה ראוי בעיניי במיוחד, מאחר שבימים אלה ממש אנחנו מביאים 100 נערות לארץ מסיביר, והצורך במרכז כזה מורגש ביותר.

אני, כמובן, תומך בכל לבי בפרויקט שלכן ולפיכך כתבתי היום לברון אדמונד דה רוטשילד כדי לשאול אותו האם יהיה זה אפשרי שפיק"א יעמידו לרשותכן חלקת אדמה בחיפה, שעליה יוקם המרכז הראשון שלכן. אני מקווה כי הברון ישיב בחיוב לבקשה זו, ואני אודיע לך ברגע שאשמע ממנו. אני שולח לך כאן העתק של מכתבי אל הברון אדמונד.

בברכות חמות להמשך הצלחה בעבודתכן,
שלכן בכנות
חיים וייצמן.

בעקבות שיתוף הפעולה שנוצר בין לנ"י לבין מועצת הפועלות, למען המטרה המשותפת של תמיכה בנשים החלוצות, התייעצה הליגה עם גברת גולדה מאירסון (מאיר), שכהנה החל מ-1928 כמזכירת מועצת הפועלות בהסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל ('ההסתדרות'), בנוגע לשימוש המיטבי בכספי התרומות שגייסה הליגה.

כאשר נשאלה גב' גולדה מאירסון על ידי יו"ר לנ"פ, לדעתה בנוגע לסוג הבית שיענה בצורה הטובה ביותר על צורכיהן של הנערות, שהליגה מנסה לעזור להן, ענתה גב' מאירסון בהצהרה כי, ראשית, מרכז הכולל מעונות ל-100 נשים (עם אפשרות הרחבה עתידית כך שיאכלס 200 נשים), ומציע גם שירותים חברתיים, יפתור את הבעיה החמורה ביותר של הנשים ושל הנערות העובדות – חוסר קורת גג. אבל, היא הוסיפה, אם הליגה שואפת שהמרכז יהיה גורם חשוב באמת בקהילה; אם הוא אמור לענות על הצורך הגדול ביותר בפלסטינה, אזי השירותים שייכללו בו אינם יכולים להצטמצם למעונות ולפעילות חברתית בלבד. על המרכז לספק גם הזדמנות ללמוד משלח-יד, כך שהנערות יוכלו להתפרנס בכוחות עצמן בבוא העת. לפיכך המליצה גב'

מאירסון כי נוסף על המעונות, על המטבח, על הספרייה ועל האולם, המרכז צריך לכלול ארבע כיתות שבהן ילמדו הנערות משלח-יד, ובסופו של דבר יהפכו לעצמאיות מבחינה כלכלית. המלאכות שעל הנערות ללמוד, על פי המלצתה של גב' מאירסון, היו תפירה, רקמה וסריגה.

המכבסה, הציעה גב' מאירסון, צריכה לשרת את הנערות ואת המרכז, בחלק מן הזמן, וביתר הזמן צריכה לשמש כמקור רווח לנערות. על הנערות לנצל את ההזדמנות לייצר הכנסה קטנה על ידי כיבוס הבגדים והמצעים של הקהילה. להכנסה זו יהיה יתרון נוסף, בכך שהיא תסיר נטל גדול מכתפיהם של הפועלים, שיזכו לקבל שירות בעלות מזערית. המכבסה, ציינה גב' מאירסון, יכולה להיות מותקנת בצריף שיהיה מופרד מבניין המגורים המרכזי.

הליגה אימצה את המלצותיה של גב' מאירסון, והעבירה אותן לידי עוזרו של הברון דה רוטשילד, מר אנרי פרנק, בפאריס. בקשתה של הליגה אושרה על ידי הברון, והוחל בתהליך ממושך ומסובך של הקצאת חלקת הקרקע לצורך בניית בית החלוצות. השטח המדובר היה ברשות פיק"א ובו היה בית ספר 'אליאנס' של פיק"א ועוד מבני ציבור. לצורך הקמת בית החלוצות נדרשה הארכה של רחוב החלוץ.

לתכנון הבית נבחר האדריכל בנימין חייקין, שתכנן בין היתר את מלון המלך דוד בירושלים (1929) ומאוחר יותר את בניין עיריית חיפה (1942). תוכניתו שונתה על ידי ועדת בניין ערים כדי להתאים את הבניין לתנאי המיקום והאקלים.

את התכנון והבנייה ליווה המהנדס שמואל איצקוביץ, שהיה יו"ר אגודת המהנדסים, מראשי היישוב היהודי בחיפה ופעיל בפיתוחה של שכונת הדר הכרמל.

(28) בית החלוצות בחיפה בבנייתו

(29) בית החלוצות בחיפה עם סיום בנייתו, 1931

השאלה על שם מי יירשם הבניין שייבנה, ועל שם מי תירשם הקרקע שעליו ייבנה, הייתה שאלה טעונה ביותר ועוררה מחלוקת בין לנ"פ, הגוף שמימן את הקמת הבית, ובין מועצת הפועלות, שמצדה נידבה עצות, תיווך ועזרה כללית בהוצאה לפועל של הפרויקט. בסופו של דבר סוכם כי בית החלוצות בחיפה יירשם על שם לנ"פ (לימים לנ"י) ופיק"א.

(3) עולות חדשות ונציגי ליגת נשים, נמל חיפה, שנות ה-30'

(4) עולות חדשות ונציגי ליגת נשים על כבש האונייה

(5) עולה חדשה וכניסתה לחיים החדשים בבית החלוצות בחיפה

(6) בישול בצוותא על גג בית החלוצות בחיפה

(7) העולות החדשות המתגוררות בבית החלוצות לומדות עברית

(9) חלוצות וחיילות מתכנסות על גג בית החלוצות בחיפה

במהלך השנים, עם עומס הפעילות בבית החלוצות הראשון בחיפה, נפתח בית חלוצות שני בחיפה, ברחוב כורי מס' 20, ובו התקיימו פעילויות למיניהן, ובהן לימוד עברית.

(69) שיעור באולפן לעברית שהתקיים בבית החלוצות חיפה ב', ברחוב כורי 20

הקמת בית החלוצות השני – בתל אביב

לאחר הקמת בית החלוצות הראשון בחיפה ופעילותו המוצלחת בקליטת עולות חדשות ובשילובן בארץ, הציעה מועצת הפועלות ללנ"פ לבנות עוד בית, הפעם במרכז הארץ, בתל אביב. לנ"פ נאותה, וקיבלה לצורך כך שטח אדמה מעיריית תל אביב ברחוב קינג ג'ורג'. בתחרות שהוכרזה לתכנון בית החלוצות השני בתל אביב זכתה האדריכלית אלזה גדעוני-מנדלשטם, שהיתה אחת האדריכליות הספורות שפעלו בארץ בתחילת המאה ה-20. עם עוד אדריכלית בולטת באותה התקופה, ג'ניה אורבך – תכננה אלזה גדעוני-מנדלשטם בראשית שנות ה-30 את 'קפה גלינה' בגני התערוכה (הישנים) בתל אביב.

אדריכליות אלה פרצו דרך, בכך שהקדישו את חייהן למקצוען ולא התמקדו בחיי משפחה ובגידול ילדים; בכך שהשתלבו אף הצטיינו בעולם גברי לחלוטין; בכך שיצירותיהן תוכננו ברוח המודרניזם ובסגנון הבין-לאומי, שכבש בסערה את עולם האדריכלות בשנות ה-30 של המאה ה-20 והתאפיין במילון צורות חדש, נקיות מקישוטים ומעיטורים, גיאומטריות ודמויות-מכונה; ובכך שהן שילבו בתוכניותיהן אידיאולוגיה חברתית וכלכלית המושתתת על עיקרי הסוציאליזם, הרווחה והפמיניזם.

ב-1936 נפתח בית החלוצות בתל אביב. גובהו היה שתי קומות והוא הכיל חדרי לינה, שני אולמות גדולים, מטבח וחדרים וסדנאות. כשגבר הצורך בהלנת נשים נוספות, הורחב הבית ונוספה לו עוד קומה.

(25) בניית בית החלוצות בתל אביב, 1936

(26) בית החלוצות בתל אביב עם פתיחתו, 1936

(27) בית החלוצות בתל אביב, לאחר תוספת הקומה השלישית

כדי לייצר הכנסות לבית החלוצות, שיכסו את הוצאות הבית השוטפות, הציעה הנהלת הבית את האולמות להשכרה, ופרסמה הודעה בזו הלשון:

הננו מפנות את תשומת לבכם אל האולם המרווח והנאה של בית החלוצות, רחוב מלך ג'ורג' 37. האולם מכיל 120-150 מקומות ישיבה והוא נוח לאספות, הרצאות, ועידות וכו'.

סמוך לאולם הנ"ל נמצא עוד אולם, המשמש מסעדה קואופרטיבית המכיל גם כן 120-150 מקומות, ולפיכך אפשר לסדר מסיבות ל-300 איש. דמי השכירות נוחים מאוד.

(10) מבשלות בבית החלוצות

בבית החלוצות בתל אביב נקלטו עולות חדשות ונערות ותיקות בארץ, שנזקקו לקורת גג ולמשלח-יד כדי להתפרנס וכדי לסלול את דרכן לעצמאות. ברוב המקרים הוריהן של נערות לא יכולים היו להגיש להן עזרה ותמיכה, אם משום שמצבם הכלכלי לא איפשר זאת, או משום שנותרו עדיין בחו"ל והקשר אתם לא יכול היה להישמר. המטרה הראשונית הייתה כי הנשים ישהו בבית החלוצות לכל היותר שלושה חודשים.

דיירות בית החלוצות שילמו שכר דירה סמלי, ובכל דרך ניסו להחזיר את הוצאות המחיה שלהן, ששולמו על ידי בית החלוצות ולנ"פ. אחת הדרכים לעשות זאת הייתה המפעלים הקואופרטיביים. עוד בבית החלוצות בחיפה, ועתה גם בתל אביב הוקמו מפעלים קואופרטיביים, ברוח הסוציאליזם וערכי תנועת הפועלים ששררו אז בארץ.

דיירות בתי החלוצות, ופועלות אחרות שלא התגוררו בבית, עבדו במפעלים אלה ומכרו שירותים או מוצרים. התשלום שהתקבל בגין שירותים או מוצרים אלה הופנה, ראשית, להחזר הוצאות המפעל ולהחזר הוצאות המחיה בבית החלוצות. מן הנותר קיבלה כל פועלת את שכרה.

וכך נכתב במודעה שמטרתה הייתה לפרסם את המפעלים הקואופרטיביים של בית החלוצות בתל אביב בשנות ה-30:

אריג 'גזה' – קבוצת פועלות שרכשה לעצמה את המקצוע עד להפליא, מייצרת אריגים לריפוד רהיטים, שמיכות, מרבדים, כרים וכד'. התוצרת מצטיינת בטיבה, ביופייה ובצבעים נאים. כל כך היא מותאמת לאור ולאקלים של הארץ.

קליעה – קבוצת פועלות קואופרטיבית. עושה רהיטים קלועים: כיסאות, כורסאות, שולחנות, וכו'. לפי כל מיני דוגמאות חדישות ונוחות. העבודה מצטיינת באיכותה וביופייה. מתקבלות הזמנות ותיקונים. סניף: א' שטראוס, תל אביב, רחוב יונה הנביא 46.

(14) קליעת רהיטים

מתפרה – קואופרטיב של תופרות, בעלות מקצוע ממדרגה ראשונה. מקבלת הזמנות מפרטיים ומחנויות לבגדי נשים וילדים. התפרה היא לפי האופנה האחרונה ומותאמת לטעמו של כל פרט ופרט.

(8) עוסקות בתפירה

(12) במתפרה

מכבסה – קבוצת פועלות קואופרטיבית. מוציאה לפועל כל עבודות כביסה, גיהוץ, תיקון וניקוי באחריות מלאה. על ידי הסידור המיוחד של תיקון הכבסים העבודה היא משוכללת ומושלמת.

(13) במכבסה

התוצרת של המפעלים הקואופרטיביים בבית החלוצות היא ממדרגה ראשונה, הן באיכותה והן ביופיה ואף על פי כן היא נמכרת במחירים זולים ונוחים עד מאוד. כל העבודות מוצאות לפועל באחריות מלאה.

במכתב להנהלת לנ"י בניו יורק כותבת לילי צדק, מנהלת בית החלוצות בתל אביב ב-28 בינואר, 1938, כי "בגלל המצב הכלכלי הקשה (כדי לעזור לנערות חסרות התעסוקה) פתחנו קורסי בישול חדשים ועתה 50 נערות, ברובן דיירות הבית, מקבלות את שלוש ארוחותיהן היומיות כאן. אתן יכולות לתאר לעצמכן כי זה מוסיף עניין ופעילות לקצב החיים הרגיל של הבית. בימים קשים אלה אנו חשות יותר מאי פעם את האושר והשמחה בביתנו האהוב..."

מתוך פרוטוקול ישיבת מועצת המנהלים של בית החלוצות, שהתקיימה ב-2 בפברואר, 1938, בנוכחות: גב' יבין, מר (עו"ד) פרדו, החברות רבקה קיטעין, בבה אידלסון (מזכירת מועצת הפועלות), זניה פילניק, בבה הלפרין:

בנוגע לקבלת נערות לבית, צריך להיות רישום של מועמדות, ויש לערוך חקירה של הארגון ששלח את הנערה אלינו כדי לקבוע האם המקרה דחוף.

...יש לדאוג שדיירות הבית יהיו חברות ב'קרן העובדים החולים' (קופת חולים). תשלומי קופת החולים לחודש הראשון צריך להיות משולם על ידי הארגון ששולח את הנערות אלינו.

...בעניין הבית עצמו: יש תחושה שהבית אינו מאכלס די נערות. אנו חייבות להתחיל לחשוב על קומה שלישית או למצוא דרך להגדיל את מספר המיטות בחלל הקיים. מחלקת ההתיישבות של יהודי גרמניה (בסוכנות היהודית) הציעה שנביא אליהם תוכניות, ואולי נוכל לקבל הלוואה... כמו כן מוצע כי נכתוב

ל'משרד הקבלנים' וגם לשלטון המקומי בנוגע לתוכניותינו להגדיל את הבית ואולי נקבל מהם הצעות ועזרה".

במכתב להנהלת הליגה בניו יורק, כותבת רבקה קיטעין, מנהלת הבית בתל אביב, במארס 1938:

במהלך חודש עבודתי (כמנהלת בית החלוצות בתל אביב) הבנתי כי מטרת בית החלוצות היא לאפשר לעולה החדשה להסתגל לתנאי הארץ ולמצוא עבודה. מטרה זו שונתה באופן ניכר, בגלל שתי סיבות: ההגבלה על הגירה לארץ ישראל עד להפסקתה כמעט, והתנאים הכלכליים הקשים ששוררים עתה בארץ.

עקב האבטלה הנוכחית, נערות נשארות בבית למשך לפחות 8-9 חודשים ויותר, וביניהן נשים שהיו בארץ כבר 12-13 שנה. המאפיינים של הנערות שונים מאוד, גם מבחינת ההכשרה המקצועית וגם מבחינת הניסיון בעבודה. קיבלנו לבית מורות, תופרות, מנהלות משק בית. גיל הדיירות נע בין 17 ל-32. כמצוין במכתב, עבודה סוציאלית בין הנערות היא הבעיה העיקרית כרגע. המטרה הראשונה שעומדת לנגד עינינו היא שלא תהיה אף נערה רעבה אחת בין כותלי הבית.

בחרנו ועדה מבין הדיירות, שפעולתה העיקרית היא לקדם עזרה הדדית בין הנערות. חשוב ליצור אווירה ידידותית בין דיירות הבית. מתוך הוועדה, המשימות חולקו לעבודה תרבותית ולעבודה בריאותית. אנחנו מתכננים תוכנית צנועה לפורים: ארוחת ערב, מבזק חדשות, מוזיקה, שירה ואולי קבוצת דרמה של תימנים.

התנאים של המפעלים הקואופרטיביים רעים גם הם, על רקע המצב הכלכלי הכללי. אנו מעוניינות לפתוח במסע פרסום נרחב בעבורם. אולי זה יעזור. אין ספק שפרסום באמצעות סרט ישמש אותנו מאוד, אבל זה ידרוש הוצאה גדולה. אנו מניחות שאם נוכל לארגן סרט שיישלח אליכן, תוכלו בלי ספק להשתמש בו כחומר פרסומי חשוב בשבילנו."

מתוך פרוטוקול ישיבת מועצת המנהלים של בית החלוצות שהתקיימה ב-27 במארס 1938 במשרד של בית החלוצות. נכחו: מר (עו"ד) פרדו, גב' יבנין, גב' בבה אידלסון, גב' רבקה קיטעין, גברת בבה הלפרין.

גב' קיטעין מדווחת על המצב הנוכחי של הבית. יש אבטלה גדולה בקרב הנערות ולכן אנו סבורות כי חיוני להרחיב את עבודת הרווחה. כעת, הנערות שאינן עובדות יכולות לקבל לחם, ריבה, תה ודג הרינג. כמו כן אנחנו מתכננות לקבל ירקות באמצעות 'משען' (סוכנות רווחה של ההסתדרות). החל מ-25 במארס אנחנו מארגנות ארוחות ערב שבת של דיירות הבית יחד עם נערות מובטלות ממשרד התעסוקה. כמו כן סידרנו שיהיו מים חמים פעם בשבוע, ביום שישי אחר הצהריים. אנחנו מספקות את העצים, והנערות בתורות מכינות את המים החמים... מתוך מועצת הנערות, הן חילקו ביניהן את העבודה: פעילות

תרבותית, עבודה סוציאלית, פעילות בריאותית, וכו'. המועצה פעילה ביותר ויכולה להגיע אל הנערות בקלות רבה יותר מאשר עובדי הבית, מכמה סיבות..."

לכך השיבה הנהלת הליגה בניו יורק:

הליגה תומכת בבניית קומה ג' בבית בתל אביב מתרומת יהודי גרמניה וגופים אחרים. הליגה תומכת בעבודה סוציאלית בבתיים בחיפה ובתל אביב, לעזור לנשים המובטלות. הליגה מקצה תקציב לבניית כניסה נפרדת למסעדה בבית בחיפה, ולבניית שני חדרי שירותים, כדי לשפר את התנאים הסניטריים ואת פרטיות הנערות.

הנהלת הליגה מבקשת דוגמאות של חפצים ארוגים קטנים שיישלחו אליהן, והן ינסו למכור אותם ביריד העולמי המתקרב.

חתומות:

גב' דייוויד ל' (רוז) אייזקס
יו"ר המועצה לארץ ישראל

מכתב מבית החלוצות בתל אביב אל לנ"פ, 25 במאי 1939:

...בשבת האחרונה טיול ברגל לשכונת בורוכוב (לימים גבעתיים). בדרך ביקור בבית ספר ויצ"ו לכלכלת בית וחקלאות בנחלת יצחק וב'חוות הכשרה לנערות' בשכונת בורוכוב, שהוקמה על ידי ארגון הנשים החלוצות יחד עם מועצת הפועלות. הנערות התרשמו מהרפת, מהלול ומהגינות ושאלו שאלות רבות.

משם המשכנו ברגל לקומונה בשכונת בורוכוב, שם אורגנה מראש ארוחת ערב. הנערות המועסקות בקואופרטיב אריגת היד של בית החלוצות הן חברות בקומונה הזאת, והן פגשו אותנו כשהגענו. לאחר מנוחה וארוחת ערב הראו לנו את המקום. חדר הקריאה נעים ויש בו עיתונים בכל מיני שפות... ראינו את בתי הילדים, המוגנים של ידי חומות גבוהות נגד התקפות של הערבים השכנים. הקומונה ממוקמת בסמיכות לקהילת יהודית ורק גדר חשמלית מפרידה ביניהם לבין הערבים. נדרשת שמירה שוטפת על המקום. נוכחנו לדעת באיזה מתח החברות האלה גרות, ואיך, למרות הכול, הן ממשיכות לקום למשימות ולמטלות היום-יום שלהן, במשך היום, ולשמירה במשך הלילה... תמיד יש לנו בטיולים האלה שנוצר קשר חזק בין העיר ובין הכפר, בין חיי העיר לבין חיי החקלאות. הטיולים האלה תמיד מביאים את שני ההיבטים שוב לקדמת הבמה, תמיד עושים את היחסים האלה בין הנערות ידידותיים יותר וסובלניים, ותמיד מראים שוב את החשיבות החיונית של הכפר בחיי ארץ ישראל."

(24) פעילות תרבותית בצוותא

(66) מרגלית עובד מלהקת ענבל בהופעה בפני דיירות בית החלוצות בתל אביב

מכתב מבית החלוצות בתל אביב אל לנ"פ, 3 יולי, 1938:

...אנחנו מנהלות משא ומתן עם מחלקת ההגירה על 30 סרטיפיקטים לבתי החלוצות. על בסיס הסרטיפיקטים האלה נקבל סובסידיה ממחלקת ההתיישבות של יהודי גרמניה בסוכנות היהודית, וסכום זה יוקדש לתחזוקה ולהכשרה של הנערות שיבואו על חשבון הסרטיפיקטים האלה. עקב כך נצטרך להגדיל את הסדנאות. אם נקבל תשובה חיובית ממחלקת ההגירה, תוכניתנו היא להקים מיד את יתר הסדנאות...

כ-20 נערות לומדות גזירה ותפירה מאחת מן הנערות שבחנות הבגדים שלנו. נערות אלה באות מהמשפחות הנזקקות ביותר בעיר, ויהיה זה הישג חשוב ביותר אם נערות אלה יצליחו בלימוד מקצוע...

מצב הקואופרטיבים:

הקואופרטיב לריהוט נצרים נוצר עם פרוץ הפרעות ב-1936 על ידי קבוצה של נשים פליטות ובלתי מועסקות, שנאלצו לעזוב יפו. הן למדו את המקצוע בבית החלוצות. בקואופרטיב זה השתפרו התנאים, ויש רווחים מאז ינואר. אולם המסחר הוא עונתי, ובימים מסוימים הבאים ייתכן שלא תהיה עבודה כלל.

בינתיים כתבנו לבית הספר לעיוורים בירושלים בנוגע לנערות שלנו, בבקשה שילמדו מהם לקלוע סלים מהסוג שנעשה בו שימוש בפרדסי תפוזים. עדיין לא ברור שסוג כזה של עבודה יביא הכנסה אבל שאיפתנו היא להמשיך להעסיק את הנערות בזמן שאין להן עבודה בקליעת רהיטים מנצרים.

מפעל הכביסה נמצא בגירעון גדול מאוד ומועצת הפועלות מנסה לקבל בשבילן הלוואה מהסוכנות.

אריגת היד: הנערות קיבלו הזמנות מרוב המוסדות שמוקמים בימים אלה וניתן לומר שמצבן טוב. הן מרוויחות כ-280-300 מיל ליום. כתבנו למנהל בית החולים בהר הצופים בירושלים וביקשנו ממנו לעשות כל מאמץ שחומרים הנדרשים לבית החולים לריפוד ולווילונות לבית החולים הר הצופים יירכשו מאתנו.

בחנות הבגדים עובדות כרגע 3-4 נערות. שמה של החנות פורסם לאחרונה על ידי עלונים להורי התלמידים של בתי הספר בעיר, שבהם נכתב כי ניתן להשיג את התלבושות האחידות בחנות הבגדים של בית החלוצות...

אנחנו מעוניינות להקים גינה קטנה בחצר האחורית שלנו, וביקשנו לקבל מדריכה למטה הזאת. בכך ניתן להעסיק שתי נערות מתוך הנערות המובטלות שלנו.

היו לנו כמה בעיות בריאותיות בבית, והחלטנו כי כל נערה שמתקבלת לבית החלוצות צריכה להציג אישור רפואי שמעיד על מצב בריאותה.

המדיניות היא לא לבקש מליגת הנשים בניו יורק כסף לכיסוי חובות הבית, אולם לנוכח המצב הכלכלי הקשה ששורר בארץ, אפשרי שהליגה תבוא לעזרת בית החלוצות...

בקיץ 1938 קיבל בית החלוצות בתל אביב מכשיר גרמופון מסוג 'ויקטורולה', כדי להנעים את זמן של הנערות במוזיקה.

מכתב מבית החלוצות בתל אביב אל לנ"פ, 14 באוגוסט 1938:

תודה על מכשיר הוויקטורולה, שינעים את זמנינו בארוחות ערב שבת ובהתכנסויות שאנחנו עורכות מדי פעם.

רצינו להפעיל את הוויקטורולה מיד, אבל בעקבות הטרגדיה שאירעה ערב קודם ברמת הכובש, כאשר 8 אנשים נהרגו על ידי קבוצה של מחבלים, הרגשנו שאין זה הזמן המתאים לחגוג את קבלת הוויקטורולה. מצאנו שמתאים יותר באותו הערב לקרוא מאמר על הפרעות של 1936. לאחרונה התקיימה אצלנו הרצאה על המצב הפוליטי באזור. הרצאות מהסוג הזה מתחייבות בזמנים כאלה, כאשר אנשים נמצאים במבוכה לעתים קרובות בנוגע לנקודת המבט שלהם על מצבנו הטרגי הנוכחי. בעיית ה'הבלגה' (self restraint) מעסיקה כל אחד מאתנו, ולכן חשוב שכמה שניתן, בעיות יובאו לדיון ויובהרו. ביום הזיכרון המשותף להרצל ולביאליק ערכנו דיון של שני המנהיגים הללו...

תוכניתנו היא שהנערות החדשות יעברו הכשרה בכל המקצועות של הקואופרטיבים שלנו: אריגה, תפירה, גיהוץ, קליעת נצרים, ומקצועות אחרים מחוץ לבית החלוצות...

(15) אריגה (שנות ה-30')

לדעתנו כל אישה עובדת חייבת להיות מיומנת בעבודות בית ובבישול. לכן, למרות העובדה שהנערה תכשיר את עצמה היטב במקצוע אחד מסוים, היא גם תצטרך ללמוד בישול ועבודות בית. הדאגה הראשונית שלנו היא שהנערות שעוזבות את בית החלוצות יהיו מוכנות ובעלות מקצוע, ואנחנו מקוות שבמהלך השנה שהן יבלו אתנו, הן ילמדו מקצוע שיעזור להן בהסתגלותן לארץ.

לקראת בואן של הנערות החדשות ביקשנו מהנערות שגרות בבית יותר משנה שיעזבו את הבית...

בבית הספר ללמידת מקצוע לומדות, עובדות ומתקדמות יפה 20 נערות. אנחנו מצרפות תמונות שצולמו בעת שיעור תפירה.

נאלצנו לתקן כמה סדקים בקירות. בתים בישראל נסדקים אחרי שנה והסיבה לא ידועה...

מפעל אריגת היד במצב טוב מאוד. בעתיד הקרוב הן ישלימו עבודה בעבור תיאטרון 'הבימה'... קואופרטיב זה ידוע ברחבי הארץ הודות לפרסום ולאיכות עבודותיו. אנחנו מקוות כי בתערוכה באמריקה שמו של הקואופרטיב יגיע עד לארצות רחוקות. גם מצב חנות הבגדים לא רע. מפעלי הכביסה והריהוט במצב קשה. הזמנו עיתונאי שיכתוב עלינו ואולי זה ישפר את מצבנו.

אנחנו מתכננות להקים בקתת עץ על גג הבית, שתשמש כמועדון לנשים עובדות. זה יאפשר לנו להמשיך פעילות משותפת על יתר הנשים העובדות בעיר, וכך קבוצה גדולה יותר של נשים עובדות תהיה מרוכזת סביב בית החלוצות."

מכתב מבית החלוצות בתל אביב אל לנ"פ, 25 בנובמבר, 1938:

כ-15 נערות בגילים 25-27 הגיעו מגרמניה ומאוסטריה. עזוב לחשוב שהן צריכות להיות מודאגות כל הזמן בנוגע למצבם של בני משפחותיהן בגרמניה ובאוסטריה. כמעט כולן קיבלו מברקים מבני משפחתן שבהם התחננו בפניהן כי ינסו בכל דרך להצילים ולהביא אותם לארץ ישראל... העבודה שלנו היא להשקיע מאמץ כפול, כדי לעקור מן השורש את הזיכרונות שהן נושאות עמן, ולחזק בהן את המודעות הדרושה להתאקלמות בארץ. באופן כללי יש לציין כי הן 'חומר טוב'. הן הראו רצון ללמוד את שפה ומקצוע, ואנו חשות ברצון לדעת הכול על המתרחש בארץ ישראל.

ב-25 באוקטובר פתחנו קורס בישול וכלכלת בית. המורה לבישול התחנכה באנגליה... מיום ליום הנערות מתקדמות, רוכשות עוד ידע ונעשות עצמאיות יותר. כל 15 הנערות לומדות בקורס הזה. כפי שכתבנו לך, חשוב לדעתנו של נערה תדע בישול וענפים אחרים של עבודות הבית...

אנחנו מנהלות משא ומתן בנוגע להכשרה שיקבלו נערות אחרי שסיימו את קורס הבישול. יצרנו קשר עם רפד, סנדלר, כורך ספרים. כמה נערות התחילו ללמוד מקצוע עוד בגרמניה או באוסטריה, וכאשר ניווכח שהן כבר מיומנות במקצועות הללו, נסדר שהן ישלימו את ההכשרה שלהן כאן.

(11) בסנדלרייה

(17) בכריייה

בנוגע לעבודה תרבותית. אנחנו עושות כל מאמץ לקרב את הנערות לחיים כאן בארץ. הנערות מתחלקות לשלוש קבוצות לצורך לימוד עברית. כל קבוצה לומדת שעה אחת ביום. בזמן הקצר שבו כבר למדו, הן הפגינו התקדמות נאה וכן ביטאו שאיפה חזקה ללמוד היטב ומהר. כמו כן אנחנו עורכים שתי סדרות של הרצאות: אחת בהיסטוריה של תנועת הנשים העובדות ארץ ישראל, שמתכנסת אחת לשבוע, בימי רביעי; האחרת על הבעיות של פלסטינה, שגם היא מתכנסת פעם בשבוע, בימי שני. קורס מלאכת יד מתקיים פעמיים בשבוע, בימי שלישי וחמישי. בכל יום שישי אחרי ארוחת הערב אנו ערוכים ערב קריאה שירה בציבור שבו כל הבנות מצטרפות בשמחה.

(22) לומדים עברית בבית החלוצות

בשבוע שעבר הלכנו לבית ברנר, שבו בכל יום שישי בערב יש הרצאות ושירה בציבור. הפעם הייתה הרצאה על קארל קאוצקי ושירה אחר כך. למדנו שני שירים ואנחנו שרות אותם כל הזמן מאז. אחרי השירה הייתה לנו 'מסיבת סודה וגלידה' וחזרנו הביתה. הנערות החדשות נכחו גם בהצגה 'קשה להיות יהודי' של תיאטרון הבימה. לפני שהלכו להצגה, סיפרנו להן על הבעיות שנדונו על ידי שלום עליכם בסיפור הזה... בשבת שעברה נכחנו בחגיגת יובל ה-25 של קבוצת כינרת, בחסותה של מחלקת נשים עובדות של ההסתדרות. שמענו מחברי הקבוצה הנוכחיים על תחילת החיים השיתופיים ועל הקשיים הגדולים שחוו החלוצים הראשונים בארץ..."

מכתב מבית החלוצות בתל אביב אל לנ"פ, 31 במרס, 1939:

חברות יקרות,

....בעת כתיבת המכתב יש 46 בנות שמתגוררות בבית החלוצות, וברגע שהבניין החדש יושלם נהיה מסוגלות לשכן עוד 12-15 בנות. פירוש הדבר שלא רחוק היום שבו נשכן כ-60 בנות סך הכול. בבניין הנוכחי יש 28 חדרים, שמתוכם 15 הם חדרי שינה המאכלסים 46 בנות. מלבד חדר גדול לארבע בנות, יש 3 בנות בכל חדר. החדרים מרווחים ומרוהטים בפשטות ובאופן מושך. בנוסף, יש חדר חולים מיוחד שנמצא בשימוש הבנות כשהן סובלות ממחלות קלות (כמו שפעת וכיו"ב), וכן למטרת בידוד, במקרים שבהם יש חשד למחלה זיהומית. ברגע שנערה נזקקת לטיפול והשגחה רפואיים מקצועיים ושוטפים, היא מועברת לבית חולים.

יש מטבח משותף לשימוש הבנות, וכן שני טרקלינים המחוברים ביניהם, שעתה משמשים כחדר אוכל וכחדר קריאה עם ספרייה. החדרים הנותרים משמשים למפעלים הקואופרטיביים, למשרד, חדר למנהלת ולשרת הבית. בית החלוצות מצויד באולם הרצאות גדול המשמש להרצאות על מגוון של נושאים, כמו כלכלה, פוליטיקה, מוזיקה וכו'. בנוסף, הוא משמש לעתים קרובות לסמינרים ולפגישות של גופים חיצוניים. כל הפעילויות האלה עושות את בית החלוצות מרכז תרבותי בעל חשיבות בלתי מבוטלת, לא רק לבנות עצמן אלא גם לקהילה העובדת.

הבניין החדש יכלול את המתקנים הבאים: מטבח להרכבה (??), חדר אוכל וחדר עבודה. מלבד זאת, יש שלושה חדרים שבסופו של דבר אמורים לשמש כחדרי עבודה, אולם הם ישמשו כחדרי שינה עד שנוכל לבנות עוד קומה כדי לספק את צורכי הלינה. הקומה הנוספת הזאת אמורה לכלול שני חדרים שישמשו מועדונים ל"ארגון אימהות עובדות" ול"נשים העובדות".

בנוגע לנערות עצמן, רק אלה שהן חסרות אמצעי תמיכה מתקבלות לבית החלוצות. כמו כן, ברגע שנערה מוצאת עבודה והיא מסוגלת לתמוך בעצמה, היא עוזבת את בית החלוצות, כך מקומה יינתן למישהי אחרת הזקוקה יותר לשירותים הניתנים. בדרך זו וכתוצאה מחילוף הדיירות המתמיד, כ-300 נערות נהנו מהשירותים הניתנים על ידי בית החלוצות במשך התקופה הקצרה, יחסית, של שנתיים וחצי מאז שהוא נפתח.

בספטמבר 1938 הוקצתה בעבור מועצת הפועלות הסדרה הראשונה של סרטיפיקטים לנערות שיבואו לפלסטינה לבית החלוצות. אי אפשר להפריז בחשיבות של זה, מאחר שבזכות האמצעי הזה אנחנו מסוגלות להציל עוד כמה מפליטי הגיהנום בגרמניה הגדולה. באותו הזמן, בית החלוצות הוא נמצא על הכביש המהיר בדרך להשיג את המטרה האמיתית שלו, שהיא להיעשות מרכז הכשרה לעולות חדשות...

הנערות של בית החלוצות מגיעות מכמה ארצות שונות ומסביבות ורקעים מגוונים ביותר. הדיירות הנוכחיות מגיעות מהארצות הבאות לפי היחסים הבאים: 50% מגרמניה, 33% מפולין.

יתר ה-17% הן מהמדינות: לטביה, רוסיה, רומניה, ואחת מתימן. במהלך 1938 היו בין 13 ל-15 בנות בבית החלוצות שהיו חסרות תעסוקה. במקרים כאלה, האוכל והלינה שלהן מסופקים חינם על ידי בית החלוצות. בנוסף, הן מקבלות השגחה רפואית באופן כללי, ויכולות ליהנות מכל השירותים, התרבותיים והאחרים הניתנים על ידי בית החלוצות...

פעילויות תרבותיות וחינוכיות:

לימוד העברית הכרחי לכל הבנות הדיירות מבית החלוצות. בכל יום שישי ארוחת הערב נאכלת ביחד ולאחר מכן יש שירה בציבור ולאחריה תוכנית מיוחדת הקשורה לעתים קרובות לאירועים מיוחדים, כמו חגיגת החגים היהודיים, ימי שנה בתולדות הציונות וכדומה. הנערות רשאיות להזמין אורחים לערבי שבת האלה – קרובי משפחה או חברים קרובים. הנערות עצמן מארגנות את התוכנית יחד על חברי הצוות.

מספר לא קטן של בנות מתעניינות במיוחד באומנות, וביקורים מתארגנים למוזיאון תל אביב; לתערוכות אומנות, לתיאטרון, לקונצרטים ולקולנוע. (יש לציין כי כאן כי ברגע זה יש נערה אחת שלומדת פיסול ונערה אחרת שלומדת ציור). טיולים מיוחדים בפלסטינה מאורגנים גם הם...

נוסף על הקואופרטיבים של בית החלוצות, שמוסיפים לפעול במרץ, יש בית ספר לגזירה ולתפירה לנערות בגילים 14-16. בית הספר נתמך על ידי כמה מוסדות: מועצת הפועלות, קרן האבטלה של הפדרציה הכללית של ה-Jewish Labour ומחלקת ה-Labour של הסוכנות היהודית. בבית הספר לומדות 20 תלמידות, כולן ממשפחות עניות ביותר. ההדרכה ניתנת בחינם ובנוסף, לנערות ניתנות עזרה כספית וארוחות. בית החלוצות יכול לזכות בקרדיט על כך שפעילות זו היא מצליחה ביותר. המדריכה והמורות (כמה מהן בהתנדבות) עבודות בהתלהבות, והנערות, שברובן היו אנאלפאביות, מרוויחות הרבה, נוסף על לימוד המקצוע. הנערות מבקרות מדי פעם בתיאטרון עם המדריכה שלהן, ובל"ג בעומר האחרון הם ביקרו בבית ספר גדול כדי לראות בעצמן כיצד חג נחגג על ידי ילדים כמוהם.

אנחנו מקוות מאוד שהסיכום המפורט לעיל של הפעילויות בבית החלוצות יספק תמונה ברורה של מה שאנחנו עושות כאן ולאילו מטרות מצוינות העזרה והתמיכה שלנו מגיעות.

שלך בכנות
רבקה קיטעין

(46) משלחת הליגה במרפסת הבית בתל אביב

אולפן מאיר

לימודי העברית בבית החלוצות בתל אביב נמשכו לאורך כל שנות פעילותו של הבית במסגרת אולפן ללימוד עברית שנקרא 'אולפן מאיר', על שמו של ראש עיריית תל אביב הראשון, מאיר דיזנגוף, שהלך לעולמו בשנת הקמת הבית בתל אביב – 1936.

בבית החלוצות בתל אביב התקיימו במשך השנים גם קורסים להסבת אקדמאים בנושאי הנהלת חשבונות וחשבונאות ממוחשבת, בשיתוף משרד העבודה והרווחה.

הקמת בית החלוצות השלישי – בירושלים

ערב מלחמת העולם השנייה ובראשיתה גברו המצוקה ולחץ העולים ועמם הצורך להקצות חדרי מגורים נוספים לעולות שהיו מעתה גם פליטות. גם בחוות הלימוד בתלפיות הורגש הצורך בקליטת בני נוער מאירופה הבווערת, וביוזמת רחל ינאית הוחלט במועצת הפועלות של הסתדרות העובדים להקים בית שני בחווה. באוקטובר 1938 פנתה בֶּבֶה אידלסון, מזכירת מועצת הפועלות החל מ-1930, לחברות ליגת נשים בניו יורק, והציעה להן לקבל על עצמן את משימת הקמתו של בית חלוצות בירושלים, מיזם, שלדבריה, יחזק את השפעתן ויסמל את הרחבת פעילותן בארץ. ליגת נשים בניו יורק ענתה לאתגר ולקחה תחת חסותה את הקמת בניין בית החלוצות ברחביה, באמצעות עסקת חליפין. במשתלה ברחביה הוקצה שטח לבניית בית חלוצות, שהשתרע על שטח של כשני דונם מתוך השטח הכולל של המשתלה. תמורתו העניקה ליגת נשים בניו יורק תמיכה להקמת בניין בחוות הלימוד תלפיות.

התרומות הועברו לאגודת 'הבונה' – הגוף המבצע של מועצת הפועלות, שחכר את השטח מן הקרן הקיימת לישראל. המשתלה המשיכה לפעול בשטח מצומצם של מעט יותר מדונם ושימשה משק עזר לחוות הלימוד. פעמים אחדות בשנה הוחלפו בה הגידולים ותוצרתה נמכרה לתושבי רחביה בצריף 'הקיוסק' שניצב בגבולה המזרחי של החלקה הפונה לרחוב אבן-גבירול. מכירת הפרחים לתושבי רחביה בימי שישי נמשכה לעתים גם לאחר כניסת השבת, דבר שגרר מחאות מצד האוכלוסייה החרדית בשכונות הסמוכות. הצריף, שרד עד היום והוא מיועד לשימור.

ב-4 באפריל כתבה רחל ינאית בן צבי לחברתה הפעילה בליגת נשים בניו יורק, רוז אייזקס:

ירושלים 14/4/39

ידידתי היקרה הגברת אייזקס,
זה עידן ועידנים שלא כתבתי אליי. סיבות רבות גרמו לכך, אך האמיני לי,
ידידתי הטובה, שזכרתיך תמיד לטובה, כי ידעתי להעריך ולהוקיר אותך כמו
שאני מוקירה ומעריכה את עצם המפעל של בתי החלוצות בארץ. הלא תזכרי
את ביקורך אצלנו בירושלים?

לצערי חליתי מיד לאחר נסיעתך... ומאז רבו התלאות ורבו הייסורים. הרי
המצב בארץ ידוע לך למדי, אך העבודה נמשכת וזהו העיקר. ולמרות ימות
הדמים והקורבנות היקרים, הולכות וצומחות נקודות יישוב חדשות בעמק
הירדן ובעמק יזרעאל ובהרי הגליל העליון. זוהי נחמה גדולה לכולנו, וזוהי
הערובה הנאמנה להצלחה. ואני בטוחה בך, ידידתי, שהנך עכשיו כמו תמיד,
בלב ובנפש עמנו, והמעין הבלתי פוסק של רוח יוזמתך זורם עוד ביתר מרץ,
ועוד מעט ונזכה למפעל בית החלוצות בירושלים. לא כן? בית חלוצות
בירושלים – ידעתי מה רב ערך הבתים הללו בחיפה ובתל אביב, מה רבה
הברכה אשר הביאו עמהם לחלוצות העולות בערים הללו, אך בירושלים,
נדמה לי, עוד יותר גדול הערך ועוד יותר חשוב התפקיד של בית החלוצות, כי
בירושלים זו העלייה היא לא רק מבחץ, מהגולה, כי אם גם מבפנים, מחוץ

העדות הרבות והשונות של יישובה המגוון והמיוחד של בירתנו, כשישים עדות מונה ירושלים, מכל קצוות התבל, מבבל ונינווה, פרס ותימן, ממזרח וממערב מי ימנה שבטי ישראל המרובים? ובית החלוצות בירושלים יעזור לנו יותר מכל מפעל אחר לחנך את בנות ציון העובדות, להכשיר אותן בענפי העבודה, הכשרה גופנית ורוחנית, ללכד את ילדות ירושלים ואת העולות מארצות הגולה השונות.

בתי החלוצות בחיפה ובתל אביב מלאים חיים צעירים, מפעלים פוריים, תנועה חמימה ויצירה עברית חדשה. כלום אני צריכה להעריך בעינייך את הערך הרב של בתי החלוצות, וכיום אין כבר איש בארץ אשר לא יתגאה במפעל הנהדר הזה. ובטוחה אני בך, ידידתי, ובכל חברות ליגת הנשים למען ארץ ישראל, שיש לכן סיפוק מלא בעמלכן אשר עמלתן להקים בתי החלוצות.

והנה אנו עומדים בפני הבית השלישי, בית החלוצות בירושלים, **הבית השלישי**. האם אין זה סמל עמוק וגדול, וסימן לתנועה כולה? לאחר שחרב בית המקדש, הבית השני, כלום בניינו בארץ איננו בחזקת הקמת הבית השלישי?

ובכן, הגיעה השעה להניח את היסוד, וכבר פינינו לכן את המקום בקצה המשתלה שלנו, את השטח הנועד לבנין בית החלוצות. לא אוכל להגיד שעשינו זאת על נקלה. ליווה אותנו צער גדול בפינוי כל שעל אדמה. קרוב לעשרים שנה הרווינו את האדמה הזו בשמחה וברצון בעבודתנו, העבודה החלוצית הראשונה בירושלים. אך אנו שמחות ומאושרות שבנקודה זו יקום מפעל בית החלוצות אשר עליו חלמנו ואליו שאפנו שנים רבות.

והנה עשינו זאת וקשרנו על ידי כך לצמיתות את שני המפעלים, ואני רוצה לקוות שתצמח מכאן ברכה לשני המפעלים גם יחד, לבית החלוצות ולמשתלה. על יד בית החלוצות תמשיך המשתלה בעבודתה, בשטח יותר מצומצם, אך לא בפחות מסירות ועניין.

אתן הייתן מהראשונות לעזור לנו בבנין משקנו בירושלים אחרי מאורעות 1929, ואנו שמחות שעזרתכן עכשיו באה בימינו הקשים האלה, כי עתה, יותר מתמיד, מתאמצות אנו בכל פינה בארץ וגם בנקודתנו זו בירושלים לקלוט יותר ויותר נוער מן הגולה.

מה שלומך, ידידתי, ומה שלום הידידות הישנות שלי? שמחתי לשמוע שהליגה מתפתחת, ואני מאחלת לך ולכל החברות כל טוב.

אני שולחת לך אלבום קטן של חוות הלימוד והמשתלה ברחביה ומציינת באחת מהתמונות את המקום שבו ייבנה בית החלוצות במהרה בימינו.

בברכה חמה
רחל ינאית בן צבי

בדצמבר 1939 הוכרזה תחרות אדריכלים. ועדת השיפוט לבניין בית חלוצות מנתה שני אנשי מקצוע מהשורה הראשונה: האדריכל יוחנן רטנר, שתכנן כעשור קודם את בניין המוסדות הלאומיים, והמהנדס יהושע דיקר, שהיה בעל ניסיון רב בניהול מיזמי בנייה של מוסדות ההסתדרות. עו"ד ברוך פרדו ייצג את ליגת נשים בניו יורק, וחברות הוועדה מטעם מועצת הפועלות היו בבה אידלסון, מזכירת מועצת הפועלות החל משנת 1930, רחל ינאית בן צבי וחברותיהן: גוסטה סטרומף, פניה מלניק, גרוניה ראש ומרי יציב.

הוועדה פנתה לכמה מן האדריכלים המוכשרים שפעלו אז בארץ. במכרז שהופנה למשתתפים בתחרות הוגדרו דרישות המזמינים: בית החלוצות ייבנה על המגרש שיועד לו בשכונת רחביה ושטחו לא יעלה על 500 מטר. הבניין יהיה בן שתי קומות ומרתף ויש אפשרות לבניית קומה נוספת ששטחה עד 30% משטח הקומה השנייה.

בין צורכי הבית מנו המזמינים את דרישותיהם לחלוקת החלל על-פי התפקודים שיפורטו להלן בצירוף הערכת מידות. פירוט הצרכים מלמד על מסקנות בנוגע לדרכי התפקוד הרצויות של הבית כפי שנלמדו מניסיון בתי חלוצות בחיפה ובתל-אביב. בין היתר נקבע, שגג הבניין יהיה שטוח, שהבניין ייבנה בהתאם לחוקי הבינוי של עיריית ירושלים, וייעשה שימוש באבן ובחצץ יהודי (אבן גיר קשה). מועד הגשת ההצעות נקבע לינואר 1940.

בינואר 1940 שלחה בבה אידלסון מכתב לחברות ליגת נשים בניו יורק ובו סיפרה שבתחרות השתתפו "טובי האדריכלים בארץ". אידלסון הוסיפה, שהתכנית שהתקבלה לבסוף הייתה תוכניתם המשותפת של האדריכלית ג'ניה אוורבך-אלפרין ושותפה המהנדס זלמן ברון, ופירטה את נימוק השופטים בתחרות. תוכניתם, העידה אידלסון, תאמה את צורכי בתי חלוצות וניתנו בה פתרונות לבעיות שהועלו ביחס לתפקוד הבתים. התכנית עקבה בדיוקנות אחר הנחיות המכרז והתחשבה בסביבה שבה עתיד להיבנות הבית: "רחביה השכונה האריסטוקרטית ביותר בעיר שבה מרוכזים כל מוסדות הסוכנות היהודית, הועד הלאומי, קרן קיימת וקרן היסוד". אידלסון הוסיפה בקשר לבית עצמו: "הסגנון הוא ירושלמי ותואם לסגנון הבנייה של המוסדות הלאומיים [...] התוכנית כולה חנינית, מושכת את העין והגיונית" (בבה אידלסון, במכתב לחברות ליגת נשים בניו יורק, 28 בינואר 1940). ממכתבה של אידלסון עולה, שלבניין ניתנה משמעות מעבר לתפקידו כבית לחלוצות. מקומו בירושלים וקרבתו למוסדות הלאומיים העמידה אותו כחלק ממוסדות הבירה שבדרך, בתוכנו ובצורתו.

אידלסון סקרה בקצרה את התוכנית שזכתה: בקומה הראשונה אולם הרצאות, מועדון לנערות ולאימהות, משרד, דירת מנהלת הבית והשומרת, מטבח לימודי וחדר אוכל, חדר כביסה, חדר אורחים וסדנאות. בקומה השנייה: 15 חדרי מגורים, חדר קריאה, חדר כביסה, מקלחות. בקומה השלישית, שעל-פי כללי הבנייה העירוניים ברחביה מותר היה לבנות בה רק על-פני 30% מסך שטח הקומה השנייה, היו מתוכננים עוד חדרי מגורים, מכבסה וחדר גיהוץ. סך הכול תוכננו במקור כ-60 מיטות קבועות בבית.

פרט מעניין במכתב זה, שאינו נזכר עוד בהמשך, הוא השימוש שנועד לגג השטוח. אוורבוך וברון הציעו להשתמש בו כמגרש התעמלות וכמקום למפגשים חברתיים בימי הקיץ. בבה אידלסון סיימה את מכתבה בבקשה דחופה להעברת כספים: הסכום שנדרש לתשלום לאדריכלים על תוכניתם וסכום לרכישת עץ וברזל, שמחירם עולה חדשות לבקרים בימי המלחמה. היא ביקשה אישור להנחת אבן הפינה, גם בלי נוכחות החברות מאמריקה, שקרוב לוודאי לא תוכלנה להגיע עקב מלחמת העולם שפרצה לא מכבר.

ביום ראשון, 7 באפריל 1940, התכנסו נציגי המוסדות הציוניים וארגוני הפועלים על אדמת המשתלה ברחביה, לטקס הנחת אבן הפינה לבית החלוצות. בשובה מן הטקס שלחה בבה אידלסון מכתב לחברות הנהלת הליגה בניו יורק, ובו תיארה בהתרגשות את המעמד, שקיומו בעצם ימי המלחמה היה סמל, לדבריה, להמשכיות היישוב היהודי בארץ ולחוזקו.

שלושה ימים לאחר הנחת אבן הפינה הגיע סכום הכסף הראשון מנשות הליגה בניו יורק. גורמי התכנון בעיריית ירושלים אישרו את תוכנית הבנייה ואף שיבחו אותה. האדריכלים סיימו לתכנן את הפרטים, ובמהלך חודש יוני 1940 החלו פועלי 'סולל בונה' במלאכת הבנייה. העבודה בימי המלחמה הייתה כרוכה בקשיים רבים. גיוס הכסף באמריקה הצריך מאמץ ניכר, מכיוון שתשומת לבן של התורמות היהודיות הוסבה מהמפעל הציוני אל המאמץ המלחמתי הכולל. בנוסף, עלו מחיריהם של חומרי הבנייה, ולעתים היה כמעט בלתי אפשרי להשיגם. בעקבות הקשיים הוחלט להשלים תחילה את שתי קומותיו הראשונות של הבית, ולהמתין לתרומה נוספת, שבאמצעותה אפשר יהיה להשלים את בניין הקומה השלישית.

חנוכת הבית התקיימה ב-21 בפברואר 1943, ולאחר סדרת נאומים סייר קהל המוזמנים בבית וקיבל הסברים על מבנהו ועל תפקידיו. ביוזמתה של הנרייטה סאלד, שכיהנה אז כראש מפעל 'עליית הנוער' ופעלה רבות להצלת ילדים ונוער פליטי רדיפות הנאצים והשואה, הגיעו למקום, עוד במהלך הטקס, מכוניות ובהן 'ילדי טהרן' (ילדים יהודיים מפולין, שהועלו ארצה בעצם ימי המלחמה ובדרכם שהו במחנה הסוכנות היהודית בטהרן). הם היו דיירי הראשונים של הבית. עוד יוזמה שהתקיימה בחודשים הראשונים של הבית הייתה הזמנה של עבודות תפירה בעבור הצבא הבריטי, שסיפקה פרנסה לכמאה נשים תושבות ירושלים.

בעת פתיחתו בראשית שנת 1943 הכיל הבית בקומה הראשונה ובקומת הביניים אולם אספות ל-250 איש, חמישה חדרי מלאכה (בהם סדנאות לאריגה ולתפירה, מפעל לכריות ולשמיכות, ולייצור צעצועים), מטבח לימודי גדול ומאוורר, חדר אוכל ל-60 סועדות וחדר אוכל קטן לצוות, מועדון לאימהות ולפועלות, חדרי משרד, דירות למנהלת ולשומרת וחדרי שירות. בקומה השנייה היו חדרי מלאכה ומקלחות נוספים. מאחר שרוב חדרי המגורים טרם נבנו כאשר נפתח הבית לראשונה בשנת 1943, הייתה מצוקת הדיור בעוכריו. פניות חוזרות ונשנות של מנהלת הבית וחברות מועצת הפועלות הופנו לחברות ליגת נשים בניו יורק בניסיון לגייס סכום כסף נוסף לבניית הקומה השלישית, דבר שהתאפשר רק בתום מלחמת העולם השנייה. באפריל 1946 הושלם ונחנך אגף חדרי המגורים, שכלל תוספת קומה מעל האולם בחלק המזרחי של הבניין, ותוספת שתי קומות בחלק המערבי של הבית. בחדרי

הבית ובסדנאות הותקנה מערכת הסקה מרכזית. 25 חדרי המגורים שנבנו עד שנת 1946 היו מסוגלים להכיל כ-90 דיירות.

אולם בין 1943 ל-1946 הוסבו חדרי כיתות לחדרי מגורים לפי הצורך, בד בבד עם פיתוח סדנאות המלאכה: תפירה, אריגה, בישול, מפעל שמיכות, ייצור צעצועים ועוד. כמו כן התקיימו בבית לימודי ערב בעברית, חשבון ואנגלית. הדיירות יצאו לטיולים להכרת הארץ, נופיה ותולדותיה. מנהלת הבית, מגדה כהן, ניסתה כל העת לגשר בין הצרכים הדוחקים של הדיירות לבין המקום הצר במעין משחק של 'כיסאות מוסיקליים', שבו תופסים המגורים את מקום חדרי המלאכה, המועדון משנה תכופות את מיקומו וייעודו והשיעורים העיוניים מתקיימים לא פעם בחדר האוכל.

מתחילה היה ברור לנשות מועצת הפועלות ולהנהלת הבית, שאופייה המיוחד של שכונת רחביה בפרט, ושל ירושלים בכלל, ישפיעו על אופיו של הבית: האולם נועד להיות מרכז תרבות עירוני ושכונתי, והחדרים עתידיים היו לשמש, מלבד את העולות החלוצות, גם את הסטודנטיות בנות הארץ, שיבואו ללמוד בבצלאל או באוניברסיטה העברית. בשנות המלחמה שימש הבית בחודשי הקיץ להבראת נשים וילדים של חיילי הבריגדה העברית, וכולם שיבחו את האווירה הנעימה והרגועה שהבית משרה על יושביו.

(30) בית החלוצות בירושלים, נפתח 1943

(40) עולות חדשות בבית החלוצות בירושלים, 1944

(67) הבית בירושלים – לובי הכניסה בתחילת שנות ה-40

(68) תוצרת המפעל לייצור צעצועים ובובות

(70) המטבח הלימודי בבית בירושלים

פעילות לנ"י במהלך מלחמת העצמאות 1948

להלן מכתב ששלחה מנהלת בתי החלוצות בארץ ישראל אל הוועד הפועל הציוני במהלך מלחמת העצמאות:

ליגת נשים למען ישראל בשיתוף מועצת הפועלות 2.8.48

בתי החלוצות

לחברי הוועד הפועל הציוני הנכבדים,

אנו רוצים בסקירה קצרה זו להפנות את תשומת לבם של חברי ועד הפועל הציוני לפעולה החשובה, שמנהלת ליגת הנשים למען ארץ ישראל בניו יורק בשיתוף עם מועצת הפועלות של הסתדרות העובדים הכללית בבתי החלוצות בארץ.

לפני כעשרים שנה, כאשר גבר זרם העלייה לארץ, לא כל העולות בחרו את דרכן לכפר ובחלקן רצו להיקלט בעיר – התבלט הצורך בהקמת מוסדות לשיכון והכשרה לעולות, אשר ידריכו אותן בצעדיהן הראשונים בארץ. באותו הזמן יסדה קבוצת נשים ציוניות באמריקה את ליגת הנשים למען ארץ ישראל בניו יורק, אשר קיבלה עליה את התפקיד החלוצי הזה, והתחילו בהקמת בתי החלוצות בערים בשיתוף פעולה עם מועצת הפועלות.

בית החלוצות הראשון נוסד בשנת 1931 בחיפה, ולאחריו – בשנת 1936 הבית השני בתל אביב, וב-1942 – בירושלים. במשך כל שנות קיומם הבתים הורחבו ושוכללו, וכעת הם מסוגלים לקלוט במשך שנה כ-2000 עולות במחזורים.

כ-20,000 עולות יוצאות 30 ארצות עברו כבר בבתי האלה, וכולן קיבלו כאן שיכון זמני נוח וזול, הכשרה מקצועית, עצה והדרכה – עד אשר יוכלו לעמוד ברשות עצמן, בוטחות בכוחותיהן. כולן מצאו בבית הזה לא פינת שיכון בלבד, כי אם בית ממש לימי חול ושב, בית נעים ונוח, תרבותי וציוני.

מלבד התפקיד הראשי והמתמיד של קליטת עלייה, סיגלו להם בתי החלוצות גמישות יעילה של התאמה לצורכי כל תקופה, וגילו יכולת שופעת למלא כל תפקיד יישובי וציבורי שהזמן דורשו.

הניסיון הרב והעשיר שהתנסו בו בתי החלוצות בימי המלחמה העולמית האחרונה בהכשרת עולות לעבודות צבאיות, בארגון בתי מלאכה שונים לנשי מגויסים, בהקמת מטבחים זולים וכו' – היה לנו לתועלת ולברכה עם התחלת המלחמה שלנו.

בפרוץ המלחמה בישראל היו בתי החלוצות מלאים עולות צעירות, עוסקות בפעולות הכשרה ותרבות ודרכות לקראת הייעוד החדש: שחרור מעול זרים ועצמאות לאומית בארץ ישראל.

על אף המתיחות הפוליטית של הימים לא הייתה תקופה ערה ואינטנסיבית בקליטת עלייה בבתי החלוצות כמו בחודשים האחרונים האלה. מאות בחורות נקלטו תוך תקופה קצרה זו ושולבו בחיי הבנייה וההגנה של מדינת ישראל. פעולת ההכשרה התרחבה מאוד, כי היה צורך לאמן את העולות החדשות בתפקידים ובמקצועות שונים כגון: 1. תפירה צבאית, 2. טריקוטז' (סריגה), 3. עבודות מכניקה, 4. בישול וכו'. ההכשרה ניתנת קורסים בקבוצות קבוצות, ועשרות בחורות נקלטו בעבודה פרודוקטיבית לאחר סיום הכשרה זו. הרבה תשומת לב הקדשנו בתקופה האחרונה גם להכשרה אינדיבידואלית, כמו: אחיות בבתי חולים, מורות, מטפלות וכו'. גם פעולות ההסברה ולימוד השפה העברית נמשכו על אף הפרעות הזמן, ואל נשבתה האווירה התרבותית בבתיים.

לאחר ההכרזה על תקומת מדינת ישראל, כשהאויבים מבחוץ פלשו לארצנו וכל הילדים ממשקי הספר הובאו לערים, הגישו בתי החלוצות עזרה לפליטים בכל האמצעים והמכשירים שעמדו לרשותם, והם הרגישו את עצמם בתוכנו כחברים, אשר גורל אחד משותף מקשר את החזית והעורף. כל בית החלוצות מילא את תפקידיו הוא בהתאם לתנאי מקומו.

בית החלוצות **בחיפה**, אשר נמצא לגבול השכונות הערביות, מילא תפקיד מכריע בהגנת העיר, ושימש מרכז לכוחות הביטחון בכל פעולותיהם. האולם הגדול והמרווח, ששימש משכן תרבותי לבית, הועמד כולו לרשות הצבא, בהתחלה בתור חדר לינה ואחר כך הפך למטבח צבאי ממש. כבר בימים הראשונים של מלחמתנו, כשנוכחנו לדעת, שפעולות ההתגוננות אינן דבר חולף, החלה הדאגה לכלכלת הצעירים הלוחמים, ומיד התנדבו עשרות אימהות עובדות והחלו בבישול אוכל בעבור המגויסים. ההחלה הייתה צנועה, אלא לאט הפך האולם למטבח צבאי מרכזי בעיר, ואלפי חיילים באו יום יום לסעוד כאן את ארוחותיהם.

בית החלוצות נישא בפי כל חייל, כי לכאן הם באו להתרחץ במקלחת חמה לאחר שובם מפעולות קרב, כאן קיבלו ספר לקריאה בשעות הפנאי וכאן גם מצאו פינת בית בשעות החופש המועטות. לא חייל אחד ישא בזכרו את אגדת בית החלוצות גם בבוא ימי השלום. לא קל היה לתאם את פעולותינו האזרחית בקליטת עלייה יחד עם התפקידים הצבאיים שמילא הבית, אך ידענו להתגבר על ההפרעות והקשיים ולהמשיך בסבלנות את עבודתנו היום-יומית.

ביום ההיסטורי הגדול, יום שחרור חיפה, שימש בית החלוצות מרכז לכל ההכנות, הן בריכוז הלוחמים והן בהכנת הצידוד. בליל שימורים זה התנדבו כל בנות הבית למילוי תפקידים שונים, ולאחר ביצוע הפעולות, כשהגיעה שעת הניצחון, רעם הבית מתרועעות השמחה והגיל של המנצחים בחזרם מחזיתות שונות. יום שחרור חיפה נחרת עמוק בזיכרון תולדות בית החלוצות וממנו שאבנו רוממות רוח לקראת הימים הבאים.

בית החלוצות **בתל אביב** כיוון את כל פעולותיו לעזרת המאמץ המלחמתי. בתי המלאכה עברו לתפירת ציוד צבאי ולהכנת ציוד רפואי, ומעסיקים בזה עשרות עולות ונשי חיילים.

פעולת ההסברה שלנו בין הבחורות על תפקידי השעה במדינת ישראל חדרה עמוק ללבבותיהן, ורוח התנדבות ונכונות דבקה בהן. הן לא חיו לצו הגיוס ועשרות עשרות בחורות התנדבו מיד לתפקידים פעילים. רבות מהן משתתפות גם ביחידות קרב. מי שהכיר לפני כן את הבחורות הצעירות הללו מהמחנות שבגלות, ורואה עתה את נכונותן ואת אומץ לבן, ודאי יאמר להן: עמדתן במבחן הלאומי הגדול של עמנו.

התהוות הח"ן (חיל נשים) נרקמה בבית החלוצות תל אביב והוגשה כל העזרה שנדרשה לשם זה: כאן קמה תחנת הגיוס הראשונה, וכאן התארגן הקורס הראשון לסמלות. העמדנו גם את הקלוב לרשות הח"ן לפעולות תרבותיות בין החיילות, על כן מובן היחס הידידותי של מפקדת ח"ן לבית הזה.

הבית נהיה מרכז להרבה פעולות ציבוריות חשובות שבעיר. כששחררו השביות מכפר עציון והגיעו בלילה לתל אביב הובאו מיד לבית החלוצות. כאן נערכה להן קבלת פנים חגיגית ולבבית. מאות אנשים באו לקבל את פניהן ולא תתואר השמחה וההתרגשות ששררו אז בבית.

גם בזמן ההפצצות המרובות והמטרידות השתדלנו לשמור על קור רוחן של העולות ועל המשכת מסלול החיים. העבודה לא נפסקה אף לרגע, הפעולה התרבותית נמשכה וכולן עמדו יפה אפילו בשעות הקשות ביותר.

פרשה מיוחדת בפני עצמה היא בית החלוצות בירושלים בימי המלחמה והמצור, לקיים את המוסד בימים החמורים האלה שעברו על ירושלים, לשמור על האווירה החלוצית ועל רוחן של הבחורות – היו דרושים אומץ לב, כוחות נפש עצומים ואמונה עמוקה בצדקת המאבק הקשה. אף בחורה מדיירות הבית לא עזבה את עבודתה ברגעים המסוכנים ביותר. כולן התחשלו לאור המציאות ושירתו את תפקידן בנאמנות יוצאת מהכלל.

עוד בימי האנגלים, כשפסקה תחנת השידור היהודית לפעול בגלל סכנת נפש של העובדים, העבירו מיד את אולפן הרדיו לבית החלוצות וכאן הוא נשאר עד היום. בימי המצור הקשים, כשירושלים הייתה מנותקת מהארץ ומהעולם, היה "קול ירושלים" ההד היחידי מחיי היישוב שהגיע לעיר. ומדי יום ביומו צבאו מאות אנשים על הבית כדי להקשיב לחדשות "קול ירושלים" באמצעות הרמקול שהותקן על הגג.

הודות לסידורים הטכניים שעשינו בהכנת מים ומלאי מזון, התגברנו על הקשיים של מחסור במים וכך יכולנו לדאוג להזנת העולות. בית החלוצות היה מהמקומות היחידים שנתן בכל הזמנים ארוחה חמה ביום.

דווקא בימי המצור זכה בית החלוצות לחוגג את "ליל הסדר" ברוממות רוח בלתי נשכחת. החיילים שבעיר שהיו חופשיים בערב זה הוזמנו להשתתף ב"סדר" יחד עם הבחורות מהבית. הופעתו של הרב הרצוג בלוויית המפקד הצבאי של העיר והצטרפותם לחוגגים, הייתה חוויה עמוקה לכל הנוכחים וברטט ישאו בלבם את זיכרון הרגעים האלה.

על אף כל אמצעי הזהירות קרה האסון המכאיב, כשפגז האויב לתוך הבית וקיפח את חייה של עולה צעירה, בעלת כישרון גדול, ניצולה ממחנות המוות באירופה, ופצע עוד שלוש צעירות.

האסון הזה זעזע את כל בנות הבית והן כולן נושאות את זכרה כמשפחה אחת. אך רוחן לא נשברה, אלא חושלה לקראת הימים הבאים.

כשהגיעה הידיעה המחרידה לליגת הנשים בניו יורק, הרגשנו את מערן ואת השתתפותן הכנה. מיד העבירו אלינו כסף כדי לתקן את הריסות הבניין.

רק הודות לדאגה הנאמנה ולעזרה המתמדת של ליגת הנשים בניו יורק יכולנו לבצע את כל הפעולה שמתנהלת בבית החלוצות. לאחר ביקור של משלחת הליגה בארץ ישראל בשנה שעברה (נשיאת הליגה – ג'ין פרינס, סגנית נשיאה ויושבת ראש של הוועדה הארץ-ישראלית – גב' רוז אייזקס, יושבת ראש הוועדה הפועל של ליגת הנשים – גב' רוז היימן וחברת הוועד הפועל – גב' בסי צ'יניץ) ואחרי הכרת מפעלן החיוני פנים אל פנים, נהיו בתי החלוצות כדבר חי בלבותיהן של חברות הליגה וכל עבודתן המסורה מוקדשת למפעלן הקיים ולהרחבתו. בעצם ימי ביקורן בארץ הונחה אבן הפינה להקמת בית חלוצות רביעי בנתניה. לרגלי המחסור הרב בפועלי בנין בתקופת המלחמה, לא יכולנו להתחיל עדיין בבנייתו. אנו מקווים להתחיל בקרוב.

כל הפעולות שנעשו בבתי החלוצות נפגשו בהבנה ובנכונות של ליגת הנשים. גם בימים שנפסקו קשרי הדואר עם אמריקה – לא נפסקו קשרינו עם הליגה. דברי הסעד והעידוד שקיבלנו טלגרפית בכל שעה קשה אימצו את רוחנו ואת הרגשתנו, כי אין אנו בודדים במערכה.

עם תקומת מדינת ישראל, כשהעלייה לארץ קיבלה ממדים חדשים, הובלט מחדש ערכו הגדל ועולה של בית החלוצות כמכשיר לקליטת עולות. הולך ורוב הצורך בהקמת בתי חלוצות נוספים בכל הערים והמושבות.

לרגל הצורך התכוף במקומות קליטה מידיים לעולות, דרשה הסוכנות היהודית מליגת הנשים בניו יורק וממועצת הפועלות בארץ, אשר יש להן ניסיון עשיר של שנים בקליטת עלייה, להרחיב מיד את רשת בתי החלוצות, לפי שעה בבתים ערביים שיוכשרו לתפקיד זה.

ליגת הנשים בניו יורק, יחד עם מועצת הפועלות בארץ, הביעו את נכונותן להירתם בעול הרחבת המפעל הזה. בעצם הימים האלה שמתכנס הוועד הפועל הציוני, נפתח בחיפה בית חלוצות שני ל-200 עולות בגבול הדר הכרמל והעיר.

מי ייתן וימי השלום לא יאחרו לבוא, ונקלוט את העולות במדינת ישראל חופשית, ונחנכן לחיי עבודה ובניין ולשיקום המולדת העברית.

ד"ר פניה מלניק
מנהלת בתי החלוצות

תל אביב,
י"ז אב, תש"ח
22.8.1948

(53) תעשייה רפואית במהלך מלחמת העצמאות בבתי החלוצות

(64) (נא לצרף ל-53 עם אותה הכותרת)

פרק ג': המדינה בראשית דרכה 1949-1967

המצב בארץ

לאחר הקמתה של מדינת ישראל, ב-14 במאי, 1948, נפתחו שערי הארץ לעלייה חופשית של יהודים. בעלייה זו הגיעו עולים מארצות רבות: ניצולי השואה מארצות אירופה ועולים מארצות אסיה ואפריקה. עלייה זו שילשה את מספר תושבי הארץ היהודיים, עד כדי כ-1.8 מיליון תושבים. גלי העלייה ההמוניים הגדולים הללו יצרו בעיות קליטה קשות, וחייבו פתרונות וייזום תוכניות סיוע בתחומים רבים ומגוונים, כמו: הסתגלות לתנאי המחיה בארץ, דיור, בריאות, תעסוקה, הבטחת הכנסה, חינוך ולימוד השפה העברית.

בתקופה זו נוצר מחסור חמור במקומות מגורים, ולפיכך הוקמו במהירות מחנות מגורים ארעיים המורכבים מאוהלים, מפחונים ומצריפונים. מחנות אלה נקראו 'מעברות'. הם הוקמו בקרבת ערים או ביישובים חקלאיים, כדי לאפשר לעולים מקורות פרנסה. בשנות ה-60 חוסלו רוב המעברות והן נהפכו לעיירות פיתוח או לשכונות בערים גדולות.

קליטת העלייה חייבה הוצאות רבות. לאוצר המדינה לא היו מקורות מימון לייבוא חומרי גלם ומוצרי מזון, והייצור העצמי בחקלאות לא הספיק לצריכה. כדי להקטין את התלות בייבוא ולדאוג לצרכים הבסיסיים של כל האוכלוסייה, החליטה הממשלה להפעיל מדיניות של קיצוב במוצרי מזון וצריכה בסיסית (לבוש, ריהוט וכדומה). מדיניות זו הונהגה בין השנים 1949-1952 וכונתה 'מדיניות הצנע'. היא לא הייתה בבחינת צעד חדשני, אלא צעד המקובל בעתות חירום (כך פעלה גם אנגליה במהלך מלחמת העולם השנייה).

משטר הצנע הוכיח את עצמו במשך שנתיים, אך לאחר מכן בלם את ההתפתחות הכלכלית ועורר ביקורת. בעקבותיה הוחל ב-1952 בצמצום המעורבות של הממשלה בכלכלה. מאז הוזרמו לארץ כספי ה'שילומים' מגרמניה, והוחל בעיצוב מדיניות כלכלית חדשה, שהביאה לפיתוח התעשייה לצד הפיתוח החקלאי. יהדות התפוצות סייעה לאזרחי מדינת ישראל לא רק באמצעות מלוות אלא גם באמצעות משלוח חבילות מזון.

הגישה שהנחתה את מדיניות הממשלה בתקופה זו הייתה ממלכתית, ועל פיה, על רשויות המדינה למלא תפקיד מרכזי בהתמודדות עם הבעיות שנוצרו. גישה ממלכתית זו התבטאה בהעברת האחריות לאספקת שירותים חברתיים חיוניים (חינוך, דיור, תעסוקה והבטחת הכנסה) מידי ארגונים לא ממשלתיים, שמילאו תפקידים אלה לפני הקמת המדינה, לידי רשויות ממשלתיות. מגמה זו של חיזוק תפקיד המדינה אפיינה באותם הימים את מדינות המערב והתבטאה בהתפתחותה של 'מדינת הרווחה', זו המקבלת על עצמה את האחריות המרכזית לרווחת אזרחיה. הגישה הממלכתית הביאה, אומנם, לצמצום המעורבות של ארגונים וולונטריים בכמה תחומי שירות, אך גם אלה שדגלו בה הבינו היטב, שהבעיות המורכבות הכרוכות בקליטת מאות אלפי עולים מחייבות מעורבות של ארגונים וולונטריים שכבר רכשו ניסיון רב בתחומים אלה. ואכן, בתחילה מילאו ארגונים וולונטריים תפקיד מרכזי באספקת שירותים חברתיים

במגוון רחב, ובכללם סיוע בקליטת העולים החדשים, חינוך, לימוד השפה בעברית, לימוד מקצוע או הסבה מקצועית לעולים ועוד.

נוסף על האתגרים הכלכליים והחברתיים, נאלצה המדינה הצעירה להתמודד גם אתגרים ביטחוניים וחברתיים. האתגרים הביטחוניים המרכזיים בשנותיה הראשונות של המדינה היו מעשי הטרור של המסתננים ממדינות ערב השכנות, שחיבלו ברכוש ובנפש (ה'פדאיון'), מלחמת סיני ב-1956 ומלחמת ששת הימים ב-1967.

ליגת נשים, שפעלה בתחום קליטת העלייה, ההכשרה המקצועית והפעילות החברתית בימי טרום הקמת המדינה, המשיכה בכך גם לאחר הקמת המדינה, ונרתמה למילוי משימות שונות שנועדו לספק את הצרכים החברתיים שנוצרו בארץ בימים אלה.

(23) קונצרט בזמן מלחמת העצמאות, בית החלוצות ירושלים

הקמת בית החלוצות הרביעי – בנתניה

לאחר קום המדינה, בשנת 1950, נוסד הבית הרביעי של לנ"י, בנתניה (השטח והבניין היו שייכים לעיריית נתניה). גם את הבית הזה, כמו את הבית בירושלים, תכננה ג'ניה אוורבוך, שהתמקדה בתכנון בבנייני מוסדות חינוך ונוער, ובתכנון בניין ערים, ונמשכה במיוחד לפרויקטים הקשורים לנשים ולילדים. אוורבוך דגלה בתכנון פונקציונלי, כיוון שלדעתה הבניין צריך היה לשרת את האדם והמשפחה ולא להיפך.

עם התמורות החברתיות המהירות במדינה הצעירה, ועם הפיתוח המהיר של הארץ, הורגש צורך דחוף בבעלי מקצוע, ובעיקר – נשים בעלות הכשרה מקצועית. הליגה ענתה לפניית משרדי הסעד והעבודה (לימים: משרד העבודה והרווחה, ולאחר מכן – משרד התעסוקה, המסחר והתעשייה ומשרד הרווחה), שינתה את אופיו של הבית בנתניה והסבה אותו למרכז ארצי להכשרה מקצועית, עם תנאי פנימייה, לצעירות מעיירות פיתוח ומשכבות מצוקה.

(51) חתונה בבית החלוצות בנתניה

בית הספר להכשרה מקצועית קלט גם תלמידים אקסטרניים לכל המקצועות שנלמדו בו: סרטוט טכני, פקידות, ספרות, קוסמטיקה, טיפול בילדים, מזכירות ממוחשבת, טבחות וכל מקצועות האופנה (תדמיתנות, גזירה, תפירה וכיו"ב). כל הקורסים המקצועיים ניתנו על ידי מדריכים מקצועיים של משרד העבודה. מדי פעם נוספו עוד קורסים – בהתאם לדרישות משק המדינה.

(16) טיפול בילדים

(55) קורס מזכירות ממוחשבת

(59) קורס כרטיסי ניקוב כרטיסים של IBM 1978

(60) קורס קוסמטיקה

(61) קורס ספרות

(62) קורס תדמיתנות

(63) תצוגת אופנה בסיום קורס תדמיתנות, נובמבר 1987

בסוף שנות ה-70 נוספו במתחם לנ"י בנתניה פנימייה חדשה וכן מגרש ספורט ומשחקים.

מפעל 'אורה'

בשנת 1952 נפתח במתחם לנ"י בנתניה (במבנה קטן סמוך למתחם), בשיתוף אגף השיקום במשרד הסעד, מפעל 'אורה' – מפעל מוגן לאריגת יד של עיוורים. הוא נוסד במטרה לשקם עיוורים על ידי עבודה יצרנית, ולאפשר להם לנהל חיים עצמאיים למרות מגבלותיהם. הרעיון היה לעזור להם מבחינה פסיכולוגית – שירגישו שהם יצרו משהו בעצמם והרוויחו את לחמם בעמל כפיהם. משרד הסעד ריכז קבוצה גדולה של עיוורות מכל הארץ בבית הליגה בנתניה, כדי להכשיר אותן לקראת חיי עבודה. מתוכן הוכשרה קבוצה למקצוע אריגת היד, שהייתה הגרעין למפעל 'אורה' (מאוחר יותר הצטרפו למפעל גם גברים עיוורים) ליד מפעל האריגה הוקמה מתפרה שהעסיקה עולות חדשות, ומוגבלות בכושר, וייצרה מאריגי המפעל מפות שולחן בשלל צבעים ודוגמאות, בגדי נשים וילדים, טליתות, מפות לחלות לשבת ולמצות בפסח ומוצרים נוספים. כל המוצרים היו באיכות מעולה ובסגנון ישראלי מקורי.

(18) קורס משק בית לנשים עיוורות בבית החלוצות בנתניה

התוצרת נמכרה בחנות שנפתחה לצורך העניין בבית לנ"י בנתניה, וכן בחנויות מובחרות בכל הארץ, ואף יוצאה לחו"ל. בשנות ה-70 העסיקו המפעל והמתפרה יותר מ-45 אנשים, בכל שלבי הייצור. המפעל קיבל פרס 'קפלן' בעבור התמדה של האורגים בעבודה ובעבור האיכות המקורית של המוצרים.

במפעל היה שבו עמדו כמה נולים חצי-אוטומטיים. מול כל נול כזה ישב פועל/ת עיוור/ת וארג/ה במשך כל היום. הפועלים עסקו בעבודה מכנית בלבד. אנשי הצוות הנוספים שליו את המפעל היו אנשים רואים: למפעל היה מנהל, שהיה אחראי על כל התחום העסקי והשיווקי, וגם היה אחראי לדוגמאות האריגים. כמו כן הייתה מנהלת חשבונות ומוכרת בחנות. תקציב המפעל התקבל ברובו מאגף השיקום במשרד הסעד, ובמקצתו מלנ"י.

המפעל היה יקר לתחזוק ולא הצליח להחזיק את עצמו מבחינה כלכלית. המוצרים לא היו זולים, מאחר שהיו עשויים עבודת יד; צריך היה לשלם שכר ראוי לעובדים, ולמרות האיוכות הגבוהה של המוצרים והמוניטין שיצא להם – המכירות עדיין לא הצליחו להתרחב וההכנסות לא גדלו.

בישיבות שהתקיימו מדי פעם, בהשתתפות מנהל המפעל, מנהלת לנ"י בישראל ונציגים האחראים על הנושא באגף השיקום של משרד הסעד (הרווחה), הועלו כל מיני רעיונות לשיפור המצב. נעשו ניסיונות שיווקיים לקדם את המוצרים, אולם בסופו של דבר טען משרד הסעד שיש גבול לסבסוד שהוא מסוגל לספק למפעל, ולפיכך לא היה מנוס אלא להפסיק את פעולתו של המפעל. זה היה מהלך קשה ביותר, אך נעשה בעדינות ובהתחשבות כלפי העובדים, שחלקם עבדו במפעל מאז הקמתו. באמצע שנות ה-80 נסגר מפעל 'אורה' ועובדיו שולחו, אולם לא קופחו וקיבלו את זכויותיהם כחוק.

(19) אורגת עיוורת במפעל 'אורה'

(73) 10 בנובמבר 1959, אורגת עיוורת במפעל 'אורה'

(20) בזאר מוצרי 'אורה', 1964

(21) תצוגת אופנה של בגדי 'אורה'

(58) בזאר מוצרי 'אורה'

(44) השחקנית שלי ווינטרס מודדת מעיל בבזאר ליגת נשים, 1958

(39) פרס קפלן שניתן למפעל אריגה לעיוורות 'אורה' ב-1959

שיתוף הפעולה עם האוניברסיטה העברית בירושלים

דרכיהן של ליגת נשים למען ישראל ושל האוניברסיטה העברית בירושלים הצטלבו ב-1955 ונותרו שלובות זו בזו מאז. שותפות זו משקפת את המסירות של שני הגופים לרווחתם ולקידומם של הצעירים בישראל, בעיקר של הנשים הצעירות, ואת השאיפה להכין אותם לתפקידי מפתח בחיים המקצועיים, התרבותיים, האינטלקטואליים והמדעיים במדינת ישראל.

בעבור לנ"י, ההחלטה על הקמת שני בתי מעונות וקפיטריה לסטודנטים באוניברסיטה העברית הייתה רק הרחבה טבעית של מטרותיה המקוריות: בניית בתים בעבור נשים צעירות.

כמימוש של דאגתה של לנ"י לנשים הצעירות, המתקנים הראשונים שנבנו למען סטודנטים בקמפוס גבעת רם היו בתי המעונות והקפיטריה שתרמה לנ"י.

מאז שהושקו ב-1958 משרתים המתקנים הללו את כלל הסטודנטים באוניברסיטה, ומייצגים את התרומה הגדולה הראשונה שניתנה לרווחה הפיזית של הסטודנטים באוניברסיטה העברית.

לנ"י עשתה את מה שהיא מתמחה בו: הקמת "בית הרחק מהבית" בעבור נשים צעירות, שהן 50% מכלל הסטודנטים.

באותה השנה נקטה לנ"י יוזמה וחזון, בכך שתרמה להקמת קתדרה לסוציולוגיה על שם רוז אייזקס – שינוי גדול ונועז באופי פעולתה של הליגה. עתה, נוסף על הקמת המתקנים שנועדו לרווחה הפיזית של הסטודנטים, תומכת הליגה באופן ישיר בלימוד ובמחקר.

המחלקה לסוציולוגיה, שהתפתחה סביב לקתדרה, והעומד בראשה, פרופסור שמואל נוח אייזנשטדט, זכו למוניטין בין-לאומיים גם בעבור "מחקרים משתתפים" של החברה הייחודית בישראל, וגם בעבור תרומה להבנה של חברות מתפתחות אחרות.

הקמפוס שנבנה בגבעת רם בשנות ה-50 של המאה ה-20 החל, זמן קצר אחר הקמתו, לשרת אוכלוסייה של 4,500 סטודנטים. בעקבות הנסיבות הכלכליות המיוחדות של ישראל, רוב הסטודנטים הללו עבדו בעת שלמדו, ולא יכלו להרשות לעצמם לקנות ספרי לימוד יקרים. סרט בקולנוע המקומי, הצגה או קונצרט היו מעבר ליכולתם של רבים מהם. הם נזקקו לפעילות מחוץ לשעות הלימודים, לחיי חברה ונופש, המשלימה את מסגרת חיי הסטודנט.

ושוב הציעה לנ"י במועד עזרה נדיבה. לנ"י בנתה מרכז סטודנט רב-תכליתי, המורכב משלושה בניינים: מרכז פעילות חברתית, הכולל מזנון ומועדונים; אולם ספורט מצויד ומשוכלל; ו"בית הסטודנט", הכולל את משרדי אגודת הסטודנטים, שירותי רווחה, שירותי תעסוקה, חנות סטודנטים ובית דפוס, המדפיס ספרי לימוד מוזלים וסיכומי הרצאות רשמיים.

זמן קצר לאחר שנפתח רשמית, ב-1963, נעשה מרכז הסטודנט מוקד חיי הקמפוס, וצורתו המיוחדת, הנראית מן הכביש הראשי, הפכה לנקודת הציון המזוהה ביותר עם קמפוס גבעת רם. כמחווה לליגה, הכביש המוביל מהכניסה לקמפוס אל מרכז הסטודנט נקרא על ידי עיריית ירושלים "דרך ליגת הנשים למען ישראל".

ביוני 1967, במהלך מלחמת ששת הימים, הפגינו יהודים בכל העולם למען ישראל, כשישראל עמדה מול איום במתקפה משולבת של מדינות ערב עליה. הניצחון היה מהיר, ואף על פי שהמדינה התאבלה על מתיה, היא שמחה על איחוד ירושלים, בירתה.

בשלב זה נפתח פרק חדש בחייה של האוניברסיטה העברית, כאשר 19 שנות גלות מקמפוס הר הצופים הגיעו לסיומן. עם סיום המלחמה קיבל סנאט

האוניברסיטה החלטה לבנות מחדש את הקמפוס, ולעשותו סמל חי ונושם של העיר המאוחדת.

ושוב הייתה זו לנ"י הראשונה שהגיבה, בהתחייבות לקבל על עצמה את הוצאות הבנייה של שלושה מבני מעונות שיאכלסו 180 סטודנטיות, בעיר האוניברסיטאית המתחדשת על הר הצופים. בבנותה שוב בתים לנשים צעירות, שימשה הליגה דוגמה ליחידים ולארגונים רבים, שהלכו בעקבותיה והכריזו על תמיכתם בפיתוח האוניברסיטה.

כאשר תלך מהקמפוס האוניברסיטאי אל אזור המגורים של הסטודנטים, בתי המעונות של לנ"י הם בין המבנים הראשונים שיקבלו את פניך. בתים אלה הם חלק ממכלול המשכן כיום אלפי סטודנטים, ובו יוכל למצוא הסטודנט חדרים נוחים המשמשים למגורים וללימודים, מטבחים מצוידים היטב ועוד. בטיילו בשבילי הגנים המקיפים את המעונות יוכל הסטודנט להשקיף על אחד המראות הנפלאים בעולם – העיר הנצחית ירושלים.

הפרויקט הענק של בניית הקמפוס בהר הצופים העסיק את האוניברסיטה באופן מלא ודלדל את קופתה לחלוטין. הבניינים הוותיקים היפהפיים, שנזנחו, שופצו ומיד אוכלסו, כאשר חלק מהמחלקות של האוניברסיטה עברו חזרה מגבעת רם אל הר הצופים. תוכנית בנייה מאסיבית החלה להתממש בקמפוס, כדי לשרת 10,000 סטודנטים, מתוך כלל הסטודנטים שמנה 16,000. אולם אז, ב-1973, פרצה מלחמת יום כיפור, ומיטה לא רק אסון לאומי, אלא גם קשיים כלכליים אדירים. הממשלה החליטה על הקפאת הבנייה. רוב הבנייה באוניברסיטה נעצרה, והמשאבים הופנו אל מטרות לאומיות. כך נמנעה השלמת הבנייה בקמפוס הר הצופים במועדה.

בין הנפגעים הקשים ביותר מן המשבר הכלכלי היו הסטודנטים של האוניברסיטה העברית. מיד נקראו כל תומכי האוניברסיטה להקצות משאביהן בראש ובראשונה לקרנות למלגות לימודים. כתמיד, נתנה לנ"י ביטוי ממשי להתחייבותה העקרונית לרווחת הסטודנטים, וב-1974 יצרה קרן מלגות המעניקה מאז, בכל שנה, ל-14 סטודנטיות, מלגת קיום ולימודים. בעבור נשים צעירות אלה, שרבות מביניהן הן בנות למשפחות עולות מאסיה ומצפון אפריקה, מלגת לנ"י היא המפתח לחינוך גבוה, וההזדמנות היחידה לממש את הפוטנציאל שלהן במלואו.

בשנת יובל ה-50 של לנ"י, 1978, בטקס הענקת מלגות לנ"י, נשיא האוניברסיטה אברהם הרמן הודיע כי האוניברסיטה תקצה מענק "יובל", לדוקטורנטית, פעם בשנה. וכך היה מאז, כאשר שמה של לנ"י נקשר עתה עם לימודים מתקדמים בתחום מדעי הטבע, החברה והרוח.

יכולתה של האוניברסיטה לרכוש ספרים לספריותיה נפגעה קשות מן האינפלציה הדוהרת בישראל בסוף שנות ה-70 של המאה ה-20. לנ"י הגיבה למציאות עגומה זו, ב-1980, ביצירה של קרן לתרומת ספרים, לבית הספר

לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית על שם פאול ברוואלד. בכל שנה נרכשים באמצעות כספי הקרן ספרים וכתבי-עת לספריית האוניברסיטה, וכך נשמרת רמתה הגבוהה של הספרייה, כאחת מהספריות-לעבודה-סוציאלית הטובות ביותר בעולם.

הבנה עמוקה ומחממת את הלב הייתה תמיד סימן ההיכר של לנ"י. ב-1981 הקמפוס בהר הצופים כבר הושלם כמעט לחלוטין, והפקולטות למדעי החברה ולמדעי הרוח עברו לשם מגבעת רם. בגבעת רם נותרו הפקולטה למתמטיקה ולמדעי הטבע, על אלפי הסטודנטים שלה ומאות מוריה, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, וכמה יחידות מינהליות. תפקיד חדש וחיוני נולד למרכז הסטודנט הירפהפה בגבעת רם. הוא משרת את כלל הסטודנטים ואנשי הסגל של האוניברסיטה, הבאים ליהנות מפעילות ספורטיבית, מחיי חברה, אומנות ותרבות. אכן התפתחות ברוח לנ"י.

נאמנה למסורת שיצרה, התאמת התמיכה שלה לצרכים העתידיים של ישראל ודאגה לרווחה האקדמית והפיזית של האוניברסיטה העברית ושל תלמידיה, החליטה לנ"י ב-1983 לממן העסקת מרצים במדעי המזון בפקולטה למדעי החקלאות, המזון ואיכות הסביבה.

The Blind Students' Unit at HUJ was established in 1982 out of awareness to the special needs of this population. The HUJ is the only institution of higher education in Israel with such a unit, and one of the few universities around the world that make particular efforts to assist handicapped students.

יחידת הסטודנטים העיוורים ("מרכז הלמידה לעיוור") באוניברסיטה העברית נוסד ב-1982, מתוך המודעות לצרכים המיוחדים של אוכלוסייה זו. האוניברסיטה העברית היא המוסד להשכלה גבוהה היחיד המפעיל יחידה כזאת, ואחת מהאוניברסיטאות המעטות ברחבי העולם שעושה מאמץ מיוחד לעזור סטודנטים נכים.

With 80 students, the unit has the largest population of its kind in any one organization in Israel. Coming from all ethnic groups – Jews and Arabs, secular and orthodox Jews, Ashkenazim and Sephardim – they include students studying toward undergraduate and graduate degrees, as well as those enrolled in a special preparatory program for matriculation exams. The unit offers blind, visually impaired and dyslexic students a range of services and special equipment to help them cope successfully within the university framework.

היחידה עוזרת לאוכלוסייה הגדולה ביותר מסוג זה בארץ, יותר מכל ארגון אחר בישראל. היחידה עוזרת לסטודנטים מכל המגזרים החברתיים בישראל, יהודים וערבים, חילוניים וחרדים, אשכנזים וספרדים, הלומדים לקראת תואר

ראשון ולקראת תארים מתקדמים. כמו כן, מציעה היחידה גם תוכנית מכינה מיוחדת לקראת בחינות הבגרות. היחידה מציעה לסטודנטים עיוורים, לקויי ראייה ודיסלקטיים מגוון שירותים ויוד מיוחד כדי לעזור להם להתמודד בהצלחה עם הלימודים בתוך המסגרת האוניברסיטאית.

As blind and visually impaired students are exempt from university tuition fees, grants to the unit are used to underwrite its most important activities:

בעוד סטודנטים עיוורים ולקויי ראייה פטורים מתשלום שכר לימוד, המענקים הניתנים ליחידה מיועדים לממן את הפעילויות החשובות שלה:

Reading. Access to printed matter is crucial for academic studies. Where books and publications are not available in Braille, personnel are required to read out to the students the scholarly material they require.

קריאה: גישה לחומר מודפס היא קריטית בלימודים אקדמיים. בכל מקום שספרים ופרסומים אינם קיימים בכתב ברייל, סגל האוניברסיטה מחויב לקרוא בקול רם לסטודנטים את החומר האקדמי הנדרש.

Recording studio. The unit's recording studio enables tape recordings to be made of written material.

שיקום: רבים מהסטודנטים העיוורים של האוניברסיטה באים מרקע של מצוקה, ואפילו עם פטור מתשלום שכר לימוד, הם עדיין נדרשים לעבוד כדי לפרנס את עצמם במהלך הלימודים. מציאת תעסוקה היא קשה במיוחד בעבור סטודנטים אלה. היחידה מעסיקה יועץ כדי לעזור לסטודנטים העיוורים בתחום הקריטי הזה.

Rehabilitation. Many of the university's blind students come from disadvantaged backgrounds, and even with tuition exemption, they, like their able-bodied contemporaries, need to work to help support themselves during their studies. Finding employment is especially difficult for these students. The unit employs a councilor to assist blind students in this most crucial area.

חונכים אישיים: סטודנטים עיוורים הם נלהבים ומסורים באופן יוצא דופן, וניגשים לימודים שלהם בדבקות ובנחישות. ואף על פי כן, המסע שהם עושים אינו קל, והם נאלצים להתמודד עם קשיים אקדמיים, חברתיים ויום-יומיים, שאינם לחם חוקם של יתר הסטודנטים באוניברסיטה. היחידה הבינה כי חונכים אישיים, סטודנטים בעצמם, יכולים להיות לעזר רב בטיפול בבעיות אלה. מלגות ניתנות ל-10-15 סטודנטים-חונכים המשתתפים בפרויקט זה בכל שנה.

Personal Tutors. Blind students are exceptionally motivated and approach their studies with dedication and determination. However, their path is not an easy one and they face many scholastic, social and day-to-day difficulties not encountered by the rest of the student body. The unit has found that personal student tutors can be of great help in addressing these problems. Scholarships are awarded to the 10 to 15 student tutors taking part in the scheme.

מגילת היסוד של מרכז הסטודנטים של האוניברסיטה העברית שהוקם בסיוע לנ"י בתאריך 21 באוגוסט, 1960

ביום כ"ח באב, 21 באוגוסט 1960, בשנה ה-13 למדינת ישראל הונחה אבן הפינה
למרכז הסטודנט של האוניברסיטה העברית

המרכז נועד למלא תפקיד חיוני בפיתוח חיים תרבותיים וחברתיים ערים, וכמו כן פעילות ספורטיבית ענפה בקרב הסטודנטים של האוניברסיטה, שעד כה חסרו תנאים נאותים לכך. על ידי כך עשוי המרכז להרים תרומה שאין לה ערוך לטיפוח חיים אקדמיים מגוונים בקרב כלל הסטודנטים של האוניברסיטה.

להקמת המרכז שיהיו בו שלושה בניינים תרמה ברוב נדיבות ליגת הנשים למען ישראל בארה"ב, והוכיחה בכך את התמכרותה לפעולה למען הנוער הישראלי, המתבטאת בשאיפה נאצלת לסייע לסטודנטים של האוניברסיטה, אשר בהם תלוי במידה רבה עתיד המדינה.

המרכז, כמו שני המעונות לסטודנטיות, הקפוטריה והקתדרה לסוציולוגיה של יגת הנשים ייסדה באוניברסיטה זה לא כבר, הם עדות לקשרים האמיצים שהיא מקיימת עם מדינת ישראל ולהערכה שארגון זה מעריך את תפקיד האוניברסיטה והסטודנטים שלה בחיי הארץ.

מי ייתן שהמרכז שיקום לתפארת במקום זה ימלא את תעודתו, ויתרקמו בו חיים ערים ותוססים של הציבור אשר לו נועד וישפיע בפעולות שתתנהלנה בו ובהשראה שתאצל ממנו על הנוער במדינה כולה.

(31) הנחת אבן פינה למעונות לסטודנטיות ומסעדה, האוניברסיטה העברית

בירושלים, גבעת רם, בנוכחות רחל ינאית בן-צבי

(32) תחילת הבנייה של מרכז הסטודנט, גבעת רם

(33) כניסה לקפוטריה, גבעת רם

(34) דגם מרכז הספורט, גבעת רם

(35) מרכז הספורט בגבעת רם עם בנייתו

(68) מרכז הסטודנט, גבעת רם

- (36) חדר במעונות גבעת רם לאחר בנייתם
- (37) שלט המקדיש את המעונות לגב' רוז אייזקס
- (38) שלט הנצחה במעונות הסטודנטיות בגבעת רם
- (47) סלילת דרך על שם הליגה בגבעת רם
- (48) טקס חנוכת מרכז הספורט בגבעת רם, נושאת דברים גב' גולדה מאיר
- (72) טקס חנוכת מרכז הסטודנט, גבעת רם
- (49) הנחת אבן הפינה של מעון הסטודנטיות והמזנון בקמפוס גבעת רם, 6 ביולי, 1955
- (50) נשיאת הליגה, גברת אנה ניידיץ, חונכת את מרכז הספורט בקמפוס גבעת רם
- (71) מעונות הסטודנטים בגבעת רם

פרק ד': בעיות חברה וכלכלה וסיוע לאוכלוסיות במצוקה 1968-1991

המצב בארץ

במלחמת ששת הימים השיגה ישראל הישג צבאי עצום, אולם השלכות המלחמה היו מעורבות: מדינות רבות האשימו את ישראל בתוקפנות וניתקו עמה את כל הקשרים, בעיקר בגוש הסובייטי ובאפריקה. צרפת, בעלת ברית וספקית נשק עיקרית של ישראל עד אז, ציננה את היחסים והטילה אמברגו על משלוחי נשק עוד ערב המלחמה, ובשנים הבאות החלה ארצות הברית להחליף את מקומה. רוב עמי המערב חשו אהדה עצומה לעם היושב בציון בעקבות ניצחונו הגדול.

מדינות ערב ספגו השפלה קשה, בעיקר המשטר המצרי ונאצר, שאיבד רבות מיוקרתו כמנהיג האומה הערבית. נאצר יזם את מלחמת ההתשה, שנמשכה מ-1969 עד 1971, אך מת במהלכה, ב-1970.

מבחינה לאומית, היו תוצאות המלחמה הסרת תחושת האיום הקיומי, ותמריץ לפיתוח כלכלי לאחר שנות מיתון רבות. הקמת יישובים, בסיסי צבא ושדות תעופה, פיתוח התירות והשימוש בשדות הנפט בסיני האיצו את צמיחת המשק הישראלי בשיעור חסר תקדים עד אז לשגשוג שלא היה כמותו בארץ. המוראל הלאומי הרקיע שחקים. עם זאת, כיבוש השטחים שהיו עד לפני המלחמה בשליטת מדינות ערב השכנות (יהודה, שומרון, רצועת עזה ורמת הגולן), ותנופת ההתיישבות היהודית בשטחים אלה במהלך השנים שלאחר 1967 היו ועודם נקודות מחלוקת בתוך מדינת ישראל ומחוץ לה.

בשנת 1969 בעקבות לחץ בין-לאומי על ברית המועצות לאפשר ליהודים לעזוב את תחומה, החלו ראשוני היהודים לעלות. ב-1973 נעצרה העלייה, וחודשה רק בשנת 1987. בין 1969 ל-1973 עלו לארץ כ-150,000 יהודים מברית המועצות, ונזקקו – כמו תושבי המדינה האחרים – לקורת גג, לפרנסה, וכן ללימוד עברית ולתמיכה במהלך קליטתם בארץ.

באוקטובר 1973 פרצה מלחמת יום כיפור, ותוצאותיה היו חמורות ביותר מבחינת מדינת ישראל (קרבות עקובים מדם, אלפי הרוגים ופצועים). מלחמה זו ערערה את אמון הציבור בממשלה, ופתחה פתח לביטוי עצמי של קבוצות בחברה, שקולן לא נשמע קודם לכן.

בתחילת שנות ה-70 התעוררה תסיסה חברתית בקרב בני הדור השני של העליות ההמוניות של שנות ה-50 וה-60, שהתגוררו בעיקר בשכונות מצוקה ובעיירות הפריפריה. קמה תנועת מחאה גדולה, 'הפנתרים השחורים', ועוררה את המודעות הציבורית לבעיות החברתיות של המדינה. ב-1977 חל המהפך הפוליטי בשלטון במדינה, כאשר תנועת 'הליכוד' בראשותו של מנחם בגין החליפה את תנועת העבודה, ששלטה במדינה במשך 29 שנה. מהפך זה ביטא את אכזבת הציבור ממדיניותה של תנועת העבודה, שלהלכה דגלה בסוציאליזם אולם למעשה זנחה חלקים גדולים מקרב הציבור הישראלי, שהיו זקוקים לתמיכה.

בו-זמנית חלה גם התעוררות של המודעות הציבורית למעמד האישה בישראל, בעקבות אירועים בין-לאומיים: ועידת הנשים בניירובי בשנת 1973 וההכרזה של האו"ם על 'שנת האישה הבין-לאומית' בשנת 1975. אירועים אלה הניעו את ממשלת ישראל להקים ועדה לבדיקת מעמד האישה. מסקנות הוועדה, שהוגשו בשנת 1978, חשפו את ממדי האי-שוויון בין נשים לגברים בישראל.

במהלך שנות ה-70, בעקבות מלחמת יום כיפור, פתחו המדינות מפיקות הנפט, ובראשן מדינות ערב, בחרם על מדינות המערב שתמכו בישראל במהלך מלחמת יום הכיפורים. החרם כלל הקטנת תפוקת הנפט בד בבד עם העלאת מחיר חבית נפט לשיעור חסר תקדים. חרם זה גרם למשבר כלכלי חריף שתקף את מדינות המערב ואת ישראל, והביא לצעדי חיסכון והתייעלות בישראל ובמדינות המערב, שמטרתם חיסכון בדלק. מפעלים נסגרו מוקדם יותר, כך גם חנויות ומרכזים מוארים. העובדה כי עובדים רבים במשק עזבו את מקום עבודתם וגויסו למשך תקופה ארוכה עקב המלחמה לא הועילה למצב במשק, ותרמה למיתון העמוק שאליו נכנס המשק באמצע שנות ה-70.

משבר זה לווה גם בשינוי במדיניות הרווחה. עיקר השינוי התבטא באימוץ מדיניות ליברלית שבלמה את התפתחותה של מדינת הרווחה, ובהפרטה חלקית שהובילה את המדינה לרכוש שירותים חברתיים מידי ארגונים לא ממשלתיים ובהם ארגונים וולונטריים וארגונים פרטיים-עסקיים.

תקווה לשלום בצבצה כאשר הגיע, בשנת 1977, נשיא מצרים אנואר סאדאת לביקור בישראל, ובשנת 1979 נחתם חוזה שלום בין ישראל ובין מצרים. בעקבות הסכם השלום עם מצרים פינתה ישראל את חצי האי סיני והחזירה אותו לידי מצרים. הפינוי הושלם באפריל 1982, ובינוי שנה זו פרצה מלחמה בגבולה הצפוני של ישראל, בין ישראל לארגוני הטרור שהיו ממוקמים בלבנון. המלחמה נמשכה שלוש שנים, גבתה מחיר דמים כבד, וכרסמה בקונצנזוס שהיה בציבור כלפי מפקדי הצבא וכלפי שרי הממשלה וראש הממשלה.

בשנת 1977 התחולל המהפך – בעקבות הבחירות לכנסת התשיעית נבחר מנחם בגין ראש תנועת הליכוד לראשות הממשלה. עד עליית הליכוד לשלטון בשנת 1977 נוהל המשק הישראלי בצורה ריכוזית ומבוקרת, כשחופש הפעולה הכלכלי היה מוגבל במגוון דרכים, כמו איסור על רכישת מטבע חוץ, מכסים גבוהים על יבוא מוצרי צריכה, תמיכות וסובסידיות ומערכות הצמדה הדדית בין מגזרים שונים בתחום השכר והמחירים. חלק ניכר מהפעילות העסקית במשק רוכז בידי חברות גדולות בבעלות ציבורית, של הממשלה, חברת העובדים, הסוכנות היהודית וכדומה.

כאשר עלה הליכוד לשלטון בשנת 1977 מינה ראש הממשלה מנחם בגין את שמחה ארליך לשר האוצר בממשלתו הראשונה. ארליך הבטיח לציבור בישראל "שחרור מכבלי הסוציאליזם" (כלשונו) והנהגת כלכלה חופשית ברוח עקרונות המפלגה הליברלית הישראלית אליה השתייך. במסגרת מה שזכה לכינוי 'המהפך הכלכלי' הוא ניסה לבצע רפורמות כלכליות במשק, לבצע שינויים ניכרים במבנה המשק, ובעיקר במבנה השכר במגזר הציבורי. הרפורמות האלה נתקלו בקשיים, מאחר שרוב המשק נשלט עדיין על ידי גופים ואנשים שהיו

מזוהים עם מפלגת העבודה. הרפורמות כשלו, ושיעור האינפלציה, שהיה גבוה ממילא, הוסיף לעלות והגיע בשלהי כהונתו של ארליך לכ-100% בחישוב שנתי.

המשבר האינפלציוני של שנות ה-80 האיץ תהליכים משבריים שהחלו להתרחש בחברה הישראלית עוד קודם לכן. הגידול הניכר בהוצאות הביטחון למימון ארבע מלחמות בתוך 15 שנה, החזקת שטחים שגודלם פי ארבעה מגודלה של ישראל לפני 1967, הצמצום הניכר בהיקף העלייה ועזיבת אזרחים רבים את הארץ, ומדיניות כלכלית לא-עקבית של הממשלות השונות, גרמו להתערערות הדרגתית של המערכות החברתיות והכלכליות במדינה. בציבור התפשטה תחושה של השחתת המערכות הציבוריות הוותיקות. במקביל נוצר משבר במנגנון התמיכה החברתית. הוצאות המדינה על תשלומי העברה (קצבאות) הגיעה לרמה חסרת תקדים, עקב הגידול הטבעי באוכלוסייה, בעיקר אוכלוסיות הילדים והזקנים, שהן האוכלוסיות העיקריות שהיו זכאיות לקצבאות מיוחדות. סיבות נוספות לגידול בתשלומי ההעברה היו גיוס חיילים רבים עקב המצב הביטחוני המתוח, ועליית מספר המובטלים והעניים עקב התמוטטות מפעלים וחברות.

הבחירות לכנסת ה-11 הוקדמו ונערכו ביולי 1984. הן הביאו להקמת ממשלת אחדות לאומית, תחילה בראשות ראש מפלגת העבודה שמעון פרס וכעבור שנתיים בראשות ראש תנועת הליכוד יצחק שמיר. שר הביטחון בממשלה זו היה יצחק רבין ממפלגת העבודה, ושר האוצר היה יצחק מודעי מהמפלגה הליברלית, שהייתה חלק מתנועת הליכוד. ב-1985 הציגו ראש הממשלה ושר האוצר את תוכנית הייצוב הכלכלית. התוכנית הצליחה לבלום את האינפלציה בישראל, ולהוריד אותה לשיעור של עד 30% בשנה בשנים הראשונות להפעלתה, ובסופו של דבר לשיעור של 10%-15% בחישוב שנתי. תוכנית הייצוב כללה קיצוץ ניכר בסובסידיות של הממשלה למצרכים חיוניים, דבר שעורר מחאה, אולם מדיניות הקפאת המחירים זכתה לשיתוף פעולה מלא של הציבור. במשך תקופה ממושכת הייתה יציבות במחירים, ואפילו החלה ירידה מסוימת. הממשלה ביטלה את צווי הפיקוח על המחירים בהדרגה.

המדיניות הכלכלית שכוונה בשנת 1988 תחת ממשלתו של יצחק שמיר, שכללה ליברליזציה מודרגת של הכלכלה, פתיחת תחומים רבים במשק לתחרות, הפרטה, ומדיניות כלכלית זהירה באופן כללי, אומצה בקווים כלליים על ידי רוב הממשלות שבאו אחרי כן, כולל הממשלות שבראשות מפלגת העבודה (בשנים 1992-1996 ו-1999-2000).

באוקטובר 1987 פרצה האינתיפאדה (התקוממות אלימה) הראשונה — והסתיימה במלחמת המפרץ ב-1991. במהלכה התקוממו התושבים הערביים ביהודה, שומרון ועזה (יש"ע) כנגד השלטון הישראלי. האינתיפאדה גבתה מחיר של עשרות הרוגים ופצועים משני הצדדים. ישראל שילמה גם מחיר כלכלי כבד עקב המשך הכיבוש הישראלי של השטחים והשליטה של צה"ל באזורים אלה.

בעקבות פלישת עיראק לכוויית שכנתה, באוגוסט 1990, פתחו כוחות ארה"ב ב-17 בינואר 1991, בהפצצות מסיביות מהאוויר הן של הכוחות העיראקיים בכוויית, והן של מטרות בעיראק עצמה. בתגובה שיגרו העיראקים טילי סקאד על מטרות בישראל ובערב הסעודית. שיגור הטילים לעבר ישראל – 39 במספר – נמשך לאורך כל ימי המלחמה. המלחמה הסתיימה כעבור כחודש, ב-27 בפברואר, לאחר שכוחות עיראק נסוגו מכוויית. תושבי ישראל, שישבו ב'חדרים אטומים' מפאת החשש מראשי נפץ ביולוגיים וכימיים, סבלו בעיקר מחרדה ומתחושת חוסר ביטחון. אולם בפועל למלחמה זו לא היו נזקים כלליים וחברתיים ניכרים.

לאחר המלחמה, בעקבות לחץ אמריקני כבד, נפתחה במדריד שבספרד ועידה בין-נלאומית לפתרון הסכסוך במזרח התיכון ב-30 באוקטובר, 1991. הליכוד שהיה בשלטון התנגד, אומנם, לוועידה, אך בסופו של דבר מצא עצמו ראש הממשלה יצחק שמיר בראש המשלחת הישראלית. ההישג העיקרי של הוועידה היה בעצם ישיבתה של ישראל עם משלחות מסוריה, מלבנון, ממצרים ומירדן. הישג ממשי לא הושג, אך סוכם על המשך שיחות.

בראשית שנות ה-80 החלה פעילות אינטנסיבית להעלאת יהודי אתיופיה, שסבלו רעב ורדיפות בארץ מוצאם. פעילות זו הגיעה לשיאה ב'מבצע משה' באמצע שנות ה-80, וב'מבצע שלמה' במאי 1991. בתוך 36 שעות, כ-15,000 מיהודי אתיופיה הגיעו בדרכים שונות לשדה התעופה באדיס אבבה, הועלו על 36 מטוסים והונחתו בישראל.

בתחילת שנות ה-90 החלה גם עלייה מאסיבית מברית המועצות, בעקבות נפילת 'קיר הברזל' ופתיחת הגוש המזרחי למערב.

מדינת ישראל שוב נערכה לקלוט כמות אדירה של עולים חדשים. זאת, עם התקווה שהנחה בעקבות ועידת השלום במדריד, עם בחירתה של ממשלת שמאל חדשה בראשותו של יצחק רבין ב-1992 ועם רוחות כלכליות חדשות שנשבו בעולם הביאו את ישראל לתנופה מחודשת מבחינה כלכלית.

מלגות

לאחר מלחמת ששת הימים החלה לנ"י במתן מלגות לחיילים משוחררים, ובמשך הזמן חילקה לנ"י מלגות קיום ומלגות לימודים לדיירות בתי לנ"י ולסטודנטים, על פי קריטריונים של מצב סוציו-אקונומי ויכולת השתכרות. המלגות ניתנו מכמה וכמה קרנות, ביניהן: קרן הבשמן, קרן רוטשילד, קרן מולי וולף, קרן הפדרציה הציונית של דרום אפריקה ועוד.

פעילויות בית לנ"י בירושלים:

המרכז לשיקום נוער

ב-1975 נפתח בבית לנ"י בירושלים 'המרכז לשיקום נוער', שמטרתו לשמש מסגרת חינוכית-טיפולית-שיקומית, לבני נוער בעלי ליקויי למידה, בעיות התנהגות ו/או קשיים רגשיים, הזקוקים לליווי, להכשרה ולסיוע מקצועי, בשלב המעבר לחיים בוגרים ועצמאיים.

בשנות קיומו הראשונות של המרכז הייתה הפניית חניכים חדשים דלה ביותר. הקריטריונים לקבלת החניכים היו מוגדרים, אך ככל הנראה לא מציאותיים. המרכז היה אמור לקבל חניכים בעלי תסמונת של דיספונקציה מוחית מזערית, אולם עד מהרה התברר כי תסמונת זו אינה בלעדית בגיל ההתבגרות, וכי בשלב זה נלווים אליה לעתים קרובות ביותר, תסמינים של מופרעות ושל בעיות התנהגות, שהם לעתים תוצאה של עזובה נפשית קשה. לפיכך החל המרכז לקבל חניכים, אשר על הבסיס של דיספונקציה מוחית מזערית פיתחו מבנה-על בעייתי, שבעת קבלתם היה משמעותי אף יותר מן הפגם הראשוני.

העבודה ב'מרכז השיקום לנוער' עסקה בשלושה מישורים: מישור העבודה (חינוך לחיי עבודה, אבחון מקצועי והכוונה מקצועית ככל הניתן) והשמה בעבודה; מישור הלימודים – שימור ידע קיים, פיתוח מיומנויות והשמת הלקחים בחיי היום-יום; המישור החברתי – הקניית כלים לתפקוד תקין ומלא ככל האפשר בחיי החברה.

במרכז פעלו מרפאה בעיסוק; מרפאה במוזיקה; מורה שהעבירה שיעורים בקבוצות ובשיעורים פרטניים; מדריכה חברתית; מדריך מקצועי, בעיקר לתחומים של עבודה פיזית; מדריך לטיולים ולהכרת הסביבה; פסיכולוגית קלינית לשירות הצוות; רופא; עובדת סוציאלית; מדריכה למועדון; מדריך ספורט ומדריכת שחייה.

המרכז אכלס בכל שנה כ-20 תלמידים

כדי לעשות נפשות לפעילות המרכז נערכו ימי עיון לאחיות בתי הספר לחינוך מיוחד, לעובדות הסוציאליות של בתי הספר לחינוך מיוחד ולעובדי השיקום של העירייה. ימי העיון כללו הרצאות תיאורטיות על מהות הפגם האורגני (הסבר ניירולוגי) והשלכותיו כפי שהן באות לידי ביטוי בגיל ההתבגרות בתחומים הנפשיים, החברתיים והסביבתיים. כמו כן, נערכו סיורים במרכז ומפגש היכרות עם הצוות. ימי עיון אלה הביאו את דבר המרכז לגורמים רבים ככל האפשר, והדבר התבטא בהזרמה שוטפת

של מועמדים. הפניות הגיעו מהגורמים הבאים: ועדת ההשמה של העירייה; קיבוצים במבואות ירושלים; מיח"א; עובדים סוציאליים מהלשכות; בתי ספר מיוחדים; תחנת אבחון למוגבלים ועוד.

על פי תוכנית העבודה, חניך חדש מגיע תחילה למסיבת היכרות עם שאר החניכים. אחר כך מתחילה פעילות קצרה של שעה-שעתיים ליום, שבה משתדלים להקל עליו את ההסתגלות ומנסים לאבחן אותו אבחון ראשוני, ובד בבד עם הגברת עומס שעות העבודה מעבדים את תוצאות ההסתכלות לתוכנית עבודה ולכיוון כללי של תחום העיסוק במרכז. כן נקבע לו בשלב זה מטפל אישי מבין אנשי הצוות, שהוא בעבור החניך כתובת לכל שאלה ומשאלה. המטפל האישי מרכז את כל המידע על אודות החניך בכל תחומי פעילותו במרכז, ונפגש אתו באופן קבוע לפחות פעם בשבוע לשיחה.

בתחילת שנות ה-80 יצא 'מרכז השיקום לנוער' מבית לנ"י ועבר למיקום אחר.

פעילות קיץ של הסוכנות היהודית

החל משנות ה-70 שיכנה מחלקת 'הנוער והחלוצ' בסוכנות היהודית בבית לנ"י בירושלים קבוצות של נוער יהודי מארה"ב, שבאו לארץ בכל קיץ בשני מחזורים של שלושה שבועות כל אחד. הם לנו בבית לנ"י בירושלים, למדו ציונות, יהדות וידיעת הארץ בכיתות הבית, אכלו בחדר האוכל (אוכל שהוכן על ידי חברת קייטרינג במימון הסוכנות) ועברו פעילויות חברתיות ותרבותיות. ההכנסות מתוכנית הקיץ בבית לנ"י איפשרה את אחזקת הבית לאורך כל השנה.

מיט"ל

באמצע שנות ה-90 החל לפעול בבית לנ"י בירושלים **מיט"ל** – מרכז ישראלי לטיפול בפגיעות מיניות בילדים ומבוגרים. המרכז מנוהל על ידי ד"ר תמר כהן, ועוסק בטיפול פרטני וקבוצתי בנפגעי פגיעות מיניות, בתמיכה ובשיקום, ובקיום קבוצת תמיכה להורי ילדים שנפגעו מינית. מנהלת בית לנ"י בירושלים ישבה בוועדת ההיגוי של מיט"ל. לאחר כמה שנות פעילות במקום עבר מיט"ל לכתובת אחרת בירושלים (רחוב יד חרוצים 4).

אולם אירועים

האולם בבית לנ"י, שבו עמד פסנתר כנף, שימש כמרכז תרבותי וקהילתי. נערכו בו (בלי תשלום) קונצרטים קאמרליים, הצגות, כנסים, ואירועים לקהל הרחב. המטרה הייתה מצד אחד – לעודד אומנים עולים, בעיקר, להופיע בפני קהל, ומנגד – להפיץ את שמה ואת פועלה של לנ"י בציבור. כמו כן נערכו באולם פעילויות לדירות הבית: חוגים, חגיגות ימי הולדת וחגי ישראל, והרצאות בנושאים מגוונים (הגינה נשית, סמים, קוסמטיקה ועוד).

קורסים של המכון לפריון העבודה והייצור

בשנות ה-90, עם ריבוי העולים החדשים הגדולה מחבר העמים (ברית המועצות לשעבר), עלה הצורך להכשיר אנשים רבים בעלי מקצועות אקדמיים, שלא היה להם ביקוש בארץ, במקצועות נדרשים. לפיכך, נפתחו בבית לנ"י בירושלים קורסים להסבת אקדמאים, של המכון לפריון העבודה והייצור, במקצועות: פקידות בכירה, מנהלות לשכה, מחשבים וכד'.

רעיונות יצירתיים:

נשות הליגה בארה"ב העלו שוב ושוב רעיונות יצירתיים כדי להגדיל את הכנסותיהן המיועדות לתרומות לפעילות בארץ, וכן כדי לעזור לנשים מעוטות היכולת בארץ להגשים את שאיפותיהן ולהקים בית ומשפחה:

ספר בישול

להלן מכתב ממנהלת לנ"י אל מנהלות בתי ליגת נשים מיום 28.12.75:

"אחת מחברות הליגה בארה"ב הוציאה ספר בישול ואפייה, המורכב ממתכונים שאספה בין חברות הליגה. ספר זה נמכר שם בהצלחה והכניס סכום יפה של כסף לקופת הארגון.

"לאור הצלחה זו יש בכוונתה להוציא המשך לספר, הפעם יהא מורכב ממתכונים שנאספו אנו עבורם בין עובדות, דיירות וידידות הליגה בארץ, וייקרא 'מהמטבח הישראלי באהבה'.

"לצורך זה אני מבקשת, במשך החודש הקרוב, לאסוף מתכונים מבין העבודות והידידות, וכן כל עובדת תאסוף מבין ידידותיה, כשליד כל מתכון מצוין שם המוסרת והקשר של הליגה (עובדת, דיירת, חוג הידידות או מטבח הבית) וכן ארץ מוצאו של המתכון (אם יש).

"היה רצוי שהמטרה תהיה מינימום של 5 מתכונים מכל אחת. לבית שיספק את הכמות הגדולה ביותר מצפה הפתעה נעימה.

"בברכה,
אורה שווייצר"

תרומת שמלות כלה

להלן מכתב ממנהלת לנ"י, 6.4.77:
"למנהלות בתי ליגת נשים, שלום רב.

"ברצוני להסב את תשומת לבכן לכך שיש ברשותנו שלוש שמלות חופה (שתיים לבנות ואחת בצבע תכלת) והינומה, שנתקבלו כתרומות מארה"ב. במידה שיש אצלכן בנות העומדות להינשא, תוכלנה לקבל בהשאלה אחת משמלות אלו...

"בברכת חג שמח
אורה שווייצר"

(52) חתונות בבתי החלוצות של דיירות הבתים

(75) ברית מילה בבית החלוצות
כיתוב מאחורי התמונה: "להנהלת בית החלוצות, למינה ולויטיה, בתודה והוקרה ולמזכרת לברית מילה ולפדיון הבן של אבנר שלנו, אשר התקיים באולם בית החלוצות, דניס ויצחק שחר, 22.3.1960"

מתחם לנ"י בנתניה:

בית הספר המקצועי להכשרת מבוגרים

בבית לנ"י בנתניה התקיימו, מיום פתיחתו, קורסים להכשרה מקצועית למבוגרים. מאוחר יותר נקרא המקום: 'בית הספר להכשרה מקצועית למבוגרים', והוא הציע, נוסף על הקורסים הוותיקים, גם קורסים להכשרה מקצועית ולהסבה מקצועית בתחומים: טבחות, קונדיטוריה, טכנאות שיניים וסייעות לרופאי שיניים. הקורסים התקיימו מטעם האגף להכשרה מקצועית במשרד התעשייה, המסחר והתעסוקה (התמ"ת), והיו מיועדים לזכאי לשכות התעסוקה. מבחינת מימון הקורסים, בכל הקורסים היה מרכיב של מימון מצד התמ"ת וכן שכר לימוד שכל סטודנט שילם. בקורסי המלונאות (טבחות וקונדיטוריה) התקיימה מכירה פנימית של תוצרי הקורסים, וארוחה בתשלום בחדר האוכל לעובדים ולתלמידים.

כל קורס כלל למידה עיונית, למידה מעשית וסטאז'. תוכנית הלימודים אושרה על ידי התמ"ת, ובקורס סייעות גם על ידי משרד הבריאות. בכל הקורסים השתתפו צעירים שהיו חיילים משוחררים, מובטלים או בתהליך של הסבה מקצועית. הקורסים שווקו לקהל היעד בעיקר באמצעות לשכות התעסוקה שהפנו את הזכאים לרישום בבית הספר. כמו כן פורסמו הקורסים בעיתונות הארצית והמקומית. קורס הטבחות התחיל ב-1978, קורס הקונדיטוריה התחיל בשנת 1990, קורסי טכנאות השיניים וסייעות השיניים החלו בשנת 1982.

פתיחת הקורסים הצריכה הכנת תשתית מתאימה, כגון: הקמת מטבח לימודי, הקמת מעבדות לטכנאות שיניים ובהן ציוד משוכלל, גיוס כוח אדם מתאים; קבלת אישור מהגורם המתקצב והמפקח – משרד התמ"ת; קבלת אישור תקציבי לקורס לאחר זכייה במכרז וחתימת חוזה; רישום של התלמידים, מבחן כניסה, ריאיון קבלה ותחילת לימודים. לאחר קיום הקורס כולל הסטאז' – באחריות צוות הקורס, נבחנו התלמידים במבחנים פנימיים של בית הספר, ובמבחנים חיצוניים של משרד התמ"ת לקבלת סיווג מקצועי.

היקף הקורסים היה כדלהלן: קורס הטבחות נמשך 10 חודשים, התקיים 5 ימים בשבוע במשך כ-8 שעות לימוד ביום. חלק מן השיעורים היו עיוניים וחלקם מעשיים בסדנת המטבח. קורס הקונדיטוריה נמשך 8 חודשים במתכונת דומה לקורס הטבחות. קורס טכנאות השיניים נמשך שנתיים, ואילו קורס סייעות השיניים נמשך 10 חודשים, שניהם באותה המתכונת כמו קורס הטבחות. הלימודים המעשיים בטכנאות השיניים התקיימו במעבדות שנבנו לשם כך. הלימודים המעשיים של קורס הסייעות התקיימו במרפאות רפואת השיניים של קופת החולים הכללית.

בכל קורס השתתפו כ-20 סטודנטים.

העובדים בקורסי הטבחות והקונדיטוריה היו שפים וקונדיטורים מוסמכים, שהיו גם מורים מקצועיים בתחומי המלונאות.

קורס סייעות השיניים התקיים בשיתוף קופת החולים הכללית. ראש הקורס היה ד"ר לרפואת שיניים, ורכזת הקורס הייתה סייעת השיניים הראשית של מרפאות השיניים של קופת החולים הכללית, וחברה בוועדה בנושא סייעות שיניים במשרד הבריאות. היא תרמה לקורס את תוכנית הלימודים ואת הצוות המקצועי. המדריכות המקצועיות היו סייעות שיניים במקצוען ובעלות ניסיון בהדרכה. לאחר הסטאז' במרפאות השיניים של קופ"ח הכללית נבחנו הבוגרים במבחנים עיוניים ומעשיים ארציים, וקיבלו תעודות משותפות מטעם משרד התמ"ת ומטעם משרד הבריאות.

קורס טכנאות השיניים התקיים בשיתוף אגודת טכנאי השיניים. יושב ראש אגודת טכנאי השיניים כיהן גם כמנהל המקצועי של בית הספר לטכנאות שיניים בלנ"י. הוא גם לימד שם, וגם הביא את המורים המקצועיים המתאימים; הוא יעץ כיצד לבנות את המעבדות ואילו מכשירים לקנות. גם כאן נבחנו הבוגרים במבחנים עיוניים ומעשיים ארציים, וקיבלו תעודות משותפות מטעם משרד התמ"ת ומטעם משרד הבריאות. מימון הקורס הגיע ממשרד התמ"ת, ואילו ההכוונה המקצועית והפיקוח היו של משרד הבריאות.

(56) + (57) מעבדה לטכנאות שיניים בבית לנ"י בנתניה

המעונות של לנ"י היו יתרון גדול מאוד לכל הקורסים. המיקום של בית הספר היה מרכזי ונוח להגעה. בקורסי המלונאות, חדר ההדגמה המשוכלל והסדנאות המצוידות אפשרו גיוון בדרכי ההוראה.

בכל הקורסים היו שיעורי השמה גבוהים ביותר, קרובים למאה אחוזים הן בסטאז', הן לאחר גמר הלימודים. ללימודים בלנ"י בכל התחומים הנ"ל היו מוניטין מקצועיים חיוביים ביותר, ועם פתיחת ההרשמה לקורסים היו פונים רבים. המשוב של הפיקוח (של משרד התמ"ת) היה מעולה, ואנשי המקצוע בקורסים נחשבו מהשורה הראשונה בתחומם. הקשיים הבולטים של הקורסים היו כדלהלן: משתתפי הקורסים הרכיבו קבוצות הטרוגניות מאוד, שחייבו הוראה מקצועית ואחראית מאוד. הורגש חוסר במלגות למשתתפי הקורסים, למרות הסבסוד הגדול של משרד התמ"ת.

מבחינת הגורמים המתחרים במשק היו, בתחום המלונאות, בית ספר תדמור הרצליה בלבד. בית הספר לטכנאות שיניים היה השני אחרי בית הספר לטכנאות שיניים שבבית החולים הדסה בירושלים. תחום סייעות שיניים נלמד גם במכללה למינהל בבית ברל.

הרעיון שעמד מאחורי פתיחת הקורסים לטכנאות שיניים ולסייעות שיניים, בראשית שנות ה-80, היה העלאת רמתו ויוקרתו של בית הספר להכשרה מקצועית של לנ"י, וכניסה לתחומים מקצועיים עדכניים יותר ומבוקשים יותר. ואכן, קורסים אלה שגשגו ונודעו ברמתם הגבוהה ובייחודם, ובוגריהם היו מבוקשים במקומות העבודה בתחום.

בית הספר התיכון המקצועי

בשנת 1978 החל לפעול בית הספר התיכון לנ"י, כבית ספר מקצועי בפיקוח משרד התמ"ת. בית הספר הכשיר את תלמידיו במשך שלוש שנים (כיתות י'-י"ב) בתחומי

מקצוע שונים לקראת תעודת מקצוע של משרד התמ"ת. תוכנית הלימודים הייתה של משרד התמ"ת. בבית הספר התקיימו גם תוכניות לימודים חד-שנתיות לתלמידים שנשרו ממערכת חינוך אחרת והיה צורך להכשיר אותם למקצוע בשנה אחת. התלמידים הוגשו על פי יכולתם לבחינות בגרות. בבית הספר פעלו כמה מסלולי התמחות: טבחות, קונדיטוריה, הנהלת חשבונות סוג 2 + ניהול מערכות משרדיות, מזכירות רפואית + ניהול מערכות משרדיות. תעודת המקצוע של משרד התמ"ת הקנתה לבוגרי תיכון לנ"י יתרון לעומת מתחרים אחרים על אותם תפקידים פנויים בשוק העבודה.

המממן העיקרי של בית הספר היה משרד התמ"ת – האגף להכשרה מקצועית ופיתוח כוח אדם. כמו כן השתתפו במימון: הורי התלמידים; לנ"י – הפער שבין עלות הפעלת בית הספר והתשלומים שהתקבלו בעבורו מומן על ידי לנ"י ועל ידי הרווחים מהפרויקטים האחרים במתחם נתניה; היו שנים שבהן התקבלו תקציבים שונים מהעירייה. הכללת כיתה ט' בבית הספר כללה תקצוב קבוע של העירייה.

התלמידים הפוטנציאליים בבית הספר היו תלמידים שלא הסתגלו למסגרות חינוכיות אחרות ונפלטו מהן, ואילו תיכון לנ"י היה קרש ההצלה שלהם. עיריית נתניה הייתה שותפה באיתור התלמידים. כמו כן פורסם ושוקק בית הספר במחלקות החינוך ובמחלקות הרווחה ברשויות המקומיות באזור, וכן בעיתונות הארצית והמקומית.

תלמידי התיכון למדו בכיתה י' שישה ימים בשבוע, כ-31 שעות שבועיות ויומיים בשבוע שובצו במקומות עבודה שבהם הועסקו בתחום התמחותם. בשנות השיא כלל בית הספר יותר מ-200 תלמידים.

ההישגים העיקריים של בית הספר היו כדלהלן:
נקלטו בו תלמידים במסלול לימודים לאחר כישלון ונסירה מבתי ספר אחרים. בבית הספר ניתן יחס אישי וליווי פרטני לכל תלמיד. בבית הספר התקיים פרויקט מיוחד בנושא פיתוח כישורי למידה, ובעקבותיו ניכרה עלייה בשיעור התלמידים שצברו יחידות לבגרות. בבית הספר התקיימה מגמת קונדיטוריה היחידה בארץ לנוער, ומגמת מזכירות רפואית אחת משתי המגמות היחידות בארץ. בית הספר פעל בשיתוף צה"ל להשמה במקצוע של בוגרי המגמות למיניהן. בית ספר תיכון לנ"י היה במשך שנים בית הספר היחיד בפיקוח משרד התמ"ת מחיפה ועד כפר סבא.

הקשיים העיקריים של בית הספר היו: קושי באיתור תלמידים, חוסר שיתוף פעולה של העירייה, חוסר במשאבים לתגבור לימודי הבגרות, העדר פרויקטים לתמיכה מעבר לשעות הלימודים, העדר מגמות חדשות, צורך בשיפוץ המבנה באופן כללי.

מנהל בית הספר:

בית ספר לנ"י נתניה – תיכון מקצועי תעשייתי ומרכז להכשרה למבוגרים

לנ"י נתניה: הוא מוסד חינוכי להכשרה מקצועית במסלולי נוער ומבוגרים. הלומדים מוגשים לבחינות ממשלתיות לקבלת תעודת מקצוע וסיווג מקצועי, בכפוף לתנאי הסיווג המקצועי על פי המקצועות הנלמדים.

בתיכון התעשייתי זוכים הבוגרים שעמדו בבחינות לתעודת גמר ממשלתית (כיתה י"ב), נוסף על הסיווג המקצועי. כמו כן, עומדת בפני התלמידים האופציה לגשת לבחינות בגרות – כל תלמיד על פי יכולתו, וכך הוא צובר יחידות בגרות נוסף על הנ"ל.

בית הספר התעשייתי: הכשרת הנוער בכיתות ט'-י"ב במסלול התעשייתי המשלב לימודים עיוניים ועבודה מעשית מודרכת בסדנאות בית הספר ובעבודה מעשית בתעשייה, בענפים המקצועיים הנלמדים, בליווי מקצועי של בית הספר, על פי חוקי החניכות ועבודת הנוער.

כיתות ט' ו' הן כיתות מוסדיות, קרי: התלמידים לומדים 6 ימים בשבוע בבית הספר.

כיתה ט': מעבר ללימודים העיוניים סביב המקצועות הנלמדים בבית הספר. בסיום כיתה ט' מופנים הבוגרים למגמות השונות הנמצאות בבית הספר להמשך כיתה י'.

כיתה י': היא כיתה מקצועית בה מתרכזת ההתנסות המקצועית המודרכת בסדנאות בית הספר על ידי הצוות המקצועי הבית-ספרי.

כיתות י"א-י"ב: לומדים התלמידים 4 ימים בשבוע בבית הספר, ועובדים במלונות ובמשרדים יומיים בשבוע.

בתקופה מסוימת היו בביתה ספר גם כיתות המשך במינה (י") – כיתה שהכשירה את התלמידים לניהול לשכה – בלימודי פקידות, מזכירות סוג 3 והנהלת חשבונות.

מגמות הלימוד * (מפורטת מגמות שהיו בבית הספר מתחילת דרכו. כאן חשוב לציין כי בשלב מסוים בין 1984-1990 היו בבית הספר גם כיתות אבחון ומכינה שהיו באחריות אגף השיקום וטיפלו באוכלוסיית תלמידות קשה במיוחד שהתגוררה בפנימיית בית הספר בנתניה):

בענף המלונאות: שתי מגמות מרכזיות: א. אומנות הבישול
ב. קונדיטאות – שהייתה לאורך השנים מגמה יחידה נוער בתחום.

בענף המינהל: משרדאות, מינהל ונהלת חשבונות בהתפלגות ל-2 מגמות עיקריות:

1. מינהל
2. הנהלת חשבונות

מגמות נוספות שהיו בבית הספר:

1. מטפלות במעונות יום
2. ספרות נשים.

המגמה למטפלות במעונות יום: הכשירה את הלומדות לטיפול כסייעות למטפלות מוסמכות במעונות. מגמה זו התחילה דרכה כמגמה במסלול המתבגרים החד-שנתי והפכה למגמה תלת-שנתית במסלול התעשייתי (בשלב מסוים נסגרה עקב מיעוט נרשמות).

המגמה לספרות: הייתה מגמה חד-שנתית, מוצלחת מאוד, והכשירה מאות אנשי מקצוע בענף, כאשר חלק מהם משמשים כאנשי מקצוע מן השורה הראשונה בנתניה ובכלל (המגמה נסגרה מטעמים שאינם ברורים למנהל בית הספר, הואיל והייתה מגמה אטרקטיבית ומבוקשת).

כאמור, באופן כללי בוגרי המסלול התעשייתי זכו בתעודת גמר ממשלתית – י"ב כיתות כיתות, ובתעודת סיווג מקצועי, כל תלמיד על פי מגמת הלימוד שלו. במסלול החד-שנתי זכו הלומדים אך ורק לתעודת סיווג מקצועית ושנת הלימוד נחשבה כ"קורס" חד-שנתי, בלי מקבילה לכיתה י"א או י"ב.

הלימודים העיוניים ויחידות הבגרות:

אוכלוסיית הלומדים מתאפיינת בתלמידים בעלי קשיי למידה, חלקן מאובחן כליקוי למידה וחלקם פשוט מאסו במסגרות החינוכיות הפורמליות, שלא ידעו ולא השכילו להתייחס לצרכיהם הייחודיים והמגוונים. חלק גדול של הלומדים חווה כישלונות רבים בלימודים ופיתח התנגדות ללמידה בכלל. על רקע הנ"ל נזקק צוות המורים לשיטות למידה והוראה ייחודיים העונים על צורכי הלומדים. כך הופעלה בבית הספר תוכנית יפת"ח – לפיתוח כישורי למידה וחשיבה, תוכנית "מעגלי חיים" שהקיפה את התחומים: "להיות אזרח במדינה", "להיות חייל בצה"ל", "להיות עובד", "יחד" – תוכנית לימודים אינטרדיסציפלינרית שלמעשה עקפה את החלוקה השמרנית למקצועות כפי שנהוגה במסגרת החינוכית הפורמלית ובכך קירבה את הלומדים בחזרה אל עולם הלימודים העיוניים הכלליים. בשלב מסוים ובעיקר על רקע גילויי יכולת ומוטיבציה ש"התעוררה לחיים" הוחלט לאפשר לתלמידים המסוגלים לגשת ליחידות בגרות ובכך לצבור עד 14 יח' בגברות לקראת תעודת בגרות מלאה. המקצועות הבינתיים כללו שני גושי מקצועות הראשון: לימודים עיוניים כלליים והשני: בגרות במקצועות על פי חלוקת המגמות בבית הספר.

במקצועות הכלליים ניגשו התלמידים למבחנים ברמות: עד 3 יח' במתמטיקה, 5 יח' באנגלית, 1 יח' בהבעה עברית.

במקצועות על פי חתך המגמות ניגשו הלומדים לבגרות במגמת אומנות הבישול, קונדיטאות, הנהח"ש ומינהל.

הוראה מתקנת: בשנים האחרונות הוקם בבית הספר מרכז אבחון דידקטי שנתן מענה לתלמידים בעלי ליקוי למידה. העבודה במרכז כללה אבחון התלמידים שאותו והופנו על ידי המורים, ובחלק השני קיבלו הלומדים שיעורי תגבור בקבוצות קטנות או ביחידים בהוראה מתקנת, בעיקר בעברית ובהבעה.

מאפייני התלמידים:

חלק גדול של התלמידים מגיעים משכבות סוציו-אקונומיות נמוכות, חלקם עולים מחבר העמים, כשבשנים האחרונות קלט בית הספר לשורותיו גם תלמידים מקרב העולים האתייופיים. עד לפני עשור סיפק בית הספר לתלמידיו ארוחת צהריים חמה, בחינם. מעבר לכך, בית הספר מעניק מלגות לימודים לתלמידים שמצבם קשה מאוד. הפיזור הגיאוגרפי של אוכלוסיית התלמידים הוא רחב: התלמידים באים מהמקומות הבאים: נתניה, פרדסיה, חדרה, פרדס חנה, אור עקיבא, כפר יונה, קדימה ויישובי השרון. לחלק מהתלמידים מאפיינים של נוער בסיכון גבוה, בעיות התנהגות, היסטוריה של טיפול נפשי, עבירות על החוק, תיקים במשטרה, בריחות מהבית ויחסים רעועים עם ההורים ובתוך המשפחה. חלק גדול מגיעים ממשפחות חד-הוריות, כאשר אין כמעט קשר עם האב.

פעילות חברתית:

הפעילות בחברתית בבית הספר מופעלת על ידי הרכזת החברתית בשיתוף מועצת התלמידים. הפעילות כוללת מופעים, ימי גיבוש, ימי ספורט, סיורים וטיולים וכן השתתפות

בפעילויות של התנדבות בקהילה. במסגרת לימודיו משתתף התלמיד בפעילות גדנ"ע ובפעילות של הנוער העובד והלומד.

פעולות ייחודיות:

1. **תחרויות:** התלמידים בענף המלונאות משתתפים בתחרויות מקצועיות רמה הארצית ואף לעתים בתחרויות בינלאומיות. במסגרת תחרויות אלה זכו משלחות בית הספר בפרסי כסף וארד, מבין משלחות רבות ממדינות מתחרות, מאירופה ומארה"ב. בשנה"ת 1999 זכתה נציגת בית הספר במקום הראשון בתחרות הארצית של "אשף המטבח הצעיר".

2. תוכניות למניעת אלימות וסמים:

בבסיס עמדה המטרה ליצירת אקלים מיטבי בבית הספר במטרה להגביר את תחושת השייכות של התלמידים לחברת בית הספר בכלל, על ערכיו והנורמות שהוא מייצג ולחברת בני גילו בבית הספר. הגברת המודעות לצורך (קוגניטיבי, רגשי וחברתי) בשימוש בסמים ואלימות, ההשלכות במעגלים למיניהם והקניית חלופות של התנהגות יעילה ותקשורת לא אלימה ומקרבת, כל זאת למען חיזוק החוסן הנפשי של התלמידים.

באופן כללי:

במסגרת הלימודים בתיכון התעשייתי נעשה מאמץ עליון להחזיר ללומדים בראש ובראשונה את האמון במערכת הבית ספרית. זאת, באמצעות לימודים במסגרת אלטרנטיבית בעלת ייחודיות העונה על צורכיהם. במטרה להפוך את הנוער לנוער יצרני, המסוגל לעמוד בזכות עצמו, לפרנס את עצמו במקצועות מכובדים ובכך לתרום למשק לכלכלה להיות לנטל על השירותים החברתיים כפי שקורה לא אחת לאותם נערים ונערות שנפלטו ממעגל הלימודים והעבודה. בנוסף, נעשה מאמץ רב לעידוד ולהגברת המוטיבציה לגיוס לצה"ל, הן באמצעות שיעורים ופעילות של הגדנ"ע, הן באמצעות קשר ישיר עם לשכות הגיוס בטיפול ובהכוונה בכל הקשור לגיוסם של הלומדים.

ההכשרה המקצועית למבוגרים:

ההכשרה המקצועית למבוגרים בהתפלגות גילית והשכלתית רחבה מאוד, במסגרת הכשרה או הסבה מקצועית במגמות: טכנאות שיניים, סייעות לרופאי שיניים, מלונאות, (קונדיטאות ואומנות הבישול), ספרות נשים ומקצועות האופנה: תפירה תעשייתית ותדמיתנות.

בתקופת "תור הזהב" שלו כלל בית הספר 450 תלמידים על פי ההתפלגות הבאה: כ-200 תלמידים ויותר בתיכון התעשייתי, וכ-250 ויותר בהכשרתם המקצועית של מבוגרים.

השכרה במתחם לנ"י

בתוך מתחם לנ"י בנתניה הושכרו חלקים לכל מיני גופים: המכללה למינהל שכרה בחוזה ארוך טווח חדרי לימוד ומשרדים במתחם החל ב-1992; קהילת נתן-יה – הסניף של התנועה ליהדות מתקדמת (התנועה הרפורמית) בנתניה, שכרו את אולם 'אורה', חדרי לימוד ומשרדים, החל ב-1998; שרותי האומנה פעלו עד במסגרת לנ"י במשך כמה שנים במתחם נתניה, ועתה הם פועלים בשכירות. חברות פרטיות למיניהן שכרו אולמות וחדרי לימוד וכן סדנאות בתחום המלונאות. לנ"י אפשרה פעילות בלי תמורה למחלקת קידום נוער של עיריית נתניה לצורך תוכנית היל"ה, בתוך ספריית המעונות. כל השוכרים הביעו תמיד עניין להמשיך ולפעול במתחם לנ"י.

המעונות

מיום פתיחתו היו בבית לנ"י בנתניה היו מעונות שנפרסו על פני שלוש קומות. מלבדן נבנתה גם קומת מרתף שכללה מקלט וחדר הלבשה. קומת הכניסה כללה אולם, ספרייה, שלושה חדרי משרדים, מבואה ושלושה חדרי מגורים כולל שירותים ומקלחת. בקומה ראשונה היו מטבח וחדר אוכל משותף, 16 חדרי כשלכל שני חדרי שירותים ומקלחת משותפים. הקומה השנייה הייתה לקומה הראשונה.

בין דיירי המעונות היו, במשך השנים, סטודנטים בבתי הספר של לנ"י, נערות בפרויקט השיקום, סטודנטים של ממכללות באזור נתניה, סטודנטים בבית הספר לאחיות שבבית החולים לניאדו בנתניה, וחיילות צה"ל.

המעונות הכילו 60 סטודנטים, והיו פתוחים כל ימי השנה, כולל שבתות וחגים. המעונות היו במשך שנים מעונות הסטודנטים היחידים בכל אזור נתניה, ושביעות הרצון של הדיירים ניכרה בכך שהם נשארו לגור בהם לאורך כל תקופת הלימודים. הפעלת המעונות אפשרה לסטודנטים של לנ"י מכל רחבי הארץ ללמוד בשקט, במקום שהוא סמוך לבית הספר, ועם זאת מרכזי ביותר בעיר נתניה. למתגוררים במעונות ניתנה אפשרות לאכול בחדר האוכל הקיים במקום בעלות סמלית בלבד.

המטבח המרכזי וחדר האוכל

מיום הקמתו של בית לנ"י בנתניה, היו בו מטבח מרכזי וחדר אוכל גדול שפעלו במשך שנים רבות. כל תלמידי בתי הספר במתחם לנ"י, כל העובדים במתחם וכל הדיירים במעונות סעדו בחדר האוכל הזה במהלך השנים – כולל עובדי 'אורה' העיוורים והנערות מפרויקט השיקום. כיתות בית הספר התיכון היו נכנסות בשלמותן לחדר האוכל, מלוות במורים תורנים. עובדי המטבח – הטבח הראשי ועוזריו – היו עובדי לנ"י. קולות שקשוק הכלים וצהלות הנערים והנערות בארוחת הצהריים היו חלק מרכזי וחשוב בהווי של מתחם לנ"י בנתניה.

המטבח המרכזי הכין גם 'ארוחות על גלגלים': ארוחות חמות, בעליות נמוכות, שמומנו על ידי עיריית נתניה, וחולקו על ידי מתנדבים לבתים של נזקקים – קשישים, חולים, נכים וכדומה. המתנדבים באו במכוניותיהם הפרטיות לבית לנ"י, העמיסו עליהן את הארוחות הארוזות והפיצו אותן ברחבי העיר.

פעילות המטבח וחדר האוכל הצטמצמה עם הזמן.

אירוח אימהות מקריית שמונה בבית לנ"י בתל אביב

באוגוסט 1970 פתח בית לנ"י בתל אביב את שעריו ואירח נשים ואימהות מקריית שמונה, עיר הספר, שספגה התקפות ירי של טילי קטיושה החל משנת 1969, והייתה – ועודנה – נתונה לאיומים מתחומה של לבנון, המדינה השכנה מצפון.

מתוך עיתון מקומי של קריית שמונה:

מאה אימהות נפשו הקיץ בתל אביב

מאה אימהות עובדות ועקרות בית מהקריה נפשו בתל אביב במפעל נופש מיוחד לנשים, הראשון מסוגו בקרית שמונה. הנופשות יצאו בארבעה מחזורים והתארחו בבית ליגת נשים שברחוב המלך ג'ורג' בתל אביב במעון מיוחד לנשים.

אחת הנופשות סיפרה בשיחה מיוחדת עם כתב הבטאון על הנופש:

כל מחזור נתקבל על ידי נציגת בית ליגת נשים במקום ריכוז קבוע מראש. עם בואנו לבנין התקבלנו בקבלת פנים חמה בחדר הקריאה שם הוגשה לנו שתיה קרה וכיבוד קל. לאחר מכן הראו לנו את חדרינו וניתנה לנו השהות למנוחה קצרה. עוד באותו ערב התחילה תכנית הבילויים שהשלימו את הארוחות המסודרות והמוגשות בטוב טעם שבהן התכבדנו. הבילוי כלל רחצה בים, ביקורים במוסדות תרבות ואמנות. ביקרנו בבתי קולנוע וחזינו בהצגות "מלון פלזה", "המכשפה", "נדנדה בשניים", "שירי ז'אק ברל", "הקוקו והסרפן", גדי יגיל, להקת ענבל, להקת בת שבע, להקת ג'ז פלוס, פסטיבל הגשש החיוור, וערב בידור מיוחד בהשתתפות האמנים שייקה אופיר, שלישיית אדלר, דני ליטאי ואילן ואילנית. כרטיסים להצגות הושגו באמצעות המארחות שפנו לאמרגנים ואמנים.

פרט לבידור בשעות הערב ערכנו ביקורים בגן החיות, במוזיאון הלנה רובינשטיין, במוזיאון הזכוכית, בכל בו שלום ובפינות יפות בעיר תל אביב. גם הוזמנו להדגמת סידור פרחים וכיבוד במסיבות, וכן ביקרנו במפעל לייצור מזון. מסמר הביקור היה קבלת השבת, בה כל אחת מאתנו התכבדה בהדלקת נרות ואחד מנציגי מועצת קרית שמונה הוזמן לקדש על היין. גם בקבלת השבת הוגשה בתום הארוחה תכנית אמנותית עשירה. הודרכנו גם בהליכות ונימוסים ובטיפוח היופי. בקיצור חזרנו הביתה לקריית שמונה כ"אימהות חדשות", רגועות רעננות ונינוחות לשמחת הבעלים והילדים.

(54) אירוח אימהות מקריית שמונה בבית לנ"י בתל אביב, אוגוסט 1970

(76) הדלקת נרות שבת בעת אירוח אימהות מקריית שמונה

(77) תמונה קבוצתית עם ראש מועצת קריית שמונה

(78) מכתב תודה מאת ראש מועצת קריית שמונה

שיתוף הפעולה עם משרד העבודה והרווחה:

ראשית העבודה הסוציאלית בארץ

בשנת 1931 הקים 'הוועד הלאומי' (מוסד שלטון עצמי יהודי תחת שלטון המנדט הבריטי) מחלקה לעבודה סוציאלית, בראשות נשיאת ארגון הנשים הדסה בארה"ב דאז, הנרייטה סאלד. העובדים הסוציאליים המקצועיים הראשונים הגיעו מגרמניה לאחר עליית הנאצים, ומטרתם הראשונה הייתה לטפל בפליטי רדיפות הנאצים שהגיעו לארץ, ובפליטי השואה שהגיעו מיד לאחר תום מלחמת העולם השנייה. ב-1934 הגיעה לארץ, בהזמנתה של הנרייטה סאלד, גברת סידי ורונסקי, שלימדה בבית הספר לעבודה סוציאלית בברלין, ופתחה בית ספר לעובדים סוציאליים (הראשון בארץ ישראל). גברת ורונסקי הביאה אתה מברלין את ספרייתה המקצועית הענפה, שכללה ספרות, בעיקר בגרמנית, בתחומים סוציולוגיה, פסיכולוגיה, פסיכיאטריה ועוד, וכן כתבים ראשונים בתחום המתפתח של העבודה הסוציאלית. בית הספר בהנהלתה, והספרייה, התמקמו בירושלים, בבית דירות דו-קומתי ברחוב אברבנאל 4. בית הספר כלל תוכנית לימודים דו-שנתית, לא אקדמית, והיו בו בסך הכול שתי כיתות – שנה א' ושנה ב'. בוגרי בית הספר הועסקו לאחר מכן על ידי החלקה לעבודה סוציאלית בוועד הלאומי.

העובדים שהעסיקה מחלקה זו נדרשו להפגין ידע ומיומנות בעבודה סוציאלית מקצועית, ולהתחייב לשלושה עקרונות מקצועיים, שמנחים את מערכת הרווחה עד היום:

1. יחידת הסיוע וההתערבות היא המשפחה.
2. הקהילה המקומית היא שאחראית להקמת שירותי הרווחה, והוועד מספק מימון ופיקוח מקצועי.
3. השירותים מגושים על ידי עובדים סוציאליים שהוכשרו לכך, ועל ידי מתנדבים.

עם הקמת המדינה (1948) היה על שירותי הרווחה להתמודד עם תוצאות מלחמת העצמאות, ועם העלייה ההמונית של יהודים מכל העולם למדינת ישראל. עובדות אלה יצרו עומס ניכר על שירותי הרווחה, ומשרד הסעד, שירש את תפקיד הוועד הלאומי, התקשה לעמוד בדרישות למשאבים ולכוח אדם הרב שנדרשו למשימה. לפיכך הוחלט להמשיך להכשיר עובדים סוציאליים, לא אקדמאיים, במסגרת הקיימת. שמו של בית הספר להכשרת העובדים הסוציאליים של סידי ורונסקי שונה ל'המכון להכשרת עובדים סוציאליים' והמשיך בתוכנית הלימודים הדו-שנתית. מאחר שהאוכלוסייה הנצרכת הייתה מפוזרת, הועלה רעיון לשלוח את המורים לעבודה סוציאלית לרחבי הארץ, וכך הוקמו השלוחות של 'המכון', בתל אביב, בחיפה, בבאר שבע ובמקומות אחרים. תלמידי בית הספר התקבלו ללימודים על סמך התאמה אישית, וקיבלו הסמכה לא-אקדמית, 'עובד סוציאלי כשיר'. עובדים אלה הקימו את התשתית לשירותי הרווחה הקיימים עד היום בכל רחבי הארץ.

ב-1958, כעשור לאחר הקמת המדינה, נפתח בית הספר האקדמי הראשון לעובדים סוציאליים באוניברסיטה העברית בירושלים, והמורים בו היו בוגרי בית הספר של סידי ורונסקי. כדי לענות על צורכי האוכלוסייה הרבים, עדיין לא די היה בעובדים הסוציאליים בוגרי האוניברסיטה העברית, ולכן נמשכה עדיין בו-זמנית הכשרת העובדים הסוציאליים במסגרת הלא-אקדמית.

מאחר שבארץ ישראל בתקופה ההיא התפתח החינוך העל-יסודי בפנימיות – בתי ספר חקלאיים, כפרי נוער, מוסדות של 'עליית הנוער', ישיבות תיכוניות וכדומה – גבר הצורך במדריכים חינוכיים-חברתיים לשעות שלאחר הלימודים. מדריכים אלה נזקקו להכשרה מקצועית נאותה. לצורך העניין הוקמה ב-1962, בירושלים, 'המדרשה להכשרת עובדים חינוכיים סוציאליים'. המדרשה פעלה בתנאי פנימייה. התלמידים חוו בעצמם את תנאי הפנימייה, תוך עבודה מעשית עם מדריכים צמודים. בוגרי המדרשה הוכרו, מאוחר יותר, על משרד החינוך, וקיבלו דירוג בסולם עובדי המשרד שכלל תנאי העסקה ותנאי שכר הולמים.

באמצע שנות ה-70 החל תהליך מואץ של הפיכת מקצוע העבודה הסוציאלית לאקדמי, כשהמטרה הייתה שלא יהיו עוד במשק העבודה עובדים סוציאליים שאינם אקדמאים. בעקבות האוניברסיטה העברית בירושלים, נפתחו בזה אחר זה מסלולים לעבודה סוציאלית בכל האוניברסיטאות, בתחילה – באמצעות מימון של משרד הרווחה. השלבים הבאים בתהליך היו קורסי הסבה לאקדמאים, בוגרי מדעי החברה, לעבודה סוציאלית; קורסי הסבה מזורזים לעולים חדשים אקדמאיים (בעיקר מברית המועצות לשעבר) וכן תוכניות לתואר שני בעבודה סוציאלית. עם הזמן הלך ופחת הצורך בהכשרה לא-אקדמית של עובדים סוציאליים.

בתחילת שנות ה-80, לאחר שכבר נוצר קשר בין משרד העבודה לבין לנ"י בבית הספר להכשרה מקצועית במתחם לנ"י בנתניה, התרחב הקשר גם אל משרד הרווחה, שהיה כבר חלק מ'משרד העבודה והרווחה': מתחם לנ"י בנתניה סבל אז ממיעוט בביקוש ולא היו בו די דיירים. לפיכך הוצע להעביר את 'המדרשה להכשרת עובדים חינוכיים סוציאליים', שמקום מושבה אז היה במלון 'החוף הירוק' בנתניה, אל מתחם לנ"י בנתניה, שכלל מבני לימוד ופנימייה ובכך התאים לצורכי המדרשה.

זאת הייתה תחילתו של הקשר בין האגף למחקר, תכנון והכשרה במשרד העבודה והרווחה, בניהולו (אז) של יהושפט הראל, ובין לנ"י בניהולה (אז) של נילי פורת. כך התחיל שיתוף פעולה ממושך ופורה בין לנ"י ובין משרד העבודה והרווחה, כאשר הקו המנחה היה שתישמר טובתם של שני הצדדים: לנ"י, מצדה, תמשיך בפעולות בתחומי הקליטה, החינוך והרווחה שלהם היא מחויבת, ותענה על צורך קיים באוכלוסייה בעלות שבה היא מסוגלת לעמוד, ואילו המשרד ישפר את שירותיו הקיימים לאוכלוסייה, ואף ירחיב את שירותיו לתחומים אחרים על פי צורכי האוכלוסייה.

מצבה של הספרייה של סידי ורונסקי, שנמצאה עדיין בדירה הישנה שבה שכן בית הספר לעבודה סוציאלית, כבר היה גרוע ביותר, ונדרש לה פתרון דיור נאות. בבית לנ"י בירושלים הייתה קומת קרקע גדולה שהייתה אז חסרת שימוש. הועלה הרעיון שלנ"י תשפץ ותרהט את קומת הקרקע, והספרייה תועבר לשם. ואכן, **הספרייה המרכזית לעבודה סוציאלית** עברה לשכון בבית לנ"י בירושלים. לימים הפכה לספרייה ממוחשבת ובה יתר מ-50,000 ספרים וירחונים. במשך שנים רבות סיפקה שירותים לכל העובדים הסוציאליים בארץ, כולל שירותי השאלה מרחוק באמצעות הדואר. לימים עברה הספרייה לבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית.

(45) הבית בירושלים – קביעת מזוזה עם פתיחת הספרייה המרכזית לעבודה סוציאלית, בנוכחות גב' ויולט ווילס, הנשיאה ה-?

באמצע שנות ה-80, לאחר שפעילותו של 'המכון להכשרת עובדים סוציאליים' הצטמצמה ביותר ונותרה רק באזורי הפריפריה, הוצע לאחד את שני הגופים שפעלו אז – 'המכון' והמדרשה לעובדים חינוכיים סוציאליים – לגוף אחד, שייקרא **'בית הספר המרכזי להכשרת עובדים בשירותים החברתיים'**. פעילותו של בית הספר יוחדה להשתלמויות ולהכשרת עובדי רווחה בתחומים ספציפיים: קציני מבחן, ילדים ונוער, שיקום, טיפול בקשישים, וכן מדריכים לעובדים סוציאליים ולסטודנטים בעבודה מעשית. בית הספר המרכזי פעל בכמה שלוחות ברחבי הארץ, שחלקן מוקמו בבתי לנ"י: בנתניה, בחיפה ובירושלים.

בבית הספר המרכזי לימד סגל קבוע ומצומצם של מורים, ויתר המרצים היו עצמאיים (פרילנסרים), כל אחד בתחומו. שיטת התשלום של הממשלה לפרילנסרים הייתה אטית ומסורבלת מאוד, והתעריפים לא היו אחידים ומוחלטים. כמו כן, עובדים פרילנסרים שיצאו לגמלאות תבעו פיצויים ממדינה, אולם המדינה לא הייתה ערוכה מראש לשלם להם פיצויים, אף על פי שהיו ראויים להם מתוקף קיום יחסי עובד-מעביד בפועל בינם לבין המדינה. בעקבות שתי הבעיות האלה הוצע כי לנ"י תקבל על עצמה את ניהול כל התחום התעסוקתי והכספי של בית הספר המרכזי. לנ"י החלה להעסיק את העובדים בבית הספר המרכזי, שילמה להם באופן קבוע, ואף פתחה למענם קרן פיצויים. אחת לחודש הגישה לממשלה חשבון הוצאות, וכך הוקל התהליך גם על עובדי החשבות של משרד העבודה והרווחה, שנפטרו מן הצורך לשלם בנפרד לכל מרצה ומרצה.

רבעון 'חברה ורווחה'

האגף למחקר, תכנון והכשרה במשרד העבודה והרווחה הוציא החל מ-1958 את כתב העת 'סעד', שהפך ב-1979, אחרי איחוד משרדי העבודה והרווחה, ל'**חברה ורווחה**'. כתב העת שימש את העובדים הסוציאליים בוגרי האוניברסיטאות ככלי להתעדכנות בחומר מקצועי ומדעי מפעם לפעם. בראשית ימיו היה כתב העת מקצועי לא-אקדמי, אולם עם האקדמיזציה של המקצוע, עלה הצורך גם להפוך את כתב העת לאקדמי. הוקמה מערכת שהייתה מורכבת מנציגי כל האוניברסיטאות, וכן מנציגי משרד העבודה והרווחה בעלי תואר שלישי. בראש המערכת עמד עורך מתחלף, בכל פעם מאוניברסיטה אחרת, שגם אירחה בתורה את ישיבות המערכת. המאמרים שפורסמו בכתב העת עברו את תהליך השיפוט האקדמי הנדרש, וכותביהם קיבלו קרדיט על פרסומם. התקציב לביטאון התקבל ממשרד העבודה והרווחה וגם מקונו העיתון – אולם חוסר הארגון שרר בכול. גם כאן הוצע כי לנ"י תקבל על עצמה את הניהול השוטף של ההוצאה לאור של הביטאון, וכך היה. לנ"י ריכזה בחשבון אחד את תקציב משרד העבודה והרווחה ואת ההכנסות ממכירות הביטאון, וממנו שילמה את כל ההוצאות הנדרשות לצורך הוצאתו לאור. לימים הצטרף גם איגוד העובדים הסוציאליים כמממן נוסף של הביטאון, ונציג שלו ישב במערכת.

פרויקט שיקום הנערות

בראשית שנות ה-80 עלה הצורך לעזור לנערות במצוקה אישית, כלכלית וחברתית, שהיו מועדות להתדרדרות קשה בלי מסגרת נאותה. אגף השיקום במשרד הרווחה

ולנ"י התגייסו לעזרתן של נערות אלה, ובשיתוף פעולה ביניהם הופעל הפרויקט לשיקום הנערות. כ-20 נערות אותרו על ידי עובדים סוציאליים בלשכות הרווחה ברחבי הארץ, והופנו אל הפרויקט. הנערות התגוררו בפנימייה בבית לנ"י בנתניה. הן למדו בתיכון המקצועי, כל אחת, אחד מהמקצועות שנלמדו בבית הספר. בו-זמנית עם הכשרתן המקצועית, פעלה במסגרת הפרויקט יחידה טיפולית של שלוש עובדות סוציאליות, שבראשן עובדת סוציאלית בכירה. עובדות אלה טיפלו הנערות בפגישות פרטניות וקבוצתיות. כמו כן פעלו בפנימייה אם בית ומדריך חברתי שעבד עם הנערות, וקיבל הדרכה צמודה מהעובדות הסוציאליות. הפנימייה והיחידה הטיפולית היו בפיקוח משרד הרווחה, ואילו ההכשרה המקצועית הייתה, כאמור, בפיקוח משרד התמ"ת.

כך שלמעשה הקיף הפרויקט גם את תחום החינוך והקניית המקצוע, וגם את התחום הטיפולי, ושימש מסגרת כללית עוטפת ויציבה, שמנעה מהנערות את ההידרדרות לחיי עוני והזנחה.

עלות הפרויקט הייתה גבוהה מאוד, מאחר שקבוצה של 20 בנות הצריכה יחידה טיפולית של ארבע עובדות סוציאליות, אם בית, מדריך, בית ספר ועוד. עם זאת, הפרויקט היה יסודי ואיכותי: הגיעו אליו נערות שהיו במצב קשה, ויצאו ממנו נשים צעירות בעלות מקצוע, שחוו שינוי חיובי במהלך שנות הפרויקט, זכו להזדמנות שנייה לתיקון חייהן וראו 'את האור בקצה המנהרה'.

בשלב כלשהו לא עמד עוד אגף השיקום של משרד הרווחה בעלויות הגבוהות של הפרויקט, והחל לקצץ בהן, עד לסגירתה הסופית של התוכנית.

פרויקט קבוצות לעזרה עצמית (קל"ע)

במהלך שנות ה-80 זיהה יהושפט הראל את הצורך בקידום קבוצות לעזרה עצמית בישראל. הוא ראה את הצורך בהקמה של קבוצות כאלה כדי לתת מענה לאנשים המצויים במצוקה מכל מיני סוגים, ואינם מצליחים לקבל עזרה ופתרון מהמוסדות הקיימים. מאחר שלא תמיד ניתן לספק את איש המקצוע שייתן מענה מקצועי לכל נזקק, מחפשים דרך שתאפשר לתת מענה ליותר אנשים באמצעות פחות משאבים כמו אנשי מקצוע טיפוליים, תקציבים וכלים טיפוליים.

ביולי 1984 הוקם צוות חשיבה משותף של לנ"י ושל אגף מחקר תכנון והכשרה במשרד העבודה והרווחה, והמליץ על פיתוח הרעיון של קבוצות לעזרה עצמית בישראל, ועל הקמת מרכז שירכז את פעילותן.

קבוצות לעזרה עצמית (קל"ע) אמורות לספק עזרה לחבריהן בהתמודדותם עם בעיותיהם ובשיפור תפקודם. קבוצות אלה מורכבות מחברים אשר להם בסיס משותף של בעיות וחוויות הנגזרות מהן. מקור העזרה בקבוצות הללו הוא בחברים עצמם, במאמצייהם, בכישוריהם, בידע שלהם ובהשקעתם בקבוצה ובפעילויותיה. יחסי גומלין בקרב שווים (עמיתים) הם הבסיס העיקרי למתן העזרה. מבנה הקבוצה ודרך פעולתה נמצאים אפוא בשליטת החברים, אף על פי שהם עשויים לפנות מפעם לפעם לעזרה מבחוץ. לכן, ניתן לומר שמקורן של הקבוצות הללו וקיומן נעוץ בחברים עצמם ולא בשום סוכנות או סמכות חיצונית.

קל"ע חותרות להשגת יעדים משותפים. אלה יעדים קבוצתיים, והקבוצות מתבססות בידועין על מימוש יעדים הקשורים בבעיה המשותפת. היעדים צומחים מתוך הקבוצה ואין הם "מודבקים" על הקבוצה, או "ניתנים" לקבוצה, מבחוץ. בלי קשר במקור היעדים של הקבוצה, קבלתם על ידי הקבוצה היא תנאי ראשון כדי שתהיה זו קבוצה אמיתית לעזרה עצמית. גם הזדהות הקבוצה עם היעדים חיונית.

יש לראות את תרומתן של הקבוצות לעזרה עצמית לכלכלת רווחה משולבת (mixed welfare economy), כמגמה המחפשת דרכים חסכוניות להעביר חלק מהתפקידים שמולאו באופן בלעדי בידי המדינה לידי גופים לא ממשלתיים.

הקבוצה לעזרה עצמית היא כלי עזר בעל ייחוד משלו. מדובר בשיטה השונה באופן מהותי מטיפולם של אנשי מקצוע. הטיפול המקצועי מתאפיין ביחסים א-סימטריים בין מקבל השירות ובין נותן השירות, ובתלותו של הראשון בשני. במובן זה אין הקבוצה לעזרה עצמית מעניקה טיפול. היא בנויה על יחסים, על תמיכה ועל עזרה שבסיסה בחוויה משותפת בקרב החברים.

תפקידו של מרכז קל"ע לעודד, לייעץ, להדריך ולסייע לקבוצות לעזרה עצמית המתמקדות בבעיה משותפת של החברים, וכן לכוון ולהדריך את אלה הרוצים להתארגן ולהתגבש כקבוצה למטרה כזאת. הצורך לקדם את הקבוצות הללו נובע מהנחת היסוד שיש להתייחס אליהן כאל כלי המייעל את אמצעי ההתמודדות של החברים עם בעיותיהם בתחומי רווחה מגוונים.

קל"ע נוספות למערך השירותים הקיימים, אך בשום פנים אינן תחליף לטיפול הממוסד. עומק ומשך הסיוע ייקבעו בהתאם לצורכי הקבוצה. עם זאת, יש להדגיש שבשום מקרה הסיוע לקבוצות לעזרה עצמית אינו כולל עזרה מאסיבית (תקציבית, ארגונית, מקצועית). כאמור לעיל, אם הקבוצה אינה מסוגלת לפעול תוך עזרה צנועה יש לכוון את חבריה לחלופות טיפוליות אחרות.

תחומי הפעולה עיקריים של קל"ע בישראל הם: בריאות, בריאות הנפש, התמכרויות, הורות, שכול, עולים חדשים ועוד.

ייתכן מאוד שפעילות בקל"ע הפכה לכורח המציאות כדי לפצות אותנו על אובדן המשפחה המורחבת (extended family) בזמננו. כשהמשפחה הייתה גדולת-ממדים ורב-דורית, הפרט לא הרגיש צורך דחוף להתחבר עם אחרים מחוץ למשפחה לשם סיוע ותמיכה הדדיים. אך, המשפחה הגרעינית, שהיא עתה הצורה הרווחת של המבנה המשפחתי בעולם המערבי, בתנאים של לחץ הנובע מתהליכי תיעוש, עיור, וניוד גובר של האוכלוסייה – זקוקה לתוספת מכיוון שאין היא מסוגלת לשמש מנגנון החברות והתמיכה כפי שעשתה המשפחה המורחבת בעבר.

בעקבות המלצותיו של צוות ההיגוי הוקם בשנת 1986 'המרכז הישראלי לעזרה עצמית' בבית לנ"י **בירושלים**, ומאוחר יותר **עבר לבית לנ"י** בתל אביב, ופעל שם עד ????. המרכז הוקם בשיתוף פעולה בין לנ"י, בין משרד העבודה והרווחה ובין הג'וינט

– שבו עסקה בנושא גב' מרתה רמון. לימים הוחלף הג'וינט על ידי משרד הבריאות (המניע לכך היה שחלק גדול מן הקבוצות לעזרה עצמית עסקו במחלות למיניהן).

מרתה רמון מונתה למנהלת המרכז. המרכז סייע לאנשים הסובלים מבעיה או ממצוקה קשה, להקים קבוצה, או להצטרך לקבוצה שחבריה חולקים את ניסיונם, תומכים זה בזה ומתמודדים יחד טוב יותר מאשר לחוד. ארגוני עזרה עצמית מפתחים שירות לאזרחים שיש להם בעיה והופכים אותם לפעילים הנאבקים לשיפור גורלם ולקידום האינטרסים המשותפים שלהם.

המרכז שירת מאז הקמתו אלפי פונים בישראל וגם בארצות אחרות. צוות המרכז היה מורכב מאנשי מקצוע מיומנים בתחומי הסוציולוגיה, המידענות, העבודה הסוציאלית, הפסיכולוגיה והחינוך. המרכז הציע ימי עיון וסדנאות לאנשי מקצוע שהיו מעוניינים ברכישת ידע ומיומנויות להפעלה ולקידום קבוצה או ארגון לעזרה עצמית.

קבוצות בתחילת דרכן רשאיות היו לקבל, באופן זמני ומוגבל, שירותי משרד בסיסיים במרכז: מען לקבלת מכתבים; משרד ובו טלפון להפעלת 'קו פתוח' כולל שירות קבלת הודעות; מקום לפגישות של הקבוצה; אולם לקיום כנסים והרצאות; תרגום חומרי הסברה וכדומה.

התחנה לטיפול בפרט ובמשפחה

בבית לנ"י בחיפה הוקמה תחנה לטיפול בפרט ובמשפחה. בתחנה עבדה קבוצה של עובדים סוציאליים מיומנים בתחום, בראשות מנהלת – עובדת סוציאלית בכירה. **עובדים אלה טיפלו** בבני זוג יחד ולחוד, בילדים ובמשפחות, בכל מיני בעיות אישיות, בין-אישיות ומשפחתיות. **כמו כן התקיימה בתחנה הכשרת עובדים סוציאליים בנושאי טיפול משפחתי**. הפונים לתחנה הגיעו מכל אזור הצפון.

האגף הצפוני בבית לנ"י בחיפה הוקצה לתחנה, ובו היה חדר המנהלת וכמה חדרים שבכל אחד מהם ישב עובד סוציאלי וקיבל את מטופליו. המסדרון שימש גם חדר המתנה למטופלים. בפרויקט היו שותפים שלושה: השירות לפרט ולמשפחה במשרד העבודה והרווחה, אגף הרווחה בעיריית חיפה ולנ"י. כאמור לעיל, התקציבים והתכנים המקצועיים הגיעו מהממשלה ומהעירייה, האמצעים הפיזיים, העובדים עצמם והמנגנון המינהלי היה של לנ"י.

בוועדת ההיגוי של הפרויקט ישבו נציגים של הגופים השותפים: מנהלת בית לנ"י בחיפה, מנהלת לנ"י בישראל, מנהלת התחנה, מפקחת ממשרד העבודה והרווחה – מהשירות לפרט ולמשפחה, נציג מאגף הרווחה בעיריית חיפה ונציג של העובדים הסוציאליים בתחנה. ועדת ההיגוי דנה באוכלוסיות הפוטנציאליות לטיפול, בהסדרי תשלום ובעניינים עקרוניים הקשורים לתפקוד התחנה.

מניעת אלימות במשפחה

בראשית שנות ה-80 קמה היחידה הראשונה בארץ למניעת אלימות במשפחה. גם היא ישבה בבית לנ"י בחיפה ועבדו בה עובדים סוציאליים. הם טיפלו במשפחות שבהן אותרו סימנים לאלימות בין בני הזוג ובין הורים לילדים. כמו כן, הם העבירו קורסים

לשוטרי משטרת ישראל בזיהוי מקרים של אלימות במשפחה, בהבנה שלהם ובהתייחסות מתאימה אליהם. משפחות מכל אזור חיפה והצפון, המועדות להתפרצות של אלימות במשפחה, הופנו על ידי העובדים הסוציאליים במקום מגוריהם לטיפול ביחידה.

היחידה הייתה פרויקט משותף של ארבעה גורמים הפעם: השירות לפרט ולמשפחה במשרד העבודה והרווחה, אגף הרווחה בעיריית חיפה, לנ"י ובית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה. עובדי היחידה כתבו עבודת מחקר בנושא אלימות במשפחה, בהנחיית פרופסור מבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת חיפה, שהיה מומחה למניעת אלימות במשפחה. גם בראש פרויקט זה פעלה ועדת היגוי, שבה היו נציגים מכל הגופים השותפים.

היחידה הייתה מוצלחת מאוד ושמה המקצועי התפרסם ברבים.

מרכז קשר הורים-ילדים

במהלך שנות ה-80 סיפרה מנהלת השירות לפרט ולמשפחה למנהלת לנ"י בישראל על סיור שערכה באנגליה, ובו נתקלה לראשונה בהסדר שבו נפגשו הורים פרודים או גרושים עם ילדיהם, במסגרת הסדרי ראייה, במקום מיוחד לצורך כך, בהשגחה מקצועית. מיד עלה הרעיון לפתוח מרכז כזה גם בישראל, בשיתוף פעולה בין השירות לפרט ולמשפחה ובין לנ"י: **'מרכז קשר הורים-ילדים'**. הרעיון העומד מאחוריו הוא כדלהלן: ההורים הפרודים או הגרושים אינם כשירים תמיד לשהות ביחידות עם ילדיהם, מכיוון שאינם מתנהגים כראוי; או לחלופין אינם יכולים מבחינה פיזית או כלכלית לקחת את ילדיהם אליהם הביתה, או לצאת אתם למקום כלשהו. המרכז משמש מקום מפגש בלתי אמצעי, בסביבה חמה, נעימה ומטופחת, שיש בה גם צעצועים ומשחקים וכדומה. ההורה מבלה עם ילדו/ילדיו בחדר, כאשר מעבר לזוגיות חד-כיוונית יושב איש מקצוע, עובד סוציאלי בדרך כלל, שמשגיח על הנעשה.

'מרכז קשר הורים-ילדים' הראשון נפתח בבית לנ"י בחיפה. לאחר שמשרד העבודה והרווחה נוכח בהצלחתו של הפרויקט, נפתח מרכז נוסף בבית לנ"י בתל אביב. מאחר שהמרכז ענה על צורך אמיתי באוכלוסייה ונדרש גם במקומות אחרים, פנה המשרד ללנ"י וביקש שגם בהם תהיה לנ"י המוציאה לפועל האדמיניסטרטיבית, ותדאג לאנשי המקצוע ולציוד. השותפים בהפעלת הפרויקט היו לנ"י, מרכז העבודה והרווחה ו'אשלים' – עמותה לתכנון ולפיתוח שירותים לילדים ובני נוער בסיכון ומשפחותיהם.

שיתוף הפעולה עם הצבא

בשנות ה-??? חלה ירידה הדרגתית בביקוש לדיור שהציעו בתי לנ"י, והתחזק הצורך לאיישם. מאחר שצה"ל נזקק מדי פעם למגורי חיילים וחיילות בתוך הערים, לצורכי השתתפות בקורסים למיניהם ושירות צבאי בתוך הערים – התחיל שיתוף פעולה בין צה"ל ובין לנ"י. בתי לנ"י, בעיקר הבית בתל אביב, הציעו מגורים לחיילות צה"ל במחיר סמלי ששולם על ידי הצבא, לתקופות ארוכות, כאשר החיילות שירתו בבסיסים פתוחים בקרבת מקום, או למדו בקורסים בקרבת מקום. כמו כן, שימשו הבתים

פתרונות לחיילות ששהו בעיר תקופות קצרות של לילה אחד או שניים. בית לנ"י בתל אביב איכלס בדרך כלל 50% אזרחיות ו-50% חיילות.

(74) קצינת ח"ן ראשית, אל"מ דבורה תומר (למטה משמאל), מלווה בקצינות ח"ן נוספות, שומעת הסברים על מטרות בתי לנ"י, 25.2.71

פרק ה': טלטלות ותמורות 1992-2007

המצב בארץ

שני העשורים, העשור שחתם את המאה ה-20, וזה שפתח את המאה ה-21 (ואת המילניום השלישי), מתאפיינים בתנודות תזזיתיות ביותר, בארץ ובעולם, בכל התחומים: חברה וכלכלה, ביטחון, מדע וטכנולוגיה, תרבות ודת, פוליטיקה ושלטון.

לאחר האינתיפאדה הראשונה בסוף שנות ה-80 ותחילת ה-90, ולאחר מלחמת המפרץ בשנת 1991, נכנסה ישראל, בלחצה של ארה"ב, לתהליך משא ומתן לשלום אינטנסיבי למדי: ב-1991 התקיימה ועידת מדריד שבה התנהלו שיחות עם מדינות ערב השכנות לישראל. ב-1992 נבחרה ממשלת שמאל בראשותה של מפלגת העבודה עם יצחק רבין כראש ממשלה, והיא האיצה את התהליך. ב-1993 נחתם 'הסכם אוסלו' הראשון בין ישראל ובין אש"ף בראשותו של עראפאת. הסכם זה הביא לייסודה של 'הרשות הפלסטינית'. ב-1994 נחתם הסכם השלום בין ישראל ובין ירדן, ויתר חלקיו של 'הסכם אוסלו', במהלך כל שנות ה-90.

שנות שלטונה של ממשלת העבודה הביאו תקווה חדשה לא רק בתחום תהליך השלום אלא גם בתחום התעסוקה והכלכלה. בימים אלה הייתה תנופה כלכלית אדירה בישראל שהוביל אותה תחום ההיי-טק. חברות חדשות רבות הוקמו והביקוש לעובדים עלה. גם התשתיות התפתחו מאוד, נבנו כבישים חדשים, מסילות רכבת, שכונות מגורים חדשות – לעלייה הגדולה שהגיעה בתחילת שנות ה-90. הטכנולוגיה העלית בתחום התקשורת, המחשוב והאלקטרוניקה התפתחה בקצב מסחרר.

בשנות ה-90 הגיעו לארץ התאגידים הטכנולוגיים הגדולים בעולם, כי הבחינו בעוצמות של ישראל שיכולות לתרום גם לצמיחה שלהם. בעקבותיהם הגיע שטף של השקעות זרות ומרכזי מו"פ נוספים. התנופה היזמית נתמכה בקרנות הון סיכון, שהיו הבסיס להקמתן של מאות חברות סטארט-אפ חדשות בתחום ההיי-טק. חלקה של ישראל בתעשיית ההיי-טק העולמית עמד על כ-4% בסוף שנות ה-90, ובשנת 2006 כבר עבר את ה-6%.

אלה היו סממניה של 'הכלכלה החדשה'. מניות רבות הונפקו בציפייה לרווחים גדולים. ערכן 'על הנייר' של חברות רבות היה גבוה בהרבה מערכן בפועל; עובדים גויסו והתחלפו בקצב מסחרר, שהצביע על הדינמיות הרבה של הענף.

בשיא התנופה הכלכלית והמדינית, ב-4 בנובמבר 1995, יגאל עמיר, בחור צעיר, דתי ימני, רצח בשלוש יריות אקדח את ראש ממשלת ישראל, יצחק רבין, בסיומה של עצרת למען השלום ונגד האלימות, שהתקיימה ב כיכר עיריית תל אביב. מעשהו של יגאל עמיר ביטא את תחושות הימין הדתי בישראל, ובעיקר את תחושות תושבי יהודה, שומרון ועזה ('המתנחלים') שחשו כי הגיבוי שקיבלו במהלך כל שנות ישיבתם בשטחים אלה נמוג, וכי ממשלת ישראל מפנה להם עורף בכך שהיא מנהלת משא ומתן עם הפלסטינים על החזרת השטחים ועל הקמת מדינה פלסטינית.

ממשלת רבין משנת '92 הייתה הממשלה האחרונה שהשלימה כהונה בת כמעט ארבע שנים, ומאז ועד היום התקיימו בחירות בישראל בממוצע כל שנתיים. הסיבה העיקרית לכך נעוצה בעובדה, שלמעשה מאז שהחל תהליך השלום בתחילת שנות ה-90 הצטמצמו ההבדלים העקרוניים בין ימין לשמאל בישראל, גם בתחומים המדיניים וגם בתחומים הכלכליים. כל צד קיווה כי בעלותו לשלטון הוא ימצא את הפתרונות המיוחלים לכל הבעיות ויביא שלום ורווחה. כאשר כל אחד מהצדדים לא הצליח במשימה זו, החליף אותו הציבור בבחירות בחלופה הנגדית, אולם בפועל נבחר הציבור לא הפתיעו, והמשיכו את מהלכי קודמיהם. כך שלמעשה, התחלופה הגבוהה הייתה ביטוי לניסיון למצוא פתרון אולטימטיבי שלא הגיע.

לאחר הירצחו של רבין, בשנת 1996, גברו מעשי הטרור של מחבלים מהשטחים, והחל רצף של פיגועים רצחניים בלב אוכלוסייה אזרחית ישראלית. בבחירות בשנת 1996, לראשונה בבחירות ישירות, נבחר בנימין נתניהו מהליכוד כראש ממשלה, בתקווה שיביא 'שלום וביטחון'. בחירה זו הייתה גם היא תגובה לתחושה כי ממשלת רבין 'הלכה רחוק מדי' בתהליך השלום וזנחה את הביטחון האישי של תושבי המדינה.

נתניהו המשיך באטיות בתהליך אוסלו וחתם על עוד שני הסכמי המשך, בשנים 1997 ו-1998. ישראל יצאה מרוב שטחי הרשות הפלסטינית והותירה שליטה צבאית בחלקים ממנה.

הממשלות שנתניהו כיהן בהן, כראש ממשלה בשנים 1996-1999 וכשר אוצר בתחילת שנות האלפיים, התאפיינו במדיניות כלכלית וחברתית שנבעה מתפיסה נאו-ליברלית, שהמריצה את ההפרטה החלקית במשק, בין היתר בשירותים החברתיים. ארגונים וולונטריים, וביניהם לנ"י, מצאו את עצמם בתחרות הולכת וגוברת על גיוס משאבים.

בשנים אלה, בעקבות ההזדמנויות הכלכליות והעסקיות הנרחבות גדלו מאוד הפערים החברתיים. פערי ההכנסה בין העשירים לעניים נעשו קיצוניים במיוחד. לכך נוספה תופעה חדשה בישראל, תופעת מהגרי העבודה, 'העובדים הזרים'.

בשנת 1993 החליטה ממשלת רבין לפתוח את שערי מדינת ישראל לגיוס יזום של עובדים מעבר לים, כחלופה לעובדים הפלסטיניים שעבדו בישראל עד אז. גיוס מהגרי עבודה לא יהודיים ולא פלסטינים הפך את מדינת ישראל מ'מדינת עלייה' ל'מדינת הגירה' בעל כורחה. הוא גם יצר שכבה חברתית חדשה, שמעמדה הלא-אזרחי הופך את המהגר למושא פגיע וזמין למעשי ניצול ולהפרה בוטה של זכויות יסוד.

הדינמיקה שנוצרת סביב הגירה זו חושפת בצורה הבוטה ביותר את סתירותיה המבניות של הגלובליזציה, ובראשן את 'הפיצול' המתקיים בין אינטרסים כלכליים נאו-ליברליים, הלוחצים להגמשת גבולות ולחצייתם על ידי הון, סחורות וכוח עבודה, ובין אינטרסים לאומיים המבקשים לבצר את הגבולות ביתר שאת מפני מעבר בלתי רצוי של בני אדם.

ב-1999 נערכו בחירות ונבחר אהוד ברק, יו"ר מפלגת העבודה כראש ממשלה. שוב ניצתה תקווה חדשה לתהליך שלום. אולם שיחות השלום שניהל ברק עם עראפאת

בקמפ דיוויד ביולי 2000 נכשלו. בסוף ספטמבר 2000 פרצה התקוממות בשטחים שזכתה לכינוי 'אינתיפאדת אל-אקצה' (האינתיפאדה השנייה) בשל הקישור שנעשה בינה לבין עלייתו של אריאל שרון לביקור בהר הבית והמהומות שפרצו בעקבות זאת.

במקביל פרצו אירועי הפרות סדר במגזר הערבי שבהם נהרגו 12 אזרחים ערביים, תושב שטחים אחד ואזרח יהודי.

בסוף שנות ה-90, כשהתחזיות הכלכליות לא התממשו דובר על 'פיצוץ הבועה'; חברות היי-טק רבות נסגרו ואלפי אנשי מחשבים צעירים (בינתיים הפכו לימודי מדעי המחשב לתחום הפופולרי ביותר באוניברסיטאות) מצאו עצמם מחוסרי עבודה.

ב-2001 שוב נערכו בחירות שבהן נבחר אריאל שרון כראש הממשלה. שרון ניסה לגרום להפחתת כוחה של הרשות הפלסטינית באמצעים שונים, להראות את הקשר בינה לטרור, ולגרום לה לדה לגיטימציה בעולם. עם זאת בתקופת כהונתו הגיע לשיאו גל טרור, שהתבטא בעיקר בפיגועי התאבדות, והגיע לרמות חסרות תקדים בשנים 2001-2002.

גל הפיגועים הקשים שהציפו את ישראל והלחימה ההולכת ומסלימה בשטחים פגעו קשות במצב הכלכלי: נוצר צורך להגדיל באופן ניכר את תקציב הביטחון על חשבון שאר צרכיה של המדינה, התיירות בארץ קרסה בשל חששם של התיירים לביטחונם האישי ומשקיעים זרים הדירו רגליהם מהמדינה. ממדי העוני והאבטלה התגברו.

אחרי טבח ליל הסדר במלון פארק בנתניה, במארס 2002, ואחרי שבחודש זה נרצחו יותר מ-120 אזרחים וחיילים ישראלים, הממשלה בראשותו החליטה על כיבוש השטח שבשליטת הרשות הפלסטינית במבצע 'חומת מגן'. מבצע זה פורר את תשתיות הטרור ביהודה ושומרון, הצליח להוריד במידה ניכרת את מספר ההרוגים בפיגועים, ושם קץ לתחושות של אפוקליפסה וחורבן שהביא ההרג היום-יומי במארס 2002.

בבחירות 2003 נבחר שרון שוב לראשות הממשלה, מינה את בנימין נתניהו לשר אוצר ותמך בלי סייג במשנתו הקפיטליסטית ובקיצוץ הקצבאות. בביטחון האישי חל שיפור, וגם המיתון התחלף בצמיחה.

בנאום שנשא בכנס הרצליה בסוף 2003, הודיע שרון שבכוונתו, אם לא ימצא פרטנר פלסטיני הולם, לבצע בעתיד הקרוב נסיגה חד צדדית מחלקים מיש"ע ואף לפנות התנחלויות, תוכנית שהוא כינה 'התנתקות'. תוכניתו עמדה בסתירה לאידיאולוגיה שאותה ייצג בהתלהבות לאורך כל הקריירה הפוליטית שלו, והפתיעה רבים, בעיקר את תומכיו ואת המתנחלים, אולם היא זכתה לתמיכת רוב חברי הכנסת.

לקראת ביצוע התוכנית שטף את המדינה גל מחאה שארגנו ראשי ההתיישבות בשטחים, אולם עם כל העוצמה והמקורות שבגל המחאה הזו, שכלל בין היתר ענידת סרטים כתומים על בגדים ועל מכוניות, שרשרת אנושית מירושלים ועד לגוש קטיף שברצועת עזה, ועוד פעולות ש'הצטלמו היטב' – הציבור הרחב בישראל, מכל הקשת הפוליטית, שעייף מבזבז משאבים כה גדול על ציבור יהודי כה קטן שהתיישב בלב אוכלוסייה פלסטינית, לא השתכנע.

ביצועה של 'תוכנית ההתנתקות' החל ביום ה-15 באוגוסט 2005. החלק של פינוי האזרחים שבה הושלם בתוך שמונה ימים. צה"ל השלים את יציאתו מעזה ב-11 בספטמבר 2005 ולמחרת נערכו בה, ובהתנחלויות החרבות שבה, חגיגות פלסטיניות המוניות. בצפון השומרון הסתיימה התוכנית בפינוי מחנה דותן על ידי צה"ל ב-22 בספטמבר. עם סיום ביצוע התוכנית החל תהליך ארוך של שיקום המפונים.

בשל המתיחות בין שרון לבין מפלגתו, אשר התנגדה לדרכו, ב-21 בנובמבר 2005 פרש שרון מהליכוד והקים סיעה חדשה ששמה 'קדימה', אליה הצטרפו כמה מחבריו מהליכוד וכן חברי כנסת ממפלגת העבודה, במהלך שהחליש מאוד את מפלגת הליכוד.

שרון לא הציג תוכנית מדינית ברורה, אולם הצהיר שאין בדעתו להוביל התנתקות חד-צדדית נוספת.

ב-18 בדצמבר 2005 לקה שרון באירוע מוחי קל. ב-4 בינואר 2006 עבר אירוע מוחי שני, הפעם חמור. בשל דימום מוחי שחייב, עקב נבצרותו, את העברת סמכויותיו כראש הממשלה לממלא מקומו, אהוד אולמרט. לאחר טיפול החירום שניתן לשרון, הוא שקע בתרדמת, ונמשך אשפוזו בבית החולים הדסה עין כרם. ב-29 במאי הועבר שרון למחלקה לשיקום נשימתי שבמרכז הרפואי שיבא.

בבחירות שהתקיימו ברשות הפסטינית בינואר 2006, עלתה לשלטון ממשלת חמאס.

בבחירות 2006 בישראל זכתה קדימה בבחירות. ב-14 באפריל 2006, בחלוף 100 ימי הנבצרות הזמנית של אריאל שרון, מונה אולמרט לראש הממשלה בפועל, ו-20 יום לאחר מכן, ב-4 במאי 2006, מונה אולמרט לראש ממשלת ישראל.

בקיץ 2006 נחטפו בתוך כדי פעולות טרור שלושה חיילים, אחד ברצועת עזה על ידי החמאס, ושניים בגבול הצפון, לתוך לבנון, על ידי החיזבאללה. בתגובה פתחה ישראל במבצע צבאי, שהתפתח למלחמה בת יותר מחודש. במהלכה נהרגו יותר מ-150 אזרחים וחיילים, וחיזבאללה שיגר אלפי רקטות לעבר צפון ישראל. המלחמה הסתיימה בהפסקת אש במאות הרוגים לחמאס ולחיזבאללה, אך גם עם יותר מ-100 הרוגים ישראלים וללא החזרת החטופים.

בעקבות חוסר ההשגה של מטרת המלחמה – שחרור החטופים, ועם הביקורת העזה על ראשי המדינה והצבא, הוקמו כמה ועדות חקירה לחקר אירועי המלחמה. הרמטכ"ל בעת המלחמה, דן חלוץ, התפטר טרם פרסום מסקנות ועדת החקירה העיקרית.

באותה התקופה יצאו לאור פרשיות שחיתות רבות של ראשי המדינה והמשק, וכן פרשות על רקע האשמות בהטרדה מינית של נשיא המדינה ושר שר בישראל. התחושה בציבור היא כי ראשיו מושחתים ופגומי מידות וכי אין הנהגה חלופית פוטנציאלית.

המשך שיתוף הפעולה עם משרד העבודה והרווחה

פרויקט 'יחדיו'

ב-1987 הופעלה תוכנית טיפול קבוצתית ופרטנית למשפחות במצוקה ששמה 'יחדיו', על לנ"י בשיתוף השירות לרווחת הפרט והמשפחה במשרד הרווחה ועמותת 'בית לכל ילד'.

תוכנית 'יחדיו', אשר פותחה על ידי השירות לרווחת הפרט והמשפחה ועל ידי אגודת 'בית לכל ילד', נועדה לשרת משפחות במצוקה, המסכנות את ילדיהן הרכים. משפחות אלה איבדו אמון ביכולתן וביכולת של עובדים סוציאליים ועובדי מערכות תומכות אחרות, לחלצן ממצבן. מטרתה של התוכנית היא ליצור הזדמנות למשפחות אלה לקדם את "יכולת ההורות" שלהן, למנוע סיכון מילדיהן ולקדם את התפתחותן ולממש שאיפות בסיסיות לגבי אורח חייהן.

במטרה לנסות למצוא את הדרך לעזור להורים לדאוג לילדיהם חיים טובים יותר מאשר היו להם, שמה לה 'יחדיו' ליעד לסייע להורים תוך סבלנות, סובלנות, כבוד ואמון הדדי. הרעיון ל'יחדיו' צמח מתוכנית שהוצגה בארץ ב-1985 על ידי גב' ארלין קוצ'מן מניו יורק (Parents and Children Together - PACT). 'יחדיו' במתכונתה הישראלית פותחה על ידי אגודת 'בית לכל ילד' והשירות לרווחת הפרט והמשפחה במשרד העבודה והרווחה.

ייחודיות שיטת ההתערבות בתוכנית "יחדיו" טמונה בהנחה שהורות היא שלב בתהליך התפתחותו של האדם, שלב הנשען על שלבי התפתחות תקינים קודמים. הורה שלא זכה ליחס תומך מהוריו יתקשה במילוי משימת ההורות. לפיכך, הכרחי לענות תחילה על הצרכים של ההורים, על מנת לאפשר להם להתייחס לצורכי ילדיהם ולחנכם. כדי להתמודד עם הורות לקויה יש לאפשר תהליך גדילה אטי, סבלני וממושך; להעניק את האמון והתמיכה הנדרשים לאם, הזקוקה לכך שיאמינו ביכולתה להיות אם טובה דיה לילדה. לכן מהלך החיים של קבוצות 'יחדיו' הוא ארוך וממושך – כשלוש שנים.

כמו כן עונה התוכנית על הציפייה מן העובדים הסוציאליים להמציא דרכי עזרה יעילות וחכמות ולטפל במשפחות במצוקה הראויות לשירות מכובד, יעיל ואיכותי. במהותה, תוכנית 'יחדיו' נבדלת מתוכניות שגרתיות אחרות במשקל הבולט הניתן לעשייה "עם" המשפחות ולא "במקומן".

העבודה נעשית עם האימהות בקבוצות תמיכה קטנות, ובשילוב עבודה פרטנית. הבחירה להתחיל באימהות עלתה מהמציאות שבה אנחנו חיים: האימהות הן האחראיות העיקריות לגידול ולחינוך הילדים. כמו כן התברר כי בחלק גדול מהמשפחות האב נעדר פיזית מן הבית, עקב סיבות כמו: פרידה, גירושין, התמכרויות ועבריינות. משפחות אחרות הן משפחות חד-הוריות מתחילה. קושי זה, וקשיים אחרים, מנעו עד היום ליצור מסגרת קבוצתית דומה לאבות. אולם מאחר ש'יחדיו'

שמה לעצמה כמטרה לשפר את יכולת ההורות, היא רואה צורך וחשיבות לשתף את האבות במסגרת הטיפול במשפחה, ובעתיד גם במסגרת קבוצתית.

המאפיין את המועמדות לתוכנית 'יחדיו', הוא, שהתפקוד האימהי שלהן מושפע מהתנסויותיהן ומחווייתיהן השליליות בילדותן: דחייה, עזובה, השפלה, חוסר קביעות ויציבות ולעיתים גם ניצול מיני. פעמים רבות הן ניסו, כילדות, להימלט מגורלן ולחפש לעצמן מסגרת חמה ומעניקה. רובן חשבו שמצאו מפלט בנישואין בגיל צעיר, אך מהר מאוד טפחה המציאות על פניהן. שוב היו דחויים, עזובות פיזית או נפשית, והפעם גם מטופלות בילדים, שלהם הן אמורות להעניק חום ואהבה.

לחוויות הקשות ולחסכי הילדות של ההורים השפעה רבה על תפקודם כאימהות וכאבות. לכך יש להוסיף גם גורמים נוספים, כמו: משאביה המצומצמים של המשפחה וקשיי הקיום, עומס התפקידים של האב/האם, וחסרונה של הכשרה מוקדמת למילוי תפקידים אלה. דרך אפשרית לטפל בנשים אלה תהיה באמצעות החוויה המתקנת.

בתוכנית 'יחדיו' נתפס כל אדם כבעל רצון ויכולת להיות הורה טוב לילדיו. לא תמיד בחיים קיימת אפשרות לממש יכולת זו. התפיסה הבסיסית המנחה שיטת התערבות זו היא, שאנשים אינם הופכים להורים טובים יותר על ידי רכישה ולמידה של מיומנויות הוריות, אלא יותר על ידי הגדרה מחודשת של מה שהם מצפים מעצמם כאנשים וכהורים.

הסיבה לעבודה קבוצתית, דווקא, היא שקבוצה קטנה דומה כמה שיותר למשפחה. הקבוצה מתפקדת כמשפחה תומכת ומזינה, המאפשרת לנשים גדילה באמצעות חיזוק הזהות העצמית בלי דרישה לתמורה מצד האימהות השותפות בקבוצה. הקבוצה משמשת בסיס להתנסויות ולאינטראקציות עם אחרים משמעותיים, אותן ההתנסויות שמאפשרות לאדם לשנות את הדימוי העצמי שלו במהלך חייו. בידוד חברתי וחוסר יכולת לבקש עזרה הם מאפיינים של משפחות מזניחות. הקבוצה מנסה להפחית את מצב הבדידות ולעודד את היכולת לבקש עזרה.

המשפחות שלהן מיועדת תוכנית 'יחדיו' הן משפחות המטופלות במחלקות הרווחה ברחבי הארץ. משפחות שבהן הילדים נמצאים בסיכון, בגלל קשיי ההורים למלא תפקידים כראוי. המשפחות נבחרות בעקבות תהליך מיון ובאבחון, כשהמוקד הוא על משפחות עם ילדים מתחת לגיל 10 הנמצאים בסיכון פיזי, התפתחותי ונפשי. ההנחה היא, שככל שהמשפחות צעירות יותר יש סיכוי רב יותר לשינוי.

במהלך כשלוש שנים מתכנסות קבוצות האימהות פעם בשבוע, לשעה וחצי. בכל קבוצה שתי מנחות. מבנה המפגשים דומה בכל השלבים, אך התכנים משתנים. המפגש מורכב מהשלבים הבאים: התכנסות, התנסות חווייתית, עיבוד, סיום.

שלבי העבודה בקבוצות: שלב א': גיבוש חברתי וטיפול עצמי (nurturing); שלב ב': הורות; שלב ג': עזרה עצמית והדדית. השלבים נבנים נדבך על גבי נדבך. רק לאחר שהושלם נדבך אחד ניתן לעבור לנדבך הבא. מטיפול ופינוק הנשים, להתייחסות אל הילדים ולעצמן כאל אימהות לילדים. בשלב הסופי דגש על אוטונומיה, על אחריות ועל עשייה.

תנאי הצטרפות לקבוצת "יחדיו" הוא ליווי המשפחה על ידי עובד סוציאלי, מאחר שהטיפול לא רק קבוצתי אלא גם פרטני. אין מניעה שהעו"ס המנחה קבוצת "יחדיו" יהיה גם עו"ס המשפחה של חלק מהמשתתפות בקבוצה.

מאז הפעלתה הפכה התוכנית לקרן אור למאות משפחות במצוקה ב-21 יישובים בארץ. התוכנית חיזקה אצל העובדים הסוציאליים את ההכרה והאמונה ביכולת לשנות מצבן של משפחות במצוקה, וגם החזירה תקווה ואמונה של ההורים ביכולת להשתנות.

פרויקט 'דרור' – פריצת שרשרת המצוקה הבין-דורית

גוזל דרורים התגלגל ללול תרנגולות וגדל עם האפרוחים. חי הגוזל עם האפרוחים וסיגל לעצמו את אורחות חייהם. האפרוחים גדלו להיות תרנגולות והגוזל – לדרור. יום אחד, פרץ שועל ללול והחל טורף את התרנגולות. ברחו התרנגולות ורצו לכל עבר והדרור רץ עמן. יצאה בת קול מהשמיים וקראה אליו: "פרוס כנפיים, הנף אותן ועוף, אתה דרור, עוף, הצל את עצמך!". הדרור החל מנענע בכנפיו, תחילה בחשש ואחר כך בביטחון רב יותר, התרומם, עף והציל את נפשו.

יש אנשים החיים את חייהם בלול המצוקה בתחושה שהם תרנגולות חסרות אונים, המצוקה שזורה בשגרת יומם. בעיות המצוקה הן תרבות חייהם ואין הם מבקשים לפותרן או להימלט מהן. אנשים אלה זקוקים לבת קול שתחדיר בהם את הידיעה שהם דרורים, ואת האמונה והביטחון שהם מסוגלים לעוף ולהילחץ מהמצוקה. על בת הקול ללמד את האנשים את המיומנויות כיצד לעוף ולהגיע לעצמאות ולרווחה. התהליך אשר אנשים עושים ועוברים ממצוקה לרווחה הוא מטרתה של 'תוכנית דרור'.

אחת התופעות שאנו עדים לה היא שילדיהם של משפחות רב-בעייתיות, הנמצאות בטיפול של שירותי הרווחה, הופכים בהתבגרם אף הם למטופלים (דור שני למצוקה), והם סובלים מאותן בעיות שאפיינו את משפחות המוצא שלהם. כמו כן, קיים חשש שגם ילדיהם של משפחות צעירות אלה יהפכו להיות דור שלישי למצוקה. מחלקת הרווחה היא מרכיב חשוב במערכת הסובבת את המשפחות הרב-בעייתיות.

חוסר אמונה בעצמם וחוסר אונים נמצאים בבסיס המאפיינים של המשפחות הרב-בעייתיות, והם באים לידי ביטוי בבעיות קשות בתחומי חייהם השונים. המשפחות החוות שרשרת של כישלונות, חשות שאין להן כל שליטה על חייהן, כאילו גורלן נגזר מהשמים והן חסרות תקווה. גם המטפלים מטילים ספק ביכולתה של אוכלוסייה זו להיחלץ ממצוקתה. עובדה זו משפיעה באופן שלילי על דרך הטיפול ומפתחת בקרב המטפלים ציפיות נמוכות מחברי משפחות אלה.

בני משפחות אלה הובסו פעמיים: פעם אחת בשל דלות משאביהם, שלא אפשרה להן להיחלץ ממצוקתם, ופעם שנייה בשל אי-יכולתן של המערכות החברתיות להתמודד עם מובסותם.

עוד מאפיין בולט המופיע בתחומי החיים השונים של משפחות במצוקה הוא חוסר היכולת שלהם לארגן ולתכנן את חייהן.

בדרך כלל, רוב המשאבים המושקעים במחלקות הרווחה מופנים לפתרון בעיות בוערות (לדוגמה: התדרדרות במצב הכלכלי, התמכרויות, אלימות, עבריינות, אבטלה וכו') תוך התמקדות בחבר אחד במשפחה ובבעיה הייחודית שלו. ההתערבויות הן קצרות מועד, הן תומכות ומקלות, אך אינן מביאות לפתרון שורשי של הבעיות. בדרך כלל כאשר חלה הטבה, עוברים העובדים לטפל בבעיה בוערת אחרת. כתוצאה מגישה זו נוצר מצב שבו החברים במשפחה מתדרדרים פעם אחר פעם למשברים, ואינם ממצים את הפוטנציאל ההתפתחותי שלהם.

תוכנית 'דרור' באה לענות על אחת הבעיות הקשות בעולם בכלל ובארץ בפרט. דור אחר דור ממשיך את שרשרת המצוקה והעוני של הדור הקודם. הסיבות לכך נעוצות במשפחות ובסביבתן, וקיימות תיאוריות סוציולוגיות ופסיכולוגיות המסבירות זאת.

מטרת התוכנית למנוע היוצרות דור שלישי ו/או רביעי של מצוקה. הכוונה לשנות אסטרטגיה מטיפול בסימפטומים – 'כיבוי שרפות' – לטיפול מעמיק לשם מניעה.

אוכלוסיית היעד של התוכנית היא משפחות צעירות אשר הילד הבכור שלהן גילו עד 3 שנים. משפחות שיש להן בעיות בכל תחומי החיים, ובני הזוג גם הם צאצאים למשפחות רב-בעייתיות (תרבות העוני) אשר מוכרות במחלקות הרווחה זה שנים.

עזרה לזוגות בשנות נישואיהם הראשונות, עד שלוש שנים, עשויה לשנות ביתר קלות דפוסי התנהגות שליליים אשר עדיין לא השתרשו בקרב בני הזוג, בעיקר בתחומים הקשורים ביחסים הבין-אישיים בינם לבין עצמם ובינם לבין משפחות המוצא שלהם. התקווה היא כי שינוי בדפוסי ההתנהגות של ההורים יגרור אחריו גם שינוי בהתייחסותם ובהתנהגותם בנושאים הקשורים לחינוך ילדים וגידולם. שנות החיים הראשונות של הילד הן המשמעותיות ביותר להתפתחותו, ועל כן התערבות מניעתית והכוונת ההורים יכולה לסייע לילד להתפתח בצורה טובה.

חשוב כי ההתערבות המוקדמת בחיי המשפחה לא תיפסק ותימשך בהדרגתיות. השלב הראשון בתוכנית זו הוא אינטנסיבי מאוד ונמשך עד חצי שנה. משפחות במצוקה מועדות להיקלע למשברים קשים ביתר קלות, ועל המטפלים להיות עם 'אצבע על הדופק' ולוודא את התפתחותם התקינה של הילדים.

יעדי התוכנית הם: **עזרה למשפחות לפתור בעיות בתחומי חייהן השונים, סיוע לבני הזוג לרכוש מיומנויות לפתור בעיות דומות בעתיד בכוחות עצמם – מעבר מתלות לעצמאות).**

העקרונות המנחים את התוכנית הם: **יישוג** – יציאה אל הסביבה הטבעית של המשפחות; **התייחסות למטופלים כאל שווים, אמונה ביכולתם ובפוטנציאל שלהם; רציפות טיפול ו/או רציפות קשר; ראיית המשפחה כמערכת; תכנון ארגון ושליטה; שני עובדים סוציאליים** – בתוכנית 'דרור' שני עובדים סוציאליים מטפלים בכל משפחה בו-זמנית, השאיפה היא כי שני העובדים יהיו גבר ואישה, כך שכל עובד יוכל ליצור אמון ואמפתיה עם המטופל בן מינו. מחקרים מדגישים את היתרונות

בהתערבות של שני עובדים במשפחה רב-בעייתית אחת; **מתן משאבים לשם פיתוח אישי, וסיוע חומרי מועט.**

התוכנית פותחה באגף הרווחה בקריית שמונה והופעלה שם החל משנת 1991. החל מדצמבר 1996 הופעלה התוכנית על ידי לנ"י ובשיתוף משרד העבודה והרווחה – השירות: לרווחת הפרט והמשפחה, לילד ולנוער ולעבודה קהילתית באמצעות מחלקות רווחה ברשויות המקומיות, שהחלוצה בהן היא מחלקת הרווחה בעיריית קריית שמונה. התוכנית מופיעה בסל השירותים של תוכנית האב 'ילדים בסיכון' ואלימות במשפחה' תוכנית ביצוע 1998 – משרד העבודה והרווחה. עמותת 'אשלים' שותפה להרחבה ולפיתוח התוכנית משנת 1999.

התוכנית הופעלה ב-12 רשויות מקומיות באמצעות מחלקות הרווחה: קרית שמונה, מרום הגליל, מבואות חרמון, חצור הגלילית, ראש העין, הרצליה, רמת גן, טירה, כפר-בא, תל מונד, ראשון-ציון, פרדס-נה-כרכור ואור עקיבא.

במהלך הפעלת התוכנית טיפלו 120 עובדים סוציאליים ב-120 משפחות שלהן 170 ילדים.

מניסיון הפעלת התוכנית ניתן ללמוד כי התערבות אינטנסיבית בקרב משפחות צעירות היא יעילה מאוד, מביאה לשינויים אצל ההורים, וכמובן בקרב ילדיהם הרכים. התערבות זו, לעומת תוכניות אחרות לגיל הרך, צופנת בתוכה פוטנציאל של התפתחות וצמיחה תקינים של הילדים לאורך שנים.

מחלקות שהיו מעוניינות להפעיל את התוכנית קיבלו הכשרה לעובדיהן. ההכשרה התבצעה על ידי לנ"י ובית הספר המרכזי לעובדים בשירותים החברתיים. בכל מחלקת רווחה שהצטרפה לתוכנית עבד עובד סוציאלי שהיה אחראי לנושא וריכז אותו.

למרות הקשיים והמשברים הרבים שאירעו במהלך ביצוע התוכנית, ניתן לראות בהערכות שנעשו עם כל המשפחות, שההתערבויות הביאו לשיפורים מידיים בכל המישורים.

המסקנה מתוכנית 'דרור' וממחקרים שנעשו בספרות המקצועית היא, שרצוי להשקיע במשפחות צעירות. הקשיים בעבודה מרובים, אך תוצאות ההתערבות נותנות תקווה רבה.

המסר העיקרי של התוכנית למשפחות הוא: "הפסיקו להיות חסרי אונים, צאו מהיאוש, תפסו יוזמה, שלטו בחייכם, עזרו לילדיכם להגיע לעתיד טוב יותר, תנו להם תקווה!"

שירותי אומנה במרכז

"שירותי אומנה במרכז" מספקים שירותי אומנה לילדים הנזקקים לכך במרכז הארץ. מטרת הפרויקט היא לספק בית חם, תומך יציב לילדים שאינם יכולים לחיות עם הוריהם הביולוגיים.

בעבר היו שירותי האומנה בידי הממשלה. עד ההפרטה ב-2001, רק 15% מהילדים הנזקקים הושמו במשפחות אומנה, בעוד 85% הנותרים נשלחו לפנימיות ולמוסדות אחרים. מטרת הפרויקט היא להפוך את הסטטיסטיקה הזאת ולעמוד בשורה אחת עם המגמות המובילות במדינות המערב, שבהן רוב הילדים הנזקקים גדלים במשפחות אומנה.

"שירותי אומנה במרכז" נוסדו ב-2001. הפרויקט מופעל בשלושה אתרים, תל איבי נתניה ובני ברק, ומציע שירותים לאוכלוסייה היהודית – החילונית, הדתית והחרדית, ולאוכלוסייה הערבית. הפרויקט מעסיק 21 עובדים סוציאליים ושלוש מזכירות. בששת החודשים שעברו מיקמנו 550 ילדים במשפחות אומנה, ו-25 משפחות נוספות מועמדות עכשיו לאומנה.

"כנס בן יומיים, מרגש ונדיר, שכותרתו 'חלומי של ילד' הביא תחת קורת גג אחת הורים במשפחות אומנה, ילדים במשפחות אומנה ועובדי שירות האומנה אל קיבוץ כינרת שעל חוף הכינרת. הכנס תיאר את חוויית האומנה מנקודת מבטם של הילדים. שיאו של הכינוס היה פאנל שאירחתי, כעומדת בראש 'שירותי אומנה במרכז'. במהלך הפאנל, חמישה ילדים שגודלו במשפחות אומנה פרשו בפני הקהל את החוויות, את הקשיים ואת ההישגים שלהם.

"ציון, כיום סטודנט לתיאטרון, גודל במשפחת אומנה החל מגיל 9. 'לפני שהושמתי במשפחת אומנה, שוטטתי ברחובות; לא היו לי חוקים ועשיתי מה שרציתי. כשהגעתי לראשונה לביתי החדש לא הבנתי את החוקים שלהם. סירבתי לאכול ופחדתי שירעילו את האוכל שלי. במהלך השנים, החיבה והאהבה שקיבלתי מהמשפחה האומנת עזרו לי להתגבר על פחדיי. אני מרגיש שאני שייך למשפח, בדיוק כמו ילד שלהם-עצמם. אני חייב להם את חיי'. הסיפור של ציון העלה דמעות בעיני כולם.

"בתום הכנס, שלושה עובדי לנ"י קיבלו פרסי הצטיינות. כמו כן, קיבלו פרסים גם שלוש משפחות אומנה שמטפלות בילדים החולים במחלות סופניות, וכן משפחה שהרחיבה את האומנה גם לאם הביולוגית של ילד נכה שבו המשפחה מטפלת. לנ"י זכתה להכרה בכנס, כמפעילת 'שירותי אומנה במרכז', וכן קיבלה מכתבי הערכה ממשדד הרווחה וממשתתפים אחרים בכנס."

ענת דונוביץ', מנהלת הפרויקט

בעמותת לנ"י, אשר אחראית על אזור המרכז (מגדרה עד חדרה), מספר הילדים שהושמו במשפחה אומנה עלה מ-450 בתחילת מאי 2001, ל-520 ילדים באפריל 2002. בנוסף עוד 20 ילדים נמצאים כיום בהליכי השמה.

By Tali Halaf, Social Worker
Anat Dunovitch, Head of Foster Care Project

לאה – סיפור הצלחה של היקלטות במשפחת אומנה

נכתב על ידי טלי חלאף, עובדת סוציאלית
ענת דונוביץ', מנהלת הפרויקט

לאה נולדה כפגה, ומשקלה בלידה היה 960 גרם. היא נולדה בשבוע ה-28 להריון, לריקי, אמה בת ה-16, ולבועז, אביה בן ה-19. במהלך שני חודשי האשפוז שלה, הוריה הצעירים ביקרו אותה בקביעות ולמדו לטפל בתינוקת הצעירה. ריקי ובועז שניהם באים מבתים בעייתיים. בילדותם היו קורבנות של סמים, אלכוהול, אלימות והתעללות. שניהם בילו חלק גדול מילדותם הרחק מבתיהם.

Leah was born prematurely and weighted a mere 960 grams. She was born in the 28th week of pregnancy to Ricki, her 16 year old mother and Boaz, her 19 year old father. During her 2 months of hospitalization, her young parents visited her regularly and learned to care for the young baby. Ricki and Boaz both come from troubled homes. They were childhood victims of drugs, alcohol, violence and abuse. They both spent part of their childhood away from their homes.

למרות שאיפתם לגדל את לאה בעצמם, לא היו להם מגורים קבועים ולא יציבות פיננסית, שניהם היו צעירים מאוד ונמצאו עדיין בתהליך גדילה והתבגרות. מערכת היחסים ביניהם התאפיינה אלימות מילולית ופיזית. בהתערבות של בית משפט הושמה לאה במשפחת אומנה.

Despite their wish to raise Leah themselves, they lacked permanent housing, had no financial stability and were both extremely young and still in the process of growing up themselves. Their relationship was characterized by verbal and physical violence. With court intervention, Leah was placed in a foster family.

שרה ויוסף היו למשפחה האומנת של לאה. הם זוג דתי בשנות ה-30 לחייהם, ואינם יכולים להביא ילדים לעולם בעצמם. הם קיבלו את לאה בהיותה בת 10 חודשים. שרה ויוסף ניסו להישאר בקשר עם ההורים הביולוגיים. אף על פי שזהותם ומקום מגוריהם נשמרו בסוד, הם התייצבו לפגישות קבועות במרכז לאיחוד משפחות, והחליפו מכתבים ותמונות, באופן קבוע, עם משפחתה האומנת של לאה.

Sara and Yosef became Lea's foster family. They are a religious couple in their 30s, who cannot have their own children. They received Leah at 10 months of age. Sara and Yosef tried to keep in touch with the

biological parents. Although their identity and place of residence was kept secret, they attended scheduled meetings at the family reunion center and exchanged letters and photographs regularly.

לאה גדלה והייתה לילדה חייכנית ועליזה, אולם סבלה מבעיות רפואיות רבות ולא יכולה הייתה ללכת לגן הילדים. מצבם של ריקי ובועז לא השתפר, והם החלו לשקול לבקש את אימוצה של לאה. שרה ויוסף רצו מאוד לאמץ את לאה, ותהליך האימוץ החל. כצעד אחרון להשלמת התהליך, התבקשו ריקי ובועז להצטרף לתוכנית "דרור".

Leah grew to be a smiley and cheerful child but suffered from many physical ailments and was non able to attend preschool. Ricki and Boaz's situation did not improve and they began to contemplate adoption. Sara and Yosef were eager to adopt Leah and the process for adoption began. As a final step, Ricki and Boaz were asked to join the Dror projects.

בעזרתם של עובדים סוציאליים מסורים מאוד, עבד הזוג הצעיר על הקמת מסגרת בטוחה למשפחתם. הם החלו לעבוד באופן קבוע, מצאו מקום מגורים ועמלו לשפר את מערכת היחסים ביניהם. בהדרגה, עזרו שרה ויוסף לריקי ובועז לקבל אחריות לטיפול בלאה. אחרי 14 חודשים של אומנה, לאה הוחזרה לחזקת הוריה הביולוגיים. ההורים האומנים שמרו על קשר עם המשפחה הצעירה והמשיכו לבקר את לאה בביתה. שישה חודשים לאחר מכן אימצו שרה ויוסף תינוק, ובאותו הזמן נרשמו כמשפחה אומנת לילד נוסף.

זהו אחד מהסיפורים המרגשים ומחממי הלב ביותר, על ההצלחה הכפולה של "שירותי אומנה במרכז" ופרויקט "דרור", שניהם מנוהלים בחסות לנ"י.

With the assistance of two very committed social workers, the young couple worked at establishing a secure framework for their family. They attained employment, found housing and worked on their relationship. Gradually, Sara and Yosef assisted Ricki and Boaz take responsibility for the care of Leah. After 14 months of foster care, Leah was returned to the custody of her biological parents. The foster parents kept in touch with the young family and continued to visit Leah at home. 6 months later, Sara and Yosef adopted a baby while simultaneously enlisting for another foster child.

This is one of the most exciting and heartwarming stories of the joint success of Foster Care in the Center and Dror projects, both run under auspices of WLI.

אנשים ראויים רבים היו מעורבים בסיפור ההצלחה הזה – ההורים הצעירים, שעבדו קשה לבסס את חייהם; ההורים האומנים, שהקדישו עצמם לטיפול בילדה חולה בעודם מכבדים את זכויותיהם של ההורים הביולוגיים; העובדים הסוציאליים של פרויקט "דרור", שעזרו לריקי ולבועז בתהליך השינוי בעברו, והעובדים הסוציאליים של שירותי האומנה, שעזרו בתהליך השיקום וליוו את שתי המשפחות במהלך הזמן. סיפורים כאלה ומעוררים השראה ומניעים את כל העובדים הסוציאליים ב"שירותי אומנה במרכז". העבודה הקשה שלהם זוכה לתגמול בדמות סיפור מרגש שכזה.

Many remarkable individuals were part of this success story – the young parents who worked at reestablishing their lives, the foster family who devoted themselves to caring for the sick infant while respecting the rights of the biological parents, the Dror social workers who helped Ricki and Boaz in their change process, and the Foster Care social workers who helped in the rehabilitation process and accompanied the families throughout the time. Tales such this one, inspires and motivate all the workers at Foster Care in the Center. Their hard work is redeemed by such beautiful story.

תמיכה באומנים עולים

בשנות ה-90 פעלה ועדה משותפת ללנ"י, למשרד לקליטת עלייה, למשרד המדע והאומנויות ולסוכנות היהודית, **ועדה לקליטת אומנים עולים מצטיינים**. פעילות הוועדה היתה המשך ישיר לפעילותה של לנ"י לרווחתם של עולות ועולים חדשים בצעדיהם הראשונים בישראל – רווחה אישית, חברתית, מקצועית וכלכלית.

מטרת הוועדה הייתה סיוע לאומנים מצטיינים להיקלט בארץ במקצועם, נוסף על הסיוע הניתן לאומן במשרדי ממשלה ובמוסדות אחרים. הסיוע הכספי ניתן לאומן כמענק.

הוועדה דאגה ל**סיוע קבוצתי** – השתתפות במימון וארגון חשיפה ראשונה בארץ לאומן באמצעות מופע, קונצרט, תערוכה, יריד, פסטיבל, הפקות, פרסומים; השתתפות בהכשרות מקצועיות ייחודיות קצרות טווח; השתתפות בביצוע פרויקטים ניסיוניים בכל תחום אומנותי;

ולסיוע אישי – השתתפות ברכישת כלי נגינה או בתיקונו. השתלמות בפיתוח קול, שיעורי היגוי ואחרים המסייעים לקידום האומן; רכישת ציוד מקצועי וחומרים לאומנים בכלל תחומי האומנות; השתתפות בעלות תרגום והוצאה לאור של כתבי יד סופרים, משוררים ומחזאים; סיוע בהשמה תעסוקתית – ייעוץ והכוונה; למצטיינים במיוחד – סיוע במימון קונצרט, מופע או תערוכת יחיד.

ברשות הוועדה היה מאגר ארצי ממוחשב שהכיל את שמות האומנים, את כתובתם ואת מספרי הטלפון בבתיהם, על פי הסיווג המקצועי של האומן. מידע זה שימש את

המוסדות במציאת מועמדים לתעסוקה בתחומם. הכרטיסייה האישית כללה המלצות סיוע לאומן שניתנו על ידי ועדות מקצועיות.

הזכאים לסיוע הוועדה היו עולים שהוכרו על ידי ועדה מקצועית בתחום אומנותם כמצטיינים ומצטיינים במיוחד. כמו כן, אומנים שהתקבלו אחר מבחן לתעסוקה במקצועם, על ידי מוסדות תרבות מובילים. תקופת זכאות האומן לסיוע הייתה בת שלוש שנים מיום עלות העולה ארצה, וחמש שנים לסופרים/משוררים מיום עלותם ארצה.

מימון הסיוע לאומנים תוקצב על ידי המשרד לקליטת עלייה, משרד המדע והאומנויות והסוכנות היהודית, בחלקים שווים. לנ"י השתתפה בהוצאות תפעול הוועדה – שווה כסף בניהול הנה"ח, ראיית חשבון, טיפול בהמחאות ושונות.

מספר האומנים שהיו זכאים בפוטנציה לסיוע הוועדה, בתחומים: מוזיקה, מחול, ספרות ושירה, אומנות פלסטית, קולנוע וטלוויזיה, תיאטרון ובמה היו, בשנת 1992 – 1147, בשנת 1993 – 985.

בשנת 1993 דיווחה הוועדה על פעילותה כדלהלן:

מוזיקה:

השתתפות בעלות משכורתם של 6 זמרים מובטלים במסגרת המקהלה הפילהרמונית הישראלית. המקהלה הפילהרמונית השלימה משכורתם וסייעה להם בהכנת רפרטואר, פיתוח קול ועוד.

מציאת תעסוקה למלחינים עולים במסגרת עבודה קהילתית.

קונצרט יצירות מלחינים עולים התקיים במוזיאון ישראל, והוקלט להשמעה ב'קול ישראל'.

השתתפות בסדנת האופרה הישראלית החדשה. סדנה זו נערכה אחת לשנה בהשתתפות מיטב מורי ה'מטרופוליטן אופרה' מניו יורק. המשתתפים בסדנה השתלמו בהכנת רפרטואר חדש, בפיתוח קול, במשחק ועוד.

אומנות פלסטית:

סיוע ליריד ומכירה פומבית של עבודות של עשרות אומנים ב'תיאטרון ירושלים', כולל כיסוי עלות מסגור העבודות.

השתתפות בסדנה ב'בצלאל', שבה השתלמו במשך 6 חודשים 35 אומנים בתחום עיצוב סביבתי. האומנים למדו התאמת תוכניות אדריכלות לסביבה, חומרים ייחודיים ואופייניים לבנייה הישראלית, טכניקות תרגום ויישום יצירות לתוכנית עבודה, תורת הצבעים והחומרים, כלכלה, תקצוב, תמחיר והגשת עבודות לביצוע, וכן אנגלית

ועברית. מסיימי הסדנה, ציירים, פסלים וגרפיקאים החלו להשתלב כקבוצות עבודה ברחבי הארץ.

סמינר העשרה במסגרת 'האוניברסיטה העממית' שבו קיבלו 37 אומנים מרחבי הארץ הרצאות בנושאי אומנות המאה ה-20 ואומנות ישראלית (בעברית, בסיוע מתורגמנית לרוסית). נערכו סיורים במוזיאונים ובמשכני אומנות והתקיימה עבודה בסדנאות יצירתיות מעשיות.

השתתפות בעלות תערוכה קבוצתית בשם 'בית חדש – אור חדש' שבה השתתפו 38 אומנים בתחומים עיצוב, ציור, פיסול, צילום אומנותי ומלאכת מחשבת. התערוכה נדדה במשך 3 חודשים והתקיימה ב'בנייני האומה' וב'תיאטרון ירושלים', ב'תיאטרון חיפה' ובבית המלין בתל אביב. הוועדה סייעה בארגון ובמיון העבודות עם אוצר התערוכה יאן ראוכברגר. בעקבות התערוכה זומנו 4 אומנים לתערוכות יחיד.

הוועדה טיפלה בקבלת הנחה של 50% ביריד אומנויות ירושלים. הוועדה מטפלת בשיתוף אומנים ביריד יודאיקה שיתקיים בירושלים.

(65) תערוכה של ציירת, אירנה קליך, עולה מרוסיה בתמיכת לנ"י

תיאטרון ובמה:

חשיפת תיאטרון "אנשים ובובות" בפסטיבל עכו 1993. המענק ניתן לכיסוי הוצאות נסיעה, הובלות, שכר עבודה ושכירת ציוד. הוועדה מטפלת מציאת בתעסוקה למעצבי במה.

סופרים ומשוררים:

השתתפות בעלות דוכן ספרים ביריד 'שבוע הספר העברי', בשיתוף התאחדות הסופרים. מענקים להדפסת ספר ולתרגום תסריט לסרט.

ריקוד/מחול:

סיוע ברכישת ביגוד ורדיו טייפ.

יריד אומנויות ברעננה:

פרסום יריד אומנויות ל"ג בעומר ברעננה במקומונים. היריד, שאורגן על ידי עיריית רעננה ומשרד הקליטה, תרם לחשיפת מוזיקאים ואומני במה, וסייע למכירת עבודות של ציירים, פסלים ומלאכת מחשבת. הוועדה מצאה לנכון לסייע במענק של 150 ₪ לכל אחד מ-27 האומנים שהגיעו ליריד מהערים: נתניה, חדרה, פתח תקווה, רמלה, לוד, כפר סבא והרצליה, לכיסוי עלויות הובלת כלי נגינה, תמונות, פסלים והמצאות אחרות.

ארוחת סיום שנה בבית הספר התיכון של לנ"י בנתניה

במשך שנות קיומו, בסיומה של כל שנת הלימודים התקיים בתיכון לנ"י אירוע ייחודי, שסיכם את הפרויקט השנתי במגמת אומנות הבישול והאפייה. את האירוע כיבדו בנוכחותם ראשי משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מנהיגי העיר, שפים מהמובילים בענף המלונאות ונציגי צה"ל.

בשנת 2003 נקרא הפרויקט השנתי 'מבשלים שלום'. חלקו הראשון של הערב הוקדש לפרס נובל לשלום, ולזוכים בפרס נובל לשלום במשך השנים, ביניהם: יצחק רבין, מנחם בגין, אנואר סאדאת, ג'ימי קארטר ואחרים. בחלקו השני שוחזרה ארוחת הערב החגיגית שהוגשה בטקס פרס נובל לשלום באוסלו, בדצמבר 2002. הארוחה הוכנה על פי מתכונים מקוריים שנשלחו מטעם ארגון פרס נובל לשלום באוסלו, במיוחד לרגל האירוע. השפים שניצחו על הכנת הארוחה היו: מיקה שרון (מסעדת 'מיקה' תל אביב); עזרא קדם (מסעדת 'ארקדיה' ירושלים) וניר צוק (מסעדת 'אורדליה' ביפו ותוכנית הטלוויזיה 'צוקריה'). בין אורחי הכבוד בטקס הייתה נספחת התרבות של שגרירות נורווגיה בישראל, גב' אוטרי ריידן. מנהל מגמת הקונדיטוריה בתיכון לנ"י, משה ויסוצקי, שעמד בפני פרישה לגמלאות, ביקש לאחר שירת ההמנון לעמוד דקה דומייה לזכר הרוגי הפיגוע בליל הסדר במלון 'פארק' הסמוך, בשנה שלפני כן. בין הרוגי הפיגוע היה שף מלון 'פארק', ארקדי ויזלמן, שהיה בוגר בית הספר לנ"י.

בשנת 2005 הוקדש פרויקט השנתי למאכלי ירושלים בעדות ישראל. במסגרת פרויקט זה נחשפו התלמידים למקורותיהם של מאכלי ירושלים על שכונותיה ותושביה המגוונים, ואף יצאו לחוות מקרוב את ניחוחותיה ואת בתי התבשיל שבה.

פעילויות נוספות:

מרכז קהילתי בחצור הגלילית

לנ"י השתתפה בהקמת מרכז קהילתי בחצור הגלילית, הפועל בתחומי התרבות, האומנות והספורט

קורס לאחים ואחיות לעולי אתיופיה

לנ"י ייסדה קורס לאחים ואחיות עולי אתיופיה, שהתקיים בשנים 1999-2000 בבית הספר שליד בית החולים הממשלתי בנהריה, ובוגריו שובצו במערכת הבריאות ברחבי המדינה.

בית הספר לאומנויות באשקלון

בית הספר, המאכלס תלמידי כיתות א'-ו', זכה לתמיכת לנ"י בהקמת ספרייה מקצועית.

תמונה???

אפילוג: בהווה, עם הפנים לעתיד

לנ"י החלה את פעילותה בראשית המאה ה-20, בתמיכה בהתיישבות יהודית – נשית בעיקר – בארץ ישראל, לקראת הקמה של מדינה ריבונית. בימים ההם, כשהמחסור בסיוע הומניטרי וחינוכי-מקצועי היה אין-סופי, התמקדה לנ"י בפרויקטים ייחודיים ופורצי דרך במציאות של אז, בתחומי הקליטה, הרווחה והחינוך בארץ ישראל. לנ"י פעלה בתוך ריק, כאשר מן האוכלוסייה עלו צרכים אמיתיים וחסכים ניכרים, ולנ"י – באמצעות דחף, יוזמה ורוח התנדבות – הצליחה לגייס משאבים בתחום הרוח והחומר כדי לענות על צרכים אלה ולעזור בהגשמת החלום הציוני.

כיום, בראשית המאה ה-21, בשנתה ה-60 של מדינת ישראל, קיימים גופים רבים – ממשלתיים, פרטיים והתנדבותיים – המגישים לאוכלוסייה פתרונות רבים ומגוונים בתחומים המסורתיים שבהם פעלה לנ"י לאורך השנים. חלק מהפתרונות האלה "נולדו" ביוזמתה של לנ"י, ומתוך שיתוף פעולה הדוק ופורה בין לנ"י ובין מוסדות וארגונים חברתיים אחרים (בעיקר משרד העבודה והרווחה), וכיום הם ממשיכים לפעול באופן עצמאי.

לפיכך, מצאה לנ"י לנכון לשוב אל פעילות הליבה שלה, שהייתה אבן הדרך הראשונה בתולדות פעילותה של לנ"י – העמדת מעונות לרשות יוצאי אוכלוסיות נזקקות, מצד אחד, ומנגד – השתתפות במימון השכלה גבוהה ורכישת מקצוע ליוצאי האוכלוסיות הללו. לנ"י מוסיפה לראות לנגד עיניה, כמטרה, מתן הזדמנות לנשים וגברים צעירים, חסרי אמצעים וסיכויים, להשתלב במערך ההשכלה הגבוהה, וללמוד מקצוע שיספק להם פרנסה עתידית וכרטיס כניסה לעולם החקר והמדע.

בתי לנ"י ("בתי החלוצות" לשעבר) בתל אביב ובנתניה מוסיפים לפעול. במתחם לנ"י בנתניה פועלים מעונות המיועדים לסטודנטים במוסדות חינוך למיניהם, ביניהם בית הספר לטכנאות שיניים הפועל במתחם לנ"י בנתניה. כמו כן, פועל במתחם גם בית הספר "שובו", המחנך את תלמידיו, בעיקר עולים חדשים מחבר העמים (ברית המועצות לשעבר) ומאתיופיה, לאהבת ישראל, לעזרה הדדית ולמצינות.

בית לנ"י בתל אביב משמש כמעונות לסטודנטים, ומשכן צעירים יהודיים מרחבי העולם, המגיעים לישראל באמצעות מפעלי "תגלית" ו"מסע" של הסוכנות היהודית, שמטרתם לקרב בני נוער יהודיים מכל העולם למדינת ישראל ולחווית החיים בה.

כמו כן, מעניקה לנ"י מדי שנה כ-70 מלגות לימודים מלאות לתואר ראשון, לסטודנטים משכבות מצוקה, הלומדים באוניברסיטה העברית בירושלים.

בשני בתי לנ"י האחרים, בירושלים ובחיפה, פסקה פעולתה של לנ"י. הבית בחיפה נמכר, ואילו הבית בירושלים הועבר לידי "יד יצחק בן צבי", ארגון המקדיש את פעולותיו לחקר תולדות ארץ ישראל והנחלתן לציבור הרחב.

בימים אלה מרכזת לנ"י את המסמכים ההיסטוריים שלה ב"ארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי" השייך לאוניברסיטה העברית בירושלים, ועומדת להשיק אתר אינטרנט

חדש, שבו יוכל כל אחד לקרוא את סיפורה של לנ"י, ובוגרי המעונות, הקורסים ובתי הספר של לנ"י, וכן מקבלי המלגות, יוכלו להוסיף מצדם את סיפוריהם האישיים.

"כשבודקים את חוסנה של החברה או את החולשות המאפיינות אותה," אומרת עו"ד אתי פלפל, מנכ"לית לנ"י בישראל (החל מ-2004) והיועצת המשפטית שלה, "מגיעים תמיד, בסופו של תהליך, אל החינוך. הנהלת לנ"י מאמינה שהשקעה בחינוך, ובמלגות לסטודנטים, מצמיחה מבוגרים משכילים בעלי ערכים התורמים לחברה, יוצרת שוויון הזדמנויות אמיתי, מטפחת את השאיפה להצטיין, מעמיקה את אהבת העם והארץ ומעשירה את הידע ואת ערכי הציונות. מיום היווסדה דגלה לנ"י, ועדיין דוגלת, בסובלנות, בפלורליזם ובדמוקרטיה. לנ"י תומכת במתן הזדמנות שווה לכל מי שמעוניין בהשכלה גבוהה, ובמתן אפשרות לסטודנטים רבים לממש את כישוריהם ואת יכולתם האישית ולהגיע להישגים גבוהים יותר".

"בעבודתי בלנ"י למדתי להכיר ולהוקיר את נשות הנהלת הליגה בארה"ב," אומרת עו"ד פלפל. "נשות הנהלת לנ"י לדורותיהן הביעו לאורך השנים אמון בישראל ובעתידה. הן האמינו בדרכן, התמידו בפעילותן ולא התייאשו במשך כ-80 שנה. נשות הליגה לדורותיהן היו מונעות מתוך תחושה של מחויבות ציבורית. הרצון לתרום לרווחת האוכלוסייה בישראל עובר כחוט השני בפעילותה של לנ"י לאורך השנים. תוך כדי פעילותה השוטפת הקפידה הנהלת הליגה על קיום מערכת ניהול ובקרה יעילה, שהבטיחה מתן שירות ברמה גבוהה ביותר. הנהלת הליגה בארץ פיתחה מערכת יחסי אנוש טובה וקשרים הדוקים עם הגורמים שעבדו אתה בשיתוף פעולה, ועם הגורמים שהתקשרו אתה בהסכמים למיניהם. זאת, תוך התייעצות ודיווח מפורט ומעודכן להנהלה בארה"ב. צוות עובדי לנ"י בישראל היה נכון, לאורך השנים, לעמוד בכל משימה, במקצועיות ובאיכות. אני גאה להיות חלק מהארגון הזה, שמטרתו היא תרומה מועילה לקהילה נזקקת".

(לתרגם לעברית):

The presidents of the League and their major activities:

Name	Years	Main activities
Emma Gotheil	1928 – 29	Establishment of Women League for Palestine, contribution to the Women Workers Farms of Rachel Yanait Ben Zevie, sending a delegation to Palestine to start the activities of the League there (Rose Issacs)
Rose Blumenthal	1929 – 31	Erection of the House in Haifa
Jane Prince	1932 – 57	Opening of the House in Haifa, erection of the Houses in Tel Aviv, Jerusalem and Netanya, 'Ulpan Meir' assimilation of women immigrants – refugees of the Nazi regim, 'Ora' weaving workshop and מתפרה The Vocational School for Adults (Netanya), starting the connection with the Hebrew University – building 2 student dormitories and cafeteria, endowing Rose Isaacs Chair in Sociology (Givat Ram)
Anna Cahane Neiditz	1957 – 63	Cooperation with the Hebrew University, building and opening a multi-purpose Student Center in Givat Ram, opening 'The Women's League for Israel Road'
Anne Starr	1963 – 69	Continuation of activities in Haifa, Tel Aviv, Jerusalem and Netanya Houses, building 3 dormitories for women students in On Mount Scopus

Roslyn Shipper	1969 – 75	Continuation of activities in Haifa, Tel Aviv, Jerusalem and Netanya Houses, creating a scholarship fund for students in Hebrew University to cover their tuition and living expenses
Violet B. Wiles	1975 – 81	Book Endowment Fund for the University's Paul Baerwald School of Social Work, Youth Rehabilitation Center, The professional High School (Netanya), The central kitchen and the dining room (Netanya), endowing a Lectureship in Nutritional Sciences at the Faculty of Agriculture in Rechovot, opening the Blind Students' Unit in Hebrew University
Marilyn Schwartzman	1981 – 86	Self-Help groups, Girls Rehabilitation project, Unit for Individual and Family Care, Unit for Prevention of Violence in the Family, the Center for Parent-Children Connection, Establishment of the Central School for the Training of Workers in the Social Services, The Central Social Work Library, 'Society and Welfare' Quarter??
Muriel Lunden	1986 – 89	Ychdav project
Trudy Miner	1989 – 95	Meital
Harriet Lainer	1995 -	Dror project, A hot line for battered women in Jerusalem, Battered women's shelter in Beersheva, continuing the Center for Parent-Children Connection

